

TARTU RIIKLIK ÜLIKOOL
NSV Liidu ajaloo kateeder

Hele-Mall Kilk

TARTU LINNA XI 7-KLASSILISE KOOLI

AJALUGU

Diplomitöö

Juhendaja: M.Lõhmus

Tartu 1960

*TRÜ NSV L ajal.
kat. nr. 1520.*

Tartu Linna XI 7-klassiline Kool
Komsomoli tänav 7

Sissejuhatas

Esmakordselt inimühiskonna ajaloos lõi nõukogude kord kõik võimalused noorsoo igakülgseks arenemiseks ja kehtestas kõigile ühiskonnaliikmetele õiguse haridusele. Nõukogude Liidus on loodud maailma kõige eesrindlikum haridussüsteem, mille eesmärgiks on tulevase kommunistliku ühiskonna liikmete kasvatamine.

Oluline koht noorsoo kommunistlikul kasvatusel on täita üldharidusliku kooli esimesel astmel, s.o. 7-klassilisel koolil, mis peab andma noortele eluks vajalikke oskusi ja teadmisi ning varustama neid kommunistliku maailmavaatega. Selletõttu on Nõukogude Liidus õppetöö ja noorsoo kommunistlik kasvatus riikliku tähtsusega tegevus.

Nõukogude kool ei tekkinud tühjale kohale. Nõukogude kooli loomisel kasutati ära kõik eesrindlik, mis oli vana ühiskonna koolis välja töötatud. V.I.Lenin märkis oma kõnes Venemaa Kommunistliku Noorsooühingu III kongressil, et me "peame võtma vanast koolist selle, mis seal oli head... Kommunistiks võib saada ainult siis, kui rikastad oma mälu kõigi vaimsete varadega,

mis inimkond on loonud."1)

Antud diplomitöö ülesandeks on Tartu koolielu tundmaõppimine XIX ja XX saj. Tartu Linna XI 7-kl. Kooli ajaloo näite põhjal.

Kooliajaloo tundmine on eriti vajalik seoses meie õppeaine - koduloo sissetoomisega õppeplaani. Üheks koduloo programmi nõudeks on tutvustada õpilasi oma kooli minevikuga. Tartu XI 7-kl. Kooli põolteise sajandi pikune ajalugu pakub selleks suuri võimalusi.

Nimetatud teema uurimist tingis ka kooli lähenev 155. aastapäev 8. augustil 1960.a.

Kooliajaloo küsimused on senini vähe valgustust leidnud. Suuremad tööd selles osas on ilmunud kodanlikul ajal ja nendeks on P.Põllu "Eesti kooli ajalugu" ja H.Kruusi "Eesti Aleksandri kooli ajalugu" ning koguteos "Tartu Õpetajate Seminar 1828 - 1928 ." Antud töö seisukohalt sain kasutada viimast Tartu XI 7-kl. Kooli õpetajate kohta andmete kogumisel. P.Põllu "Eesti kooli ajaloo" on enam valgustamist leidnud maakoolid, kusjuures linna-koolidele on vähem tähelepanu pööratud. P.Põllu "Eesti kooli ajalugu" on tendentslik, olles kirjutatud klerikaali sulega võimuletulnud eesti kodanluse seisukohalt ja selletõttu nõukogudevastase iseloomuga.

---

1) V.I.Lenin, Teosed, 31. kd., lk. 256

Konkreetsemat materjali Tartu koolide kohta sain H.Kruusi artiklist "Tartu XIX aastasajal ja XX- da alul" koguteoses "Tartu". Tartu XI 7-kl. Kooli seisukohalt esineb nimetatud artiklis faktiline ebatäpsus. H.Kruusi artiklis on kirjutatud: "1829.a. alates peab Laaland oma kooli (s.o. Laalandi poolt asutatud erakooli, M.K.) ametliku linnakoolina kuni oma surmani 1854.a."¹⁾ Allikmaterjalide põhjal J.Laaland (kasutan allikmaterjali transkriptsiooni Laalandi nime kohta) asus tööle I poeglaste elementaarkooli 6.sept. 1828.a.²⁾ Seda fakti kinnitab ka ajakirja "Das Inland" 1854.a. 15. numbris ilmunud nekroloog. I poeglaste algkool muutus linnakooliks alles 1865.a.

Vabariigi kooliajaloo marksistlik uurimine on alles algamas. Nõukogude uurijate poolt on kooliajaloo küsimusi valgustatud peamiselt ajakirjas "Nõukogude Kool". Nendest olen kasutanud järgmisi uurimusi: A.Liim, "Rahvahariduse arengust Eestis Oktoobri-revolutsiooni-eelsel perioodil", Õ.Elango "Koolifor- mist kodanlikus Eestis", L.Hallop "Rahvahariduse edusammudest Eestis nõukogude võimu ajal" ja H.Kurm "Nõukogude Eesti üldharidusliku kool sõjajärgseil aastail". Samuti olen kasutanud H.Kurmi käsikirjalisi uurimusi "Võitlus kooli klerikaliseerimise vastu kodanlikus Eestis," "Kodanliku Eesti algkooli kujunemine" ja "Kodanliku Eesti algkooli majanduslik baas".

---

1) H.Kruus, Tartu XIX aastasajal ja XX-da alul, koguteos "Tartu", Tartu, 1927, lk. 134

2) ENSV RAKA, f. 386, nim. 1, s.ü. 376, l. 27

Eespoolnimetatud tööd olid suureks abiks kooliajaloo periodiseerimisel ja haridusoludest pildi saamisel kogu Eesti kohta. Ükski nendest töödest ei puuduta Tartu XI 7-kl. Kooli ajalugu.

Tartu Linna XI 7-kl. Kooli ajalugu uuris endise Tartu Linna I Algkooli juhataja Juhan Korits, kellelt pärinebki I algkooli käsikirjaline kroonika (J.Koritsa poolt pealkirjastamata, kuid on tuntud I algkooli kroonika nime all, M.K.). Töö on koostatud mitmesuguste allikmaterjalide ja isiklike mälestuste põhjal. Kroonika sisaldab tähtsamaid sündmusi I algkooli asutamisest kuni 1930.a., kusjuures detailsemalt on antud ajajärk ~~XX~~ saj. algusest kuni 1918.a. Kodanliku diktatuuri perioodist pärinevad vaid üksikud napid andmed I algkooli tegevuse kohta. J.Korita andmed olid mulle suureks abiks orienteerumisel kooli vanemas ajaloos.

Tartu Linna XI 7-kl. Kooli ajaloo uurimiseks olen kasutanud järgmistes arhiivides leiduvaid materjale: ENSV Oktoobrirevolutsiooni ja Sotsialistliku Ülesehituse Riiklik Keskarchiiv Tallinnas, ENSV Riiklik Ajaloo Keskarchiiv Tartus, Tartu Linna ja Rajooni Riiklik Arhiiv ja Tartu Linna XI 7-kl. Kooli arhiiv.

Allikmaterjalide kasutamist raskendas materjalide laialipillatus. Tartu XI 7-kl. Kooli materjalid omaette fondina algavad alles nõukogude perioodil.

Lühikese aja tõttu ei olnud võimalik kogu

olemasolevat arhiivmaterjali põhjalikult läbi töötada, mistõttu käesolev diplomitöö ei pretendeeri antud kooli ajaloo ammendavale käsitlemisele. Põhjalik kooliajaloo käsitus ei mahuks ära ühe diplomitöö raamidesse.

Käesolev diplomitöö on esimeseks katseks anda ülevaadet Tartu Linna XI 7-kl. Kooli ajaloolisest arengust, materiaalsest baasist, õpetajate kaadrist ja õppe-kasvatustööst mitmesuguste ühiskondlike suhete perioodil. Selletõttu nimetatud kooli ajaloo perioodiseerimisel olen lähtunud üldisest Eesti ajaloo perioodiseeringust, mis kajastub ka peatükkide pealkirjades. Erandi moodustab kooli tegevuse vanim ajajärk kuni 1917.a. Siin oli raske aluseks võtta kooli ajaloo perioodiseerimisel Eesti NSV ajaloo XIX ja XX saj. perioodiseeringut pärisorjusliku korra lagunemise, kapitalistlike suhete kujunemise, monopolismi-eelse kapitalismi ja imperialismi arenemise seisukohalt. Kultuurielus ja seega ka kooliajaloo ei kajastu ühiskonna ajaloo sotsiaal-majanduslikud muudatused mitte otsekohe. Selle tõttu pidasin otstarbekamaks kasutada kultuuriajaloo perioodiseeringut sajandite viisi. Kuna vanima perioodi materjalide kasutamine oli raskendatud võõrkeelsete käsikirjaliste allikmaterjalide tõttu, siis on kooli ajaloo vanim osa jagatud kaheks koolis kasutatava õppekeele järgi.

Töö eesmärgiks on Tartu XI 7-kl. Kooli ajaloo põhjal näidata nõukogude sotsialistliku haridus-

süsteemi eeliseid võrreldes varasemate üldharidusliku
kooli ajaloo perioodidega.

I TARTU LINNA XI 7-KLASSILINE KOOL XIX JA XX
SAJANDIL KUNI SUURE SOTSIALISTLIKU OKTOOBRI-
REVOLUTSIOONINI 1805.- 1917.A.

1. Tartu XI 7-kl. Kool saksakeelsena 1805.-1887.a.

Tartu Ülikooli asutamine 1802.a. oli linna ajaloo pöördelise tähtsusega sündmuseks. Kuigi linna majanduslik areng toimus XIX saj. esimesel poolel piiratult, kujunes Tartu tähtsaks kultuuri-keskuseks.

1803. ja 1804.a. koolikorraldustega määrati Tartu ülikoolile tema õpperingkonnas asuvate koolide järelvalve. Tartu õpperingkonda kuulus peale kolme Balti kubermangu ka Soome, mis aga 1812.a. eraldati Tartu õpperingkonnast.

Koolide üle järelvalve teostamiseks moodustati ülikooli juurde alatiselt tegutsev koolikomisjon, kelle liikmeteks olid Tartu ülikooli professorid. Koolikomisjoni liikmed (nende hulgas silmapaistvad pedagoogid ja teadlased Parrot, Morgenstern, Püschmann ja Jäsche), tutvunud Tartu õpperingkonnas esivate koolide olukorraga, koostasid võrdlemisi laia üldhariduslike ja eriõppeasutuste

rajamise programmi. Balti aadli ja konsistooriumi vastuseisu tõttu suudeti sellest vähe ellu viia.

Ülikooli koolikomisjoni viljaka tegevuse tulemusena rajatigi Tartusse 1804.a. gümnaasium ja kreiskool ning 1805.a. kaks elementaarkooli.

Üks neist elementaarkoolidest, nimelt Peterburi eeslinnas ehk III linnaosas avatud kool saigi praeguse Tartu Linna XI 7-~~kl.~~ Kooli eelkäijaks.

Mõlemad elementaarkoolid alustasid tööd saksakeelsete üheklassiliste segakoolidena. Õppeaineteks olid moraaliõpetus, religioon, kirjutus ja rehendus ¹⁾.

III linnaosa kool alustas tööd 66 õpilasega sakslase David Heinrich Haupti juhatusel. Õppeaasta jooksul õpilaste arv mõlemas koolis kasvas ja selle tulemusena oli õppeaasta lõpul kokku 162 õpilast (II linnaosa koolis oli algul 32 õpilast) ²⁾. Seega tuli ühel õpetajal õpetada väga arvukat õpilasperet, mistõttu õppetöö oli takistatud. Esimese õppeaasta tulemusena jõudis mõlemas elemen-

---

1) ENSV RAKA, f.403, nim.1, s.ü. 5, l.16

2) K. Anders, Ueber den bisherigen Elementar-Unterricht in den beiden teutschen Volksschulen zu Dorpat, 1806, lk.3

taarkoolis kokku koolikursuse omandada vaid 28 õpilast.

Lisaks õppetöö organiseerimisraskustele sellise suure õpilaste arvu juures, takistasid koolide normaalset tööd õpilaste majanduslikud mured. Tartu koolide inspektor, analüüsid esimese õppeaasta tulemusi mõlemates elementaarkoolides, märkis õppetegevuse takistusena enamiku õpilaste vaesust. Sageli olid õpilased sunnitud ~~te~~nnistuse pärast või isegi vastava riietuse puudumise tõttu koolist ära jääma.

Õppetöö organiseerimist raskendas ka ühesuguste lugemisraamatute puudus. "Seda puudust ei saa kõrvaldada ka mitte vanemate hea tahtmisega, kui eeldada, et see olemas on, kuna suuremal hulgal neist puuduvad võimalused isegi ühte raamatut, ka kõige madalama hinna eest muretseda. Sellele lisandub veel üks küllaltki sagedane takistus - vajalike kirjutus- ja rehkendusmaterjalide puudus".¹⁾

Koolide inspektori arvamus järgi olid mõlemate koolide õpetajad teinud kõik, mis võimalik ja ta jäi õppetöö tulemustega rahule. Need edusammud ei ole küll rabavad, väitis K. Anders, aga mõeldes sellele, kui vähe aega võib õpetaja igale üksikule lapsele ohverdada 6 tunni juures päevas,

---

1) K. Anders, Ueber den bisherigen Elementar-Unterricht in den beiden teutschen Volksschulen zu Dorpat, 1806, lk. 6

siis on nad rahuldavad.¹⁾

Aasta- aastalt paranesid õppetöö tulemused. Nii näiteks lõpetas 1808.a. III linnaosa kooli 22 õpilast²⁾, 1811.a. 33 õpilast.³⁾

Häirivalt mõjus III linnajao kooli tegevusele õpetaja Haupti surm 1811.a. oktoobris. Talle ei leitud kohe asendajat ja kool katkestas ajutiselt tegevuse. Järgmiseks õpetajaks sai Karl August Seibt ja 1812.a. jaanuarikuust peale algas uuesti õppetöö 62 õpilasega. Koolide inspektori K. Andersi iseloomustuse järgi oli Seibt väga osav õpetaja, kes kasutas õppetöös Pestalozzi meetodit⁴⁾. See on suureks tunnustuseks nimetatud kooli tööle. Pestalozzi oli XVIII s. lõpul ja XIX s. algul progressiivne pedagoog, kelle didaktika alused ja põhimõtted on ka tänapäeval tunnustatud.

-
- 1) K. Anders, Ueber den bisherigen Elementar- Unterricht in den beiden teutschen Volksschulen zu Dorpat, lk. 4.
  - 2) ENSV RAKA, f. 403, nim. 1, s.ü. 5, l. 16
  - 3) K. Anders, Noch einige Gesichtspunkte zu Würdigung des Werths öffentlicher Schulanstalten, Dorpat, 1811, lk. 33
  - 4) K. Anders, Die Schule, keine Zwangsanstalt, Dorpat, 1812, lk. 29

Seibti näol sai seega III linnaosa kool oma aja eesrindliku õpetaja, kelle progressiivsed mõtted kajastust leidsid ka õppekasvatustöös. Seibti progressiivsusest annab tunnistust Seibti poolt koostatud tunniplaani 1815.a.

1)
Tunniplaani oli järgmine :

Aeg Esmaspäev Teisipäev Kolmapäev Neljapäev Reede Laupäev

Kell

8	Lugemine	Usuõpetus	Lugemine	Lugemine	Usu- õpetus	Koduste
9	Tahvli- rehken- dus	Peast- rehken- dus	Peast- rehken- dus	Tahvli- rehken- dus	Peast- rehken- dus	tööde kontroll
10	Õigekiri	Arvude õpetus	Õigekiri	Õigekiri	Arvude õpetus	
11	Tahvli- rehkendus	Lugemine	Tahvli- rehkendus	Tahvli- rehkendus	Lugemine	Luge- mine
14	Õigekiri	Ilukiri		Õigekiri	Ilukiri	
15	Lugemine	Lugemine		Lugemine	Lugemine	

Nagu tunniplaani selgub, on peaaegu kõik õppeainetest pandud lugemisele, õigekirjale ja rehkendamisele, samal ajal kui "teaduste teadus" - usuõpetus on jäänud ainult kahe nädalatunniga. Kahtlemata toimus õpetus kirikuraamatute järgi, mis korvas "tehtud kahju". Kuid

---

1) ENSV RAKA , f. 386, nim. 1, s.ü. 375, l. 2

sellise tunniplaani koostamine annab tunnistust õpetaja materjalistlikust maailmavaatest ja tema kuuluvusest eesrindlike pedagoogide perre.

Seibti ajal hakati kooli nimetama I algkooliks pärast seda, kui kool 1814.a. kolis ära III linnaosast I linnaossa.

Kuna tütarlaste arv mõlemates elementaarkoolides pidevalt vähenes (tütarlapsed siirdusid peamiselt tütarlaste kooli), siis kujunesid nimetatud elementaarkoolid poeglastekoolideks. Millal I elementaarkoolile poeglastekooli nimetus omistati, seda mul ei õnnestunud kindlaks määrata. Kuid juba 1821.a. tuntakse nimetatud kooli I poeglaste elementaarkooli nime all.¹⁾

Huvipakkuvad on andmed ka teiste koolide kohta. Lisaks eespool nimetatud 2 poeg- ja 1 tütarlastekooli tegutses Tartus 1811-a. veel 6 erakooli 135 õpilasega.²⁾ 1915.a. oli Tartu koolides kokku 563 õpilast, kaasa arvatud ka gümnaasiumi ja kreiskooli õpilased.³⁾ See on küllaltki kõrge arv, eriti kui võtta arvesse Tartu linnaelanike suhtelist vähesust sel ajal. H. Kruusi andmetel oli Tartus 1802.a. 3534 elanikku, ülikooli

---

1) ENSV RAKA, f. 386, nim. 1, s.ü. 376, l. 6

2) K. Anders, Noch einige Gesichtspunkte zu Würdigung des Werths öffentlicher Schul-Anstalten, Dorpat, 1811, lk. 33

3) H. Kruus, Tartu XIX aastasajal ja XX-da alul, koguteos "Tartu", Tartu, 1927, lk. 133

tegevuse tulemusena aga ulatus elanike arv 1826.a. juba 8590-ni.¹⁾

1804.a. koolikorraldus püsis kuni 1820.a., mil kehtestati uus koolikorraldus. 4. juunil 1820.a. maksma pandud koolikorraldus kohandati ka Tartu õppe-ringkonna koolidele. Selle järgi õpetuse aluseks võeti seisuslik printsiip. Eri seisustest lapsi valmistati ette erinevaks tegevuseks. Elanikkond oli jagatud kolme seisusesse, kellest I ^{oli} on teaduslikule tegevusele, riigi ja ühiskonna teenimisele pühendatud, II - tööstuse ja kaubandusega tegelejad, III - raske füüsilise töö tegijad.

Sellele vastavalt olid ka kolmesugused koolid: gümnaasiumid, kreis- ja elementaarkoolid.

Elementaarkoolide osas nägi ette Tartu õppe-ringkonnale kohandatud 4. juuni 1820.a. koolistatuut kokkuvõttes järgmist (toon üksikud väljavõtted statuudist):²⁾

§ 5 Elementaarkool annab kõige vaesemale rahvakihile algõpetust ja valmistab ette õpilasi kreiskooli astumiseks.

§ 19 Elementaarkoolil on ainult üks õpetaja.

§ 117 Elementaarkooli võetakse vastu lapsi 6. aasta vanuselt, mille juures eelteadmised ei ole vajalikud.

---

1) H.Kruus, Tartu XIX aastasajal ja XX -da alul, koguteos "Tartu", Tartu, 1927, lk. 121

2) ENSV RAKA, f. 403, nim. 1, s.ü. 2

§ 118 Õppeaineteks on saksa keele algelemendid, lugemine ja kirjutamine, rehkendamine ja religioon. Keeleõpetusele ja lugemisharjutustele on iga päev kaks tundi; kirjutamisele, rehkendusele ja religioonile on iga päev üks tund ette nähtud.

§ 120 Usuõpetus on esimene tund päevas, mis algab palvuse ja piiblist ühe peatüki lugemisega.

§ 126 Iga poolaasta järel antakse tunnistused.

§ 127 Iga poolaasta järel on õpilastele katsed. Õpilased, kes kursuse on omandanud, võivad lahkuda ja kreiskooli edasi astuda.

§ 129 Õppemaks ei tohi olla vähem kui 6 rubla aastas, kusjuures vaestele on õpetus tasuta.

§ 130 Õpilase kooli sissekirjutamine on tasuta.

Nagu nimetatud koolikorralduses, olid ^{rõhutat} elementaarkoolid mõeldud lihtrahvale, kellele antav haridus oli väga piiratud. Kuigi deklareeriti, et vaestele on õpetus tasuta, oli just õppemaks vahendiks, mille abil vaeseid koolidest eemal hoiti. Seda näitab kujukalt I elementaarkooli järgnev ajalugu.

4. juuni 1820.a. koolikorralduse järgi asus tööle ka I poeglaste elementaarkool. Sellel ajal koolis töötas õpetajana Lars Rosendael. Tunniplaan, mis nüüd juba statuudi järgi oli 1820.a. septembris Rosendaeli poolt koostatud, nägi välja järgmine: ¹⁾

---

1) ENSV R A K A, f. 386, nim. 1, s.ü. 375, l. 9

I poeplaste elementaarkooli 1820.a. tunniplaan

Aeg	Esmaspäev	Teisipäev	Kolmapäev	Neljapäev	Reede	Laupäev
Kell 8	Peale	Paalvuse	jalas	ulus	õpetus	
Kell 9	Veerimine, lugemine	Piiblist lugemine, väikesed kirjutavad	Kogu kool kirjutab	Piiblist lugemine, väikesed kirjutavad	Veerimine, lugemine	Piiblist lugemine, väikesed kirjutavad
Kell 10	Kogu kool kirjutab	Dikteeritakse, kirjutatakse tahvile	Kogu	kool	kirjutab	t a b
Kell 11	Kirjutamine, rehkendamine	Dikteeritakse, kirjutatakse, ettenäitamine	Dikteeritakse loodusloost, veerimine	Dikteeritakse, ettenäitamine, tahvlirehendus	Tahvlirehendus	Hindamine, tahvlirehendus
Kell 14	Piiblist lugemine, väikesed kirjutavad	Kogu kool kirjutab	Dikteeritakse, dikteeritakse, ümberkirjutamine	Kogu kool kirjutab	Piiblist lugemine, väikesed kirjutavad	Kodus lahendatud ülesannete ettenäitamine
Kell 15	Kogu kool kirjutab	Veerimine, peast rehendus	Veerimine, peast rehendus	Veerimine, peast rehendus	Kogu kool loeb	

Selles tunniplaanis oli usuõpetus seatud "aukohale", mistõttu teiste ainete õpetus kannatas. Töötamine liitklassi põhimõttel annab tunnistust õpilaste suurest arvust, kuid teiselt poolt ka õpilaste teadmiste ebaühtlusest. Oli ju koolis küllaltki suur arv õpilasi, kes mitte ühe õppeaasta jooksul koolikursust ei lõpetanud. Loomulikult ei olnud siis õpilaste teadmised ühesugused.

Samuti paistab silma õpilaste äärmiselt suur koormus. Kui arvestada, et statuudi järgi (§117) võis õpilane kooli astuda 6- aastaselt, siis oli õppimine küll väga pingutav. Kuigi praktiliselt lapsi nii vara kooli ei saadetud, oli ikkagi 9 - 10 aastasele lapsele koormus lubamatult suur. Sellisel juhul kerkib üles küsimus, milliste tulemustega õppetöö toimus. Kahjuks puuduvad selle kohta konkreetsed andmed. Kui piirduda 1821.a. rektor Evers'i poolt Rosen-daelile avaldatud kiitusega, et kool viimase revideerimise ajal väga heas korras oli, ¹⁾ siis võib järel-dada, et ka õppetöö toimus häireteta.

Silmapaistvaks õpetajaks I poeglaste elementaarkoolis XIX saj. teisel veerandil oli eestlane Johann Laaland, kes asus tööle 6. septembril 1828.a. J. Laalandi kandidatuuri toetasid rektor Evers ja Liivimaa kubermangu koolide direktor Rosenberger.

---

1) ENSV RAKA, f. 386, nim. 1, s.ü. 376, l. 6

Rosenbergeri seisukoha järgi "tema (s.o. J. Laalandi, M.K.) määramine oleks tartu avalikkudele koolidele suur võit." 1)

J. Laaland sündis 1792.a. Vana-Kuustes külakooliõpetaja pojana. Omandanud Tartus elementaaria ja kreiskoolihariduse, ähvardas 19.-aastast J. Laalandit kui Vana-Kuuste mõisahärra pärisorja nekrutiks võtmine. Kaasõpilaste poolt korraldatud korjanduse tulemusena vabanes J. Laaland sõjaväeteenistusest ja jätkas õpinguid Tartu gümnaasiumis ja ülikoolis. Aine- ja tervislikel põhjustel jäigi Laalandil ülikool lõpetamata.

Oma kahekümne viie tööaasta jooksul I poeglaste elementaarkoolis võttis J. Laaland endale ainult ühel korral üheksapäevase puhkuse.

Selleaegne progressiivne ajakiri "Das Inland" andis J. Laalandile kiitva hinnangu. "Põllul, mille harimisele ta (Laaland, M.K.) tagasihoidlikult asus, on ta täielikult vastanud esitatud nõudmistele ja 25.a. jooksul on tema töö kandnud rikkalikku ja head vilja." 2)

See kõik annab tunnistust J. Laalandi suurest teadmistejanust, püüdlikkusest ja kohusetruudusest. Tänu J. Laalandile oli I elementaarkoolgi sel ajal tuntud Laalandikooli nime all.

---

1) "Das Inland", 1854, Nr. 15. lk. 255

2) samas lk. 255

Kooli ja õpetajate materiaalse olukorra kohta on andmeid järgmise elementaarkooli õpetaja Johann Oheimi tegevusajast. Viimane asus tööle pärast Laalandi surma 1854.a.

Nimelt tuli 1862.a. ilmsiks, et mõlemas poeglaste elementaarkoolis oli õppemaksu ettenähtust rohkem võetud. Igalt õpilaselt oli õppemaksu võetud 6 - 8 rubla, millele lisandus veel tasu kütte ja valgustuse eest.¹⁾

Mis sundis ülalnimetatud koolide õpetajaid selliselt talitama, annab kujuka pildi II elementaarkooli õpetaja Bernhoffi seletuskiri nimetatud küsimuses. Kuna koolid olid ühesuguses olukorras, toon iseloomustuseks Bernhoffi kirja 1862.a.:

Praegu on minu koolis 60 õpilast linnast ja 25 õpilast maalt (I elementaarkoolis oli sel ajal 86-st õpilasest 21 maalt, M.K.) Ühtlasi luban enesel tähendada, et minu aastapalk on 108 rubla. Et linn ei ole maksnud kooliruumide, eeskodade, treppide ja õpilaste väljakäigu puhastamise eest, olen mina selleks sunnitud pidama teenijat, kelle pidamine ei lähe mulle praegusel kallil ajal mitte palju vähem maksma, kui minu palk on. Peale selle pean muretsema koolile omal kulul päevaraamatud, harjad, luuad, jooginõud ja panged. Puude ja valgustuse raha on kogu minu Tartus elamise ajal muutumatult kooliraha juurde arvatud,

---

1) ENSV RAKA, f. 386, nim. 3, s.ü. 379, l.l.

ehkküll üldiselt teada on, kui väga need ained mõne aasta eest on tõusnud. Nii ostsin ma 13 aasta eest, kui Tartusse tulin, sülla paremaid kuusepuid 1 rbl. 75 kop. eest ja naela küünlaid 12 kopika eest. Kuid 25. veebruaril s.a. läks minul süld kuusepuid koos juurdeveoga maksma 3 rbl. 51 kop. ja 1 neel küünlaid 19 kopikat. Nii on ka muude elutarbeliste esemete hinnad tõusnud, minu tulud on aga jäänud endiseks...¹⁾

Ebaseadusliku õppemaksu suurendamise pärast kuulas kubermangukoolide direktor Schroeder kuraatori käsul mõlemad õpetajad üle. Sellest selgus, et vaesematelt õpilastelt oli õppemaksu võetud 3 rbl., rikkamatelt 4 rbl. poolaastas.²⁾ Kuna mingit ametlikku kontrolli koolikolleegiumi ja linna poolt ei olnud, siis oli selline seaduserikkumine võimalik.

Koolide direktor Schroeder kaitses õpetajaid kuraatori ees, põhjendades õpetajate teguviisi nende madala palgaga. Ka pidas Schroeder ebapiisavaks linna poolt antavat summat kooli ülalpidamiseks -- kuni 1862. aastani 142.85 rbl., 1862. aastal 175 rbl. Koolide direktor kinnitas, et vähemalt 30 rbl. pidid õpetajad oma palgast juurde maksma.

Koolide direktori Schroederi ettepanek oli: tõsta 1820.a. määratud õpperaha 10. rublale, samuti

---

1) ENSV RAKA, f. 386, nim. 3, s.ü. 379, l. 2 (tõlge)

2) samas, l. 3

reguleerida elementaarkooli õpetajate palkasid. ¹⁾

Nende seisukohtadega tuleb ilmsiks Schroederi kuuluvus reaktsioonilise balti aadli hulka, kes tahtis kitsendada niigi piiratud hariduse omandamise võimalusi.

Mis puutub õpetaja teenistusse, siis oli tal nähtavasti õigus saada lisaks palgale ka lisatasu õppemaksu arvel. Koolide direktor Schroederi andmetel oli õpetaja aastateenistus 300 rbl. ²⁾ Schroeder ei pea seda küllaldaseks õpetaja ja tema perekonna ülalpidamiseks.

Muudatused I elementaarkoolis leidsid aset alles 1865.a., seoses I elementaarkooli muutmisega 2-klassiliseks linnakooliks.

Toon järgnevalt 1864.a. väljatöötatud I saksa poeglaste linnakooli põhimääruse tähtsamad sätted: ³⁾

§ 2 Kooli eesmärk: anda õpilastele teadmisi ja oskusi sel määral, mis on vajalikud kõige lihtsamale kodanikule. Ühtlasi peab kool ette valmistama õpilasi ka kreiskooli astumiseks.

§ 3 Selle eesmärgi saavutamiseks on õppeplaanis järgmised ained:

---

1) ENSV RAKA, f. 386, nim. 3, s. ü. 379, l.3

2) samas

3) samas, l. 9 - 11

	II klass	I klass
Religioon	4 tundi	4 tundi
Saksa keel koos loodus- loo, geograafia ja isa- maalise ajaloo	10 tundi	12 tundi
Vene keel	4 tundi	4 tundi
Rehkendus	4 tundi	4 tundi
Laulmine	2 tundi	2 tundi
Joonistamine	-	2 tundi
	-----	-----
	24 tundi	28 tundi

§ 4 Kooli võetakse vastu peamiselt Tartu kodanike ja teiste Tartus elavate isikute lapsi. Kooli astujad peavad vähesel määral saksa keelt valdama.

§ 7 Koolis on 2 õpetajat, kellest üks on esimene õpetaja ja peab kui asutuse juhataja valvama koolikorra järele.

§ 8 Õppeained jaotatakse mõlemate õpetajate vahel, kusjuures I õpetaja annab tunde ülemas, II õpetaja alamas klassis.

§ 11 I õpetajal on 24, II õpetajal 28 tundi.

§ 12 Õpetaja palk on aastas 600 rbl, lisatasu õppemaksu arvel õigus saada ei ole.

Kooliruumide- ja õpetajate korteriüüriks on määratud 450 rbl.

§ 13 Kooliruumide kütteks, valgustamiseks ja puhastamiseks saab kumbki õpetaja 25 rbl. aastas.

§ 14 Õppemaksu võetakse linnalastelt 12 rbl., maalastelt 16 rbl. aastas.

Sissekirjutamise eest võetakse 50 kop., kriidi ja tindi eest 25 kop. aastas.

§ 15 Õppemaksust ei vabastata, välja arvatud erandjuhtumitel koolikolleegiumi loal.

§ 16. Õppevahendite, õppetarvete ja inventari summad määratakse koolikolleegiumi poolt vajaduse järgi.

Nagu põhikirjast ilmneb, said selles koolis õppida ainult jõukate vanemate lapsed, kuna õppemaks oli küllaltki kõrge. Siin tekibki vastuolu tegelikkuse ja kooli põhimääruse vahel. Kuigi kool oli määratud lihtrahvale (§ 2), oli vaesematel kodanikel raske sellesse kooli pääseda. Samal ajal kui õppemaks II poeglaste elementaarkoolis jäi 6 rbl. aastas, tõusis õppemaks linna I elementaarkoolis pidevalt. 1882.a. oli õppemaksu suurus linnalastelt 15 rbl. ja maalastelt 25 rbl. aastas. ¹⁾

Õppemaksu kasvamine ei olnud juhuslik ega tingitud majanduslikest kaalutlustest. Põhjusti tuleb otsida muudatustest linnaelanike sotsiaalses ja rahvuslikus koosseisus. Kuni XIX saj. 60-ndate aastateni oli Tartus sakslastel suur arvuline

---

1) ENSV RAKA, f. 386, nim. 1, s.ü. 86, l. 36

ja poliitiline ülekaal. Sakslaste poliitiline ülekaal säilis ka edaspidi, kuid rahvuslikus mõttes toimus areng eestlaste ülekaalu tähe all. Kui 1867.a. rahvaloenduse andmetel oli eestlaste ülekaal veel minimaalne (eestlasi 46,3 %, sakslasi 42,4%),¹⁾ siis 1881.a. andmetel moodustasid eestlased juba 55,1 % linnaelanike üldarvust, sakslased aga 35 %.²⁾ Sakslaste suhtelisele rohkusele aitas kaasa kadakasakslus, keda tõmbas sakslaste ridadesse viimaste kultuuriline, majanduslik ja poliitiline mõju.

Kuid samaaegselt Tartu kujunes eesti rahvusliku liikumise üheks tähtsamaks keskuseks. Siin asutati 1865.a. esimene eesti laulu- ja mänguselts "Vanemuine", toimus esimene laulupidu. Tartus pidas C.R. Jakobson kuulsad "Kolm isamaa kõnet", mis virgutasid rahvast antifeodaalsele võitlusele.

Sellises olukorras püüdsidki sakslased kõrge õppemaksuga piirata eestlaste pääsemist linna I elementaarkooli.

Uue põhimääruse alusel asus linna I elementaarkool tööle 1. jaanuaril 1865.a. Esimeseks õpetajaks ja ühtlasi ka koolijuhatajaks sai Bauer,

---

1) H. Kruus, Tartu XIX aastasajal ja XX -da alul, koguteos "Tartu", Tartu, 1927, lk. 144

2) H. Kruus, samas, lk. 145

teiseks õpetajaks jäi J. Oheim. Arvatavasti oli Oheimi jäämine teise õpetaja kohale seotud sellega, et ta 1864.a. kehaliselt karistas õpilast Paltrukit (9.a. vana).¹⁾ Nimetatud õpilane oli tunnis end halvasti ülal pidanud, segades kaasõpilast ja kasutades eba-tsensuurseid väljendeid ("porri uulitsa lits"). Õpilase korralekutsumiseks peksis õpetaja Oheim Paltrukit kepiga, mis sai suure hukkamõistu osaliseks koolikolleegiumis. Oheimile tehti ettepanek koolist lahkuda. Asi läks isegi kohtusse. Kuna õpilase isa kahel korral kohtusse ei ilmunud ja kohtuekspertiis esitatud arstiteendit ei pidanud küllaldaseks, siis jäi Oheim I elementaarkooli edasi, kuid 1865.a. alates juba teise õpetajana.

Nimetatud juhtum annab tunnistust koolis esinevatest distsipliiniraskustest, mille ületamiseks õpetaja kasutas isegi kehalist karistusviisi. Koolikolleegiumi hukkamõist J. Oheimi teguviisile iseloomustab kolleegiumi õiget seisukohta õppekasvatustöös kasutatavate meetodite suhtes.

Õpilase Paltruki sõnalised väljendused lubavad oletada tema kuulumist eestlaste hulka.

Järgnevate aastakümnete jooksul suurenes linna I elementaarkool järjest. Juba 1866.a. oli kool 3-klassiline, 1878.a. 4-klassiline ja 1879.a. otsus-

---

1) ENSV RAKA, f. 3735, nim.2, s.ü. 57, l. 2

tati kool muuta kuueklassiliseks. Kuid 1881.a. sees kreiskooli avamisega Tartus (endine kreiskool muudeti reaalkooliks) jagunes I linnakool kaheks: 3 kõrgemat klassi moodustasid kreiskooli ja 3 alamat klassi jäid algkooliks. Kuna I algkool asus tööle reaalkooli ruumides, töötas ta vahepeal isegi reaalkooli ettevalmistusklassidena. Sel perioodil lõpetajate enamus siirdus reaalkooli edasi õppima. Sellest annavad tunnistust ka järgmised andmed:¹⁾

Lõpetajatest siirdus:

Aastad	Lõpetas	reaalkooli	gümn.	kreisk.	tööle
1882.a.	20	19	-	-	1
1883.a.	30	29	1	-	-
1884.a.	29	23	3	3	-
1885.a.	25	21	3	-	1
1886.a.	37	33	2	1	1
<hr/>					
	141	125	9	4	3

Sellest nähtub, et lõpetajatest läks 138 edasi õppima, s. o. 97,9 %, kuna ainult 3 siirdusid praktilisele tööle. See tõendab veel kord, et I linna algkool oli kujunenud jõukate laste kooliks. Konkreetsete andmete toomiseks õpilaste sotsiaalse päritolu kohta vastavad andmed puuduvad.

---

1) ENSV, RAKA, f. 3735, nim. 1, s.ü. 21, l. 99

1881.a., mil kool töötas 6-klassilise linna-
koolina, oli õppeplaan järgmine:

	VI	V	IV	III	II	I
1. Usuõpetus (ev.-lut.)	2	2	3	3	3	3
"- (kreeka-õig.)	2	2	2	2	2	2
2. Saksa keel	8	8	6	6	5	5
3. Kirjutamine	4	4	2	2	2	-
4. Aritmeetika	4	4	4	4	4	4
5. Geomeetria	-	-	-	1	2	3
6. Vene keel	2	2	4	4	4	4
7. Joonistamine	-	-	3	2	2	2
8. Geograafia	-	-	2	2	2	2
9. Ajalugu	-	-	2	2	2	2
10. Looduse kirjeldus	-	-	-	-	2	2
11. Loodusõpetus	-	-	-	-	-	2
12. Laulmine	-	-	1	1	1	1
13. Võimlemine	1	1	1	1	2	2
	21	21	28	28	31	32 ¹⁾

Märkus: I klass oli koolis kõrgem klass.

Ülaltoodud õppeplaan andis linnakooli lõpetajai-
le küllaltki mitmekesiseid teadmisi. Õppeainetes oli
pearõhk saksa keelel, samuti matemaatikal. Vanemates
klassides oli küllaldane arv tunde ka vene keelel. Anti

1) J. Korits, I algkooli kroonika (käsikiri), l. 69

algteadmisi geograafias, bioloogias (looduse kirjeldamine), füüsikas (loodusõpetus) ja ajalooos.

Ajaloo programm nägi ette:

IV kl. - Tähtsamate isikute biograafia kogu ajaloo ulatuses.

III kl.- Sama, mis eelmisel õppeaastal.

II kl. - Vanaaja tähtsamate momentide ülevaatlik kirjeldus ja neisse puutuvate arvude päheõppimine.

I kl. - Kesk- ja uuema aja peamiste ajalooliste momentide ülevaatlik kirjeldus ja arvude õppimine, kusjuures eriti arvestades vene ajalugu.¹⁾

Nagu ajaloo õpetamise programm näitab, seisnes ajaloo õpetamine tähtsamate valitsejate elulugude tundmaõppimises ja arvude pähetuupimises. Viimastes klassides püüti anda ka ülevaatlikku kursust vana-, kesk- ja uuema aja tähtsamatest sündmustest.

Klasside läbilõikes torkab silma väga järsk üleminek esimeste õppeaastate (VI, V kl.) teadmistelt kolmanda õppeaasta (IV kl.) kursuse omandamisele.

Reaalkooli ettevalmistusklassidena töötamisel erines I algkooli õppeplaani mõningal määral II algkooli õppeplaanist. Nii oli viimases suurem arv tunde ettenähtud usuõpetusele, laulmisele ja kirjatehnikale,

---

1) ENSV RAKA, f. 386, nim. 4, s.ü. 26, l. 24

mille tõttu I algkoolis oli tundide arv üldkokkuvõttes väiksem kui II algkoolis. Õppeainetena õpetati mõlemates koolides religiooni, saksa keelt, vene keelt, matemaatikat, kodulugu ühes geograafiaga, kirjatehnikat, joonistamist, laulmist ja võimlemist.

Seoses koolikursuse suurenemisega ja klasside arvu kasvamisega toimusid muudatused õpetajate koosseisus. 1865.a. tööle asunud J. Bauer töötas I algkooli juhatajana kuni 1870.a., sama kooli II õpetaja J. Oheim kuni 1874.a. 1870. - 1878.a. oli algkooli juhatajaks Peeter Veinberg, kelle järel töötas 3 a. koolijuhatajana Konstantin Schwartz. Alates 1881.a. - 1902.a. oli esimese algkooli töö juhtimine Karl Lauge käes. Mis puutub teistesse õpetajatesse, siis nende koosseis pidevalt muutus, mistõttu polnud võimalik piiritleda nende töötamise aega. Koosseisulistele kui ka tunniandjatele õpetajatena töötasid I algkoolis nimetatud perioodil March, G. Kruhmin, D. Kuhsul, A. Krug, G. Hoppe, G. Pirn, K. Niggol, Ivanov, Fran-tzer ja Tergan. Rahvuselt olid nad enamikus sakslased. Hariduse olid õpetajad suuremas osas saanud Tartu Õpetajate Seminaris.

I algkooli tegevuse vanimal perioodil puudus kuni 1912.a., oma koolihoone. Kool töötas üürikorterites, kolides sageli ühest linnaosast teise. Sellise rändamise põhjustas üüritingimuste või ruumide mittevastavus kooli nõuetele.

Enamikel juhtudel avaldati nurinat nii kooli juhatajate kui ka kooli kontrollinud inspektorite ja kubermangu koolide direktorite poolt üüriruumide mittevastavuse pärast õppetöö vajadustele. Nii näiteks 1868.a., mil kool töötas 3-klassilisena kellegi Umbria majas, oli kooli kasutuses 3 pisikest klassituba 135 õpilase jaoks. Õpetajatel on raske saada õpilastest ülevaadet ja anda õpetust - kurdeti koolikolleegiumi kirjas koolidirektor Schroederile.¹⁾

Ainult I algkooli töötamise ajal reaalkooli ruumides tunnistati ^{kooli} ~~klassi~~juhataja poolt kooli töötingimused headeks.

Tartu Linna XI 7-kl. Kooli vanima perioodi ajaloost näeme, et kool alustas tööd 1-klassilise saksa koolina, tegutsedes sellisel kujul üle poole sajandi. Kool andis kõige elementaarsemaid teadmisi lihtrahva lastele, kelleks esialgsel perioodil olid saksa vaesemate kodanike lapsed. Nii kool, õpetajad kui ka õpilased kannatasid sel ajal majanduslike raskuste all, mis takistavalt mõjus õppetööle.

Sajandi keskpeigas, kapitalistlike suhete arengu tulemusena, algas laostunud talupoegade valgumine linnadesse ja nende hulgas ka Tartusse. Sellistes tingimustes oli karta kooli rahvusliku koosseisu muutumist. Selle tõttu muudeti I elementaarkool linnakoo-

---

• 1) ENSV RAKA, f.386, nim. 3, s.ü. 379, l. 28

liks, millesse sissepääs oli võimalik varakate kodanike lastele. Nüüd ilmneb ka koolikolleegiumi hoolitus koolikursuse laiendamise eest, et anda jõukate kodanike lastele suuremaid teadmisi. Nii suurenes aja jooksul koolikursus 6-aastale.

1881.a. eraldati I linnakoolist 3 kõrgemat klassi kreiskooliks, kuna 3 madalamat klassi jäid edasi töötama I algkooli nimetuse all. 3-klassilise koolina jäi kool tööle kuni venestusajani.

2. Tartu XI 7-kl. Kool venekeelsena 1887.-1917.a.

Juba haridusministri Uvarovi ajal esines Baltiproovintside venestamispüüdlusi, kuid seda tehti väga ettevaatlikult, et mitte vastuollu sattuda kohaliku aadliga. Selletõttu säilus balti erikord koos saksa keele kasutamisega koolides ja ametlikus asjaajamiseks.

Uusi samme selles küsimuses astuti XIX saj. 60.-ndatel aastatel. 1869.a. korraldusega hakati nõudma Tartu õpperingkonnas riigi kulul ülalpeetavatelt koolidelt kirjavahetuse pidamist keskasutustega vene keeles. Kuid nii kaua kui õpperingkonna kuraatori asukohaks oli Tartu, pidi kuraator paratamatult arvestama saksameelset ülikooli keskkonda. Selletõttu kuraator Peter Gervais tegi ettepaneku õpperingkonna valitsuse üleviimiseks Riiga, et sellega vabaneda kohapealsetest saksameelsetest mõjudest.

Keisri nõusoleku kohaselt kolis kuraator oma kantseleiga 1870.a. Riiga. Kuraator Kapustini ajal, mil õppekonna valitsus oli Tartust lõplikult Riiga üle viidud, kohustati 1887.a. kõiki Tartu õpperingkonna koole kasutama ja õpetama vene keelt.

Juba 1886.a. oli Tartu algkoolides vene keele õpetamine tõusnud 8 tunnile nädalas. Õpilaste liigse ülekoormamise vältimiseks tegi I algkooli juhataja K.Lauge ettepaneku vähendada ilukirja ja joonistamise

tunde. Samuti soovitas ta koduloo tunde läbi viia vene keeles (seni kuulusid koduloo tunnid saksa keele hulka).¹⁾

Tundide jaotus kujunes järgmiseks:

<u>Kuni 1886.a. 1. septembrini</u>				<u>Alates 1. septembrist 1886.</u>			
	I	II	III	I	II	III	
1. Religioon	2	2	2	2	2	2	
2. Saksa keel	6	8	8	6	6	6	
3. Vene keel	5	4	4	8	8	8	
4. Rehkendus	5	4	4	5	4	4	
5. Geograafia	2	1	-	2	1	-	
6. Ilukiri	2	2	2	1	1	1	
7. Joonistamine	2	1	-	2	-	-	
8. Laulmine	2	2	1	2	2	1	
9. Võimlemine	1	1	1	1	1	1	
	27	25	22	29	25	23	²⁾

Märkus: I klass moodustas kõrgema klassi koolis.

Uue õppeplaani alusel suurenes tunduvalt vene keele tundide arv. See oli aga vajalikuks ettevalmistuseks vene keele täielikule sisseviimisele järgnevatel aastatel.

Sakslastest ja saksameelsetest isikutest koosnevale koolikollegiumile ei olnud meeltmööda venekeelse õpetuse kehtestamine. Reaktsioonina venestamispoliitika otsustas koolikollegium 1889.a. linna poeglaste 3-klassilised algkoolid muuta 1-klassilisteks, põhjendades oma teguviisi summade puudumisega.³⁾

¹⁾ ENSV RAKA, f. 3735, nim. 1, s.ü. 21, l. 98
²⁾ samas, l. 102

³⁾ samas, f. 3735, nim. 2, s.ü. 9, l. 36

Tartu koolikollegiumi otsus on üheks näiteks balti-saksa aadli rahvavaenulikust hariduspoliitikast. Nimetatud samm ei olnud juhuslik. Tartu oli oma rahvuslikult koosseisult selleks ajaks muutunud endisest saksa linnast täielikult eestlaste linnaks. Seda tunnistavad ka 1881.a. rahvaloenduse andmed, mille järgi eestlastel oli tunduv ülekaal - eestlasi 55,1 %, sakslasi 35 % linnaelanike arvust.¹⁾ Veelgi suurem oli eestlaste ülekaal sajandi lõpul - 1897.a. andmetel moodus-²⁾ eestlased 70,8 % ja sakslased 16,7% Tartu elanikest.

Linnaelanike arvu kasv nõudis ka kulutuste suurendamist haridusele. Olemasolevad koolid eisuutnud rahuldada kõiki soovijaid. 80.-ndate aastate lõpul peeti linna poolt ülal reaalkooli, kõrgemate tütarlaste kooli, tütarlaste algkooli ja 3 poeglaste algkooli. Kuid isegi nende koolide ülalpidamine tundus sakslastest koo~~ne~~nevale linnavalitsusele üleliigsena. Selle tulemusena valmis linnavolikogu ja linna koolikollegiumi ühine otsus - linna volikogu teatas, et ta ei võta koolide ülalpidamist enda kanda ja koolikollegium vastavalt "oli sunnitud" 3-klassilised poeglaste algkoolid muutma 1-klassilisteks. Selle otsuse kinnitas linnapea v. Oettingen, kes oli ühtlasi ka koolikollegiumi esimees. Nimetatud otsuse juriidiliseks aluseks toodi 1820.a. kooliseaduse §19, mis lubas elementaarkoolile ainult ühe õpetaja.

Otsus 3-klassiliste koolide muutmise kohta üheklassilisteks esitati Riia õpperingkonna kuraatorile

¹⁾ H. Kruus, Tartu XIX aastasajal ja XX- da alul, koguteos

²⁾ samas, l. 147 "Tartu", Tartu, 1927, l.145

kinnitamiseks. Riia õpperingkonna kuraator ja Liivimaa kuberner nägid läbi nimetatud otsuse poliitilised motiivid. Kuna päevakorras oli balti aadli poliitilise iseseisvuse murdmine, siis ei saanud loomulikult jätta jõusse Tartu koolikolleegiumi reaktsioonilist otsust. Õpperingkonna kuraator ja Liivimaa kuberner tunnistasid koolikolleegiumi ja linnapea tegevuse ebaseaduslikuks, ähvardades isegi süüdlasi karistada. Õpperingkonna kuraator Kapustin teatas, et "... kõik kolm algkooli peavad jääma sellisel kujul ja selle õppeplaaniga, mis kinnitati rahvahariduse ministri poolt 11. märtsil 1848.a. (nägi ette 3-aastast algkoolikursust, M.K.), ainult selle muudatusega 1887.a. seaduse järgi, et õpetus peab toimuma vene keeles."L)

Muidugi ei saa õpperingkonna kuraatori ja Liivimaa kubernerite tegevust nende progressiivsete vaadete seletada. Siin väljendus vene tsarismi võitlus balti aadli poliitiliste õiguste vastu, mis omakorda avaldas progressiivset mõju kohalikele oludele.

Sellisel kukkus koolikolleegiumi plaan läbi ja Tartu linnavalitsus oli sunnitud eraldama 3 poeglaste algkooli ülalpidamiseks 2000 rbl. 1890.a.²⁾ Ülejäänud kulutused loodeti katta õppemaksust.

Tegelikult lahendati olukord kompromissi teel. I ja III algkool jäid tööle küll 3-aastase kursusega, kuid 2-klassilisena, kuna II algkool 1-klassilisena. I algkoolis esimeseks õpetajaks jäid endiselt Karl Lauge ja teiseks õpetajaks N.Semjonov. Selliselt alustas kool tööd 1891.a.

1) ENSV RAKA, f. 3735, nim. 1, s.ü. 27, l.21

2) samas, l. 102

Nimetatud aastatest on säilinud rohkesti mitmesuguseid majandusdokumente, mis annavad ülevaate koolide materiaalsest baasist. Nendest selgus, et I poeglaste algkool on olnud mõningatel aastatel linnale isegi tuluallikaks. Seda põhjustas õppemaksu järjekordne suurendamine 1888.a., mil õppemaks tõusis 25. rbl.- le aastas nii maa- kui ka linnalastelt. Selliselt andis kool linnale 1889.a. 232.50 rbl. tulu.¹⁾ Kuigi järgmistel aastatel linn koolilt enam tulu ei saa, on ka kulutused temale väga väikesed. Seda näitavad ka 1891.a andmed:²⁾

<u>Sissetulekud</u>		<u>Väljaminekud</u>	
<u>I algkool</u>			
1. Õppemaks & 25 rbl.	2150.75 rbl.	1. Õpetajate palgad	1433.82 rbl
2. Üür Laugelt	62.50 "	2. Koolirru- mide üür	700.-
3. Koolikolleegiumilt	155.71 "	3. Üür Laugele	25.-
	2368.96 rbl	4. Küte	134.28
		5. Maj. kulud, õppeabinõud	73.80
		6. Kindlustus- maks	2.06
			2368.96 rbl

II algkool

1. Õppemaks & 15 rbl.	641.50 rbl.	Kogu kooli kulutused	1285.77
2. Koolikolleegiumilt	644.27 "		

III algkool

1. Õppemaks & 10 rbl.	787.- rbl.	Kogu kooli kulutused	1665.19
2. Koolikolleegiumilt	878.19 "		

1) ENSV RAKA, f. 3735, nim. 1, s.ü. 2, l. 33

2) samas, s.ü. 3, l. 12

Seega kulutas linn I algkoolile ainult 155.71 rbl., II algkoolile 644.27 rbl. ja III algkoolile 878.19 rbl. Ka koolikolleegiumi aruannetes mainiti, et linnale kõige odavamaks kooliks oli I algkool. Ühe õpilase kohta ~~ka~~htas kulutas siin linn 1.71 rbl, aga kõige "kallimas" - II algkoolis 16.10 rbl.¹⁾

Huvitav on tuua ka õpilaste arv linna poolt ülalpeetavates koolides samal s.o. 1891.a.²⁾

Kool	Klasside arv	Õpilaste arv		Õpilaste arv klassis
		I p.a.	II p.a.	
Kõrgem tütarlaste-kool	10	247	241	24 - 25
I algkool	2	91	91	45 - 46
II "	1	40	39	39 - 40
III "	2	90	74	41
		468	475	

Tabel näitab, et I algkoolis, kus õppisid jõukate vanemate lapsed, väljalangemist ei esine^{nud}, teistes koolides kokku aga on see küllaltki suur - 23 õpilast. Samal ajal töötamistingimuste poolest oli I algkoolil palju raskem olukord - õpilaste arv klassis kõige suurem.

90.-ndatel aastatel kannatasid linna algkoolid suurte majanduslike raskuste all. Seoses I ja II algkooli asukohtade muutumisega vähenes neis õpilaste arv ja järelikult ka õpilastelt laekuv õppemaks. Üldse kogu linna ülatüses laekus õppemaksu vähem 956. rbl. võrra ettenähtust. Samal ajal aga tõusid küttepuude hinnad, mis nõudsid lisakulutusi. Selle tulemusena oli koolikolleegiumil 1893. aastaks puudujääk 1000 rbl.

1) ENSV RAKA, f. 3735, nim. 1, s.ü. 3, l. 13

2) samas, l.12

Kuna palved toetuse saamiseks linna volikogult jäid rahuldamata, otsustas koolikolleegium teostada äärmist kokkuhoidlikkust. Selles mõttes pakuvadki huvi koolikolleegiumi protokollid, kus korduvalt arutati algkoolide materiaalsel olukordaja kulutuste vähendamise küsimust. Kärbiti kõiki summasid, mida võimalik oli kärpida. Nii otsustati vähendada õpetajate korteriüüriraha, samuti õppeabinõude, majanduskulude, valgustuse, jm. summasid. Õppeabinõudeks muretsemiseks eraldati ainult 50 rbl. kõigile koolidele. Valgustuskulude kokkuhoidmiseks alustati õppetööd tund aega hiljem s.o. kell 9. Kui 1892.a. kulutati valgustuseks algkoolides 88 rbl., siis nüüd lubati selleks kulutada ainult 15 rbl.¹⁾

On arusaadav, et sellise kokkuhoidu all kannatas õppetöö koolides. Rea aastate vältel peaaegu midagi juurde ei ostetud. Seda kajastavad ka I algkooli 90.-ndate aastate aruanded, kus õppevahendite kohta märgiti - pole midagi juurde ostetud, õppevahendid endised jne. Mõningal määral suurenes ainult raamatute arv. Nii näit. 1892.a. osteti I algkoolis raamatuid juurde 34.40 rbl. eest, 1893.a. aga ainult 12.55 rbl. eest. Järgmisel aastal suurenes raamatute arv annetuste näol 6 raamatu võrra ja needki sisaldasid ainult tsaari perekonna pilte. Juhan Korits, kes töötas I algkoolis 1899.a. alates, toob järgmised andmed oma tööaastate kohta:²⁾

---

1) ENSV RAKA, f. 3735, nim. 1, s.ü. 12, l 47 - 50

2) J.Korits, I algkooli kroonika, lk. 57 (käsikiri)

Aastad	Õppeabinõude muretsemiseks	Raamatukogu täiendamiseks
1899	46.36	-
1900	-	15.31
1901	7.30	-
1902	-	-
1903	26.26	-
1904	-	-
1905	13.-	20.13
1906	1.25	-
1907	-	-
1908	-	-
1909	4.-	-
1910	-	-
1911	-	-
1912	52.56	18.89
1913	25.75	111.69
1914	-	-
1915	-	-
1916	180.45	22.20
1917	-	-

Märkus: Alates 1912.a. töötas I algkool koos V algkooliga.

Need arvud näitavad, et summad õppevahenditele ja raamatukogule olid väga kasinad või puudusid üldse. Kibedusega meenutas J.Korits, et koolijuhataja poolt koostatud inventarinimestik koolikolleegiumist tagasi saadeti märkusega "Koostada uuesti äärmiselt lühendatud kujul." Kuid ka lühendatud kujul esitatuna jäi nimekiri

1) J.Korits, I algkooli kroonika, lk.53 (käsikiri)

enamasti kinnitamata.

Õppeaasta algas 1. septembril ja lõppes tavaliselt maikuu viimastel päevadel. Erakorraliste asjaoludega ühenduses võidi õppetööd lõpetada ka varem. Nii näiteks lõppes õppetöö 1892.a 15. mail seoses kooli kolimisega teise asukohta. 1896.a. seoses tsaar Nikolai II kroonimisega lõpetati õppetöö juba 11. mail. Ka õppeaasta kestet vastavalt riiklikele tähtpäevadele või kirikupühadele katkestati õppetöö nende tähtpäevade tähistamiseks. Nii tähistati 1892.a. Troitse-Sergejevski kloostri asutaja Sergei 500.-ndat surmapäeva, 1894.a. seoses uue tsaari Nikolai II võimuletulekuga ei toimunud õppetöö seoses vandeandmisega uuele tsaarile jne. Need faktid näitavad, et tsaarile truualamlike kodanike kasvatamiseks omistati koolides suurt tähelepanu.

Ideoloogilise kasvatustöö tõhustamiseks tõsteti koolides 1889.a. usuõpetuse tundide arvu. Kui 1886.a. õppeplaani järgi toimus usuõpetus 2 tundi nädalas, siis nüüd suurenes usuõpetuse tundide arv 4-le. I algkoolis andis usuõpetuse, saksa keele ja aritmeetika tunde peamiselt K.Lauge, ülejäänud tunde peamiselt N.Semjonov (tunniandjana töötas koolis ka Pimenov). Milliseid metoodilisi võtteid õpetajad kasutasid, selle kohta konkreetsed andmed puuduvad. Õppetöö tunnistati koolide inspektorite poolt rahuldavaks. Nurinat avaldati peamiselt vene keele teadmiste osas, milles tehti õpetaja Semjonovile etteheiteid, kes elavat kõnekeelt ei õpeta.¹⁾

1) ENSV RAKA, f. 3735, nim. 1, s.ü. 3, l. 24

Nurin vene keele õpetamise kohta võib olla põhjustatud mitmetest asjaoludest. Ei tohi unustada, et I algkooli puhul on tegemist peamiselt saksa kooliga, mille õpilased võisid vene keelt õppida vastumeelselt. Kuid teiselt poolt, venestamise eesmärkidest lähtudes võis igasuguse vene keele õpetamise tunnistada mitterahuldavaks, kui tulemused ei olnud vene tšinovnikele meelepärased.

Inspekterimistel konstateeriti majanduslike raskuste negatiivset mõju õppetööle. "Õpetajate alatised mured oma tuleviku pärast seoses sagadaste tulude vähendamisega linna poolt raskendavad õpetamist."¹⁾

Kahjuks ei kajasta aruanded konkreetseid õppetöö tulemusi, välja arvatud 1904.a., mil kooli 63 õpilasest osutusid mitterahuldavateks 13 õpilast, ülejäänute teadmised olid hinnatud rahuldavateks ja headeks. 90.-~~ndate~~^{aastate} vändmete järgi lahkus koolist väga suur arv õpilasi koolikursust lõpetamata. 1892.-1897.a. lõpetas kooli 71 õpilast, lõpetamata kahkus 129 õpilast.²⁾ Seega oli lõpetamata lahkunuid palju enam kui lõpetajaid. Põhjusi võis olla mitmeid. Aruannetes märgiti osa lahkunute suhtes põhjuseks nende siirdumise reaalkooli. Kahtlemata on üheks põhjuseks ka majanduslik olukord. Kuigi koolikolleegium eraldas I algkooli kõrge õppemaksuga abil jõukatele lastele, püüdis siia koolide vähesuse tõttu pääseda ka lihtrahva esindajaid. Nimeetatud õpilaste arvel toimubki väljalangemine. Äärmiselt kõrgele õppemaksule (25 rbl.) lisandus õpilase sisse-

---

1) ENSV RAKA, f. 3735, nim. 1, s.ü. 3,1.57

2) samas, l. 23 - 195

kirjutamise eest 1 rbl. ja 2 rbl. aastas tasu võimlemise tundide eest. Samal ajal õppemaksust vabastati ainult üksikuid õpilasi. Nii oli 1894.a. vabastatud 4 õpilast, kuid nendest 2 olid õpetajate Semjonovi ja Lauge pojad.¹⁾

Koolikollegium õppemaksu alandamisest I algkoolis ei olnud huvitatud ~~si~~ majanduslikⁿⁱⁱ kui ka poliitilistel kaalutlustel. 1891.a., mil koolikollegiumis oli arutlusel kõikide algkoolide õppemaksu ühtlustamine ja seega ka I algkooli õppemaksu vähendamine, asus kollegium selles suhtes eitavale seisukohale. "... selle tagajärjel väheneks märgatavalt õpilaste arv I algkoolis, kus õpivad jõukamate linnakodanike lapsed, kes ühiskonna alamatest kihtidest õpilaste juurdevoolu tõttu vaevalt sinna jäävad..."²⁾ Seega on siin selgelt välja öeldud koolikollegiumi taotlused.

Õpilaste moodustasid sotsiaalse päritolu järgi väikekodanluse lapsed, rahvusliku koosseisu järgi aga sakslased. Õpilaste liigitamisel emakeele järgi oli I algkoolise 1893.a. 45 sakslast, 1 lätlane, 1 vene-lane ja 12 eestlast.³⁾ Samal ajal kui teistes algkoolides eestlaste arv kasvas, I algkoolis jäi ta endiselt väikeseks. Nii on andmed 1897.a. kõigi poeglaste ~~linna-~~

1) ENSV RAKA, f. 3735, nim. 1, s.ü. 16, l.79

2) samas, s.ü. 13, l. 3

3) samas, s.ü. 3, l. 49

algkoolide kohta järgmised:¹⁾

I	algkoolis	65	õpilast,	neist	6	eestlaste	s.o.	9,2%
II	"	61	"	"	24	"	"	39,3%
III	"	135	"	"	100	"	"	74,1%

Eestlaste arvu vähesus I algkoolis oli tingitud sellest, et kooli vastuvõtmisel eelistati sakslasi. Vastavalt kuraatori korraldusele 1888.a. tuli koolides õpetada usuõpetust emakeeles. Kuna I algkooli õpetajad eesti keelt ei osanud, andis koolikolleegium koolile korralduse arvestada õpilaste vastuvõtmisel saksa keele tundmist. Selliselt pääsesid I algkooli ainult sakslased ja saksa keelt valdavad eestlased. Suur osa eestlasi "rihtis" end seejuures sakslaseks, häbenedes tunnistada oma emakeeleks eesti keelt. Nende päritolu reedavad aga nimed Koit, Laas, Kuusik, Tamm, Laane jt. Seega I algkool jäi ka ^{erialgu} venestamise perioodil sakslaste ja kadakasakste kooliks.

Vastavalt inspektor Graviti korraldusele 1897.a. hakati I algkoolis õppivatele eesti lastele õpetama usuõpetust emakeeles. Kuid selleks ~~pä~~idid nime- tatud õpilased käima II algkooli usuõpetuse tundi õpe- taja Naruski juurde (I algkool asus sel ajal Leningradi mnt, II algkool aga Tähe tänavas).

Seoses J.Koritsa asumisega I algkooli teise õpetaja kohale 1899.a., hakati 1900.a. alates J.Koritsa poolt eestlastele õpetama eesti keelt. Eesti keele tunnid toimusid väljaspool tunniplaani.

---

1) ENSV RAKA, f. 3735, nim. 1, s.ü. 3, l. 196 - 207

J.Koritsa tööleasumine I algkooli tähendas eestlaste positsioonide tugevnemist, eriti pärast K.Lauge lahkumist, mil 1902.a. J.Korits sai juhatajaks. Tõenäoliselt kujutas K.Lauge endast kadakasaksa, olles sotsiaalselt päritolult peremehe poeg Võnnu lähedalt. Et K.Lauge tegevus oli saksameelsele koolikolleegiumile vastuvõetav, näitab see fakt, et õpilaste registreerimise maksu kaotamise järel 1900.a. (osa maksust sai koolijuhataja endale), määras koolikolleegium K.Laugele lisatasuna vastava summa. J.Koritsa asumisega koolijuhatajaks jäeti see summa ära.

J.Korits lõpetas 1883.a. Tartu õpetajate seminari, mille järel töötas õpetajana Kihnu saarel, Kolga-Jaanis, Lohusuus ja Kallastel. Sellel perioodil oli J.Korits silma paistnud aktiivse rahvusliku liikumise tegelasena. Töötades Kihnu saarel kogus ta rahvaluulet, Kolga-Jaanis aga asutas Aleksandrikooli korjanduse abikomitee ja oli selle juhatajaks.

1905.-1907.a. revolutsiooni ajal, mil mittevene rahvusest kodanikel oli õigus avada andile emakeelseid kooli, taotlesid saksameelsed koolikolleegiumi liikmed I algkooli muutmist saksaakeelseks kooliks. J.Korits aga, kui saksa keele "mittevaldaja", otsustati ümber paigutada V algkooli¹⁾ (E.Einasto andmetel ~~tsikas~~ J.Korits väga hästi saksa keelt, kuid ei armastanud seda rääkida²⁾). Vene orientatsiooniga inspektori vastuseisu tõttu jäi see plaan ellu viimata ja Tartus avati uus, saksaakeelne kool 1906.a. Siit peale muutus I algkool eestlaste kooliks.

1) ENSV RAKA, f. 3735, nim.1, s.ü. 16, l.80

2) E.Einasto suulised andmed

XIX saj. lõpul ja XX saj. algul õpilaste arv kasvas tunduvalt kõikides linna koolides ja kooliruumide kitsikuse tõttu ei suudetud mahutada kõiki soovijaid. Sellest tingituna oli koolivõrgu laiendamise küsimus ka linna koolikolleegiumi päevakorras. Koolikolleegiumi koosoleku protokollist 12. sept. 1902.a. selgub, et Tartus kooliealistest lastest ei õpi kuni 1000 last.¹⁾ Arvestades koolivõrgu piiratust, tegi koolikolleegium linna volikogule ettepaneku avada uus algkool vaesemate elanikkonna kihtide jaoks, kus õppemaks ei ületaks 6 rbl. Linna volikogu ei nõustunud uue algkooli avamisega, vaid otsustas alandada mõnedes koolides õppemaksu 1903.a. alates. Loomulikult see küsimust ei lahendamud. Vastupidi - õppemaksu alandamine soodustas veelgi õpilaste arvu kasvu, kuna samal ajal koolide ja klasside arv jäi endiseks. Seda iseloomustavad ka järgmised andmed:²⁾

Koolid	Õppemaks		Õpilaste arv 1902	Õpilaste arv 1903	Jäi vastu võtmata
	1902	1903			
I kroonualgk.	8 rbl.	8 rbl.	78	94	36
II "	6 "	6 "	83	89	45
I linnaalgk.	25 "	25 "	71	67	-
II "	15 "	12 "	66	70	4
III "	10 "	8 "	102	132	31
Puškininimel.					
tütarlastekool	8 "	6 "	116	134	40
			516	586	156

1) ENSV RAKA, f. 3735, nim. 1, s.ü. 16, l. 21

2) samas, l. 30

Tabelist selgub, et õppemaksu alandamine oli mõjunud küll positiivselt õpilaste arvu kasvule, kuid samal ajal oldi ruumipuudusel sunnitud ära ütleva 156 õpilasele. Neis koolides, kus õppemaksu väiksem oli, toimus eriti tunduv tõus õpilaste arvus. Linna I algkoolis, kus õppemaks endiselt kõrgeks jäi, õpilaste arv koguni vähenes.

Arvestades, et $\frac{2}{3}$ lastest üldse ei õppinud, taotles koolikolleegium uute koolide avamist. Uued algkoolid, s.o. V algkool ja VI algkool, avatigi 1904. ja 1905.a.

Üheaegselt uute koolide avamisega kerkis päevakorda ka uute koolimajade ehitamine, kuna olemasolevate üürimajade ruumid ei vastanud õppetöö nõuetele. Eriti halb selles osas oligi I algkooli olukord. Esimest korda koolimaja ehitamise küsimus Botaanika ja Jakobi (Komsomoli ja V. Kingissepa) tänava nurgale tõsteti üles koolikolleegiumi koosolekul 1906.a.

Reaalsemaid samme astuti alles 1909.a., mil linna volikogu võttis vastu otsuse uue koolimaja ehitamiseks. Selleks otsustati paluda rahvahariduse ministriumilt 32.800 rbl. laenu ja ülejäänud kulutused katta linna summadest. Ehitustööd algasid 1911.a. Uus koolimaja valmis 1912.a., minnes maksma 47.000 rbl.¹⁾

Uues koolimajas asus tööle ühendatud I ja V algkool (Ialgkool poeglastele, V algkool tütarlastele) J. Koritsa juhtimisel. Kuna uues koolimajas oli 6 avarat klassiruumi, siis muudeti senised 2-klassilised koolid 3-klassiliseks. Koolimajas olid peale 6 klassitoa veel avarad koridorid, riietusruum, jalutussaal, õpetajate

---

1) J. Korits, I algkooli kroonika, lk. 47 (käsikiri)

tuba ja raamatukogu. Õppemaksu mis 1910.a. I algkoolis oli alandatud 16. rbl.-le, oli nüüd 12 rbl. aastas.

Kooli sisseseadeks palus koolikolleegium linna volikogult 2000 rbl.¹⁾, mille eest muretseti koolipinke, kappe, toole jm. inventari. Osa sisseseadest andis I algkooliga ühendatud V algkool.

Õpetajatena töötasid ühendatud algkoolis peale J.Koritsa A.Karneol, A.Pöllusaar, V.Künnapuu, V.Svavitski ja J.Tammemägi.

Uues koolimajas ei saanud nimetatud koolid töötada kuigi kaua. Peatselt algas I maailmasõda. Sõja olukorras läks koolihoone 1915.a. sõjaväe haigla käsutusse. I ja V algkool olid sunnitud töötama esialgu III ja IV algkooli ruumides Puiestee tänaval, hiljem II algkooli ruumides Päeva tänaval. Oli puudus rahalistest vahenditest ja ka õpetajatest. Seoses õpetajate mobilisatsiooniga linna teistest algkoolidest, teostati ümberpaigutusi ka I algkoolis. "Oli juhtumisi, mil juhataja üksi kolmes klassis ja klassitoas korraga oli sunnitud õpetama."²⁾

Sellised raskused püsisid koolil kuni sõja lõpuni.

Tehes kokkuvõtet I algkooli tegevusest venetsusajal, peab märkima, et I algkool jäi kuni 1905.-07.a. revolutsioonini põhiliselt sakslaste kooliks. Siin said õpetust jõukamate kodanike lapsed, kuna kõrge õppemaksu tõttu ei olnud lihtrahval võimalik selles koolis õppida.

1) ENSV RAKA, f. 3735, nim. l, s.ü. 17, l. 11

2) J.Korits, I algkooli kroonika, lk. 51 (käsikiri)

I algkooli muutumine eesti kooliks toimus tänu J.Koritsa tegevusele. Õpetus toimus kuni 1917.a. vene keeles. 1905.-1907.a. revolutsiooni ajal lubati Riia õppekonna koolides teostada õpetust kahel esimesel õppeaastal emakeeles, kuid I algkoolis jäi see järelandmine ellu viimata. Seoses sakslaste lahkumisega I algkoolist vähenes tunduvalt õpilaste arv. Eestikeelse õpetuse sisseviimisel oleks vähenenud õpilaste arv veelgi, kuna suur osa I algkooli lõpetajatest siirdus keskkoolidesse edasi õppima. Keskkoolides aga oli vene keele tundmine vajalik. Sellisel juhul oleks ~~suur~~ osa vanemaid oma lapsed ümber paigutanud venekeelsetesse koolidesse ja I algkooli oleks ähvardanud sulgemisoht õpilaste arvu vähesuse tagajärjel.¹⁾ Sellest tingituna jäi I algkool vene õppekeelelega kooliks kuni 1917.a., mil algas koolide põhjalik ümberkorraldamine nõukogude võimu poolt.

---

1) J.Korits, I algkooli kroonika, lk. 60 (käsikiri)

II TARTU LINNA XI 7-KLASSILINE KOOL OKTOOBRI-
REVOLUTSIOONI JA KODUSOJA AASTATEL.

1917 - 1920.a.

Eesti oli juba tsaari-Venemaa koosseisus üks neist piirkondadest, kus kapitalismi areng toimus suhteliselt kiiremini. Kapitalismi arenguga kaasnes ka koolihariduse ja kirjaoskuse laialdasem levik. V.I.Lenin iseloomustas Eestit kui täieliku kirjaoskusega maad.¹⁾

Kuid tsaari-Venemaa tingimustes toimus hariduse andmine lastele arusaamatus vene keeles, mis loomulikult pidurdas rahvusliku kultuuri arengut.

Murrangu tõi alles Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon. Kohe esimestest päevadest peale asus nõukogude võim haridussüsteemi ümberkorraldamisele ja emakeelse nõukoguliku kooli rajamisele. Õppetöö aluseks sai emakeelsuse ja kooli ilmlikkuse printsiip.

Nõukogude võimu kehtestamisega Eestis asuti ka siin samu ülesandeid ellu viima. Koik Eesti koolid allutati Eesti Tööraha ja Sõjaväelaste Nõukogu Täitevkomitee juurde loodud Eesti koolivalitsuse juhtimisele. Algkoolide juhtimine anti kohalike tööraha saadikute nõukogude kätte, kelle juurde loodi rahvahariduse osakonnad.

---

¹⁾ V.I.Lenin, Teosed, 26 kd., Tallinn, 1954, lk.421.

Neid nõukogude võimu samme toetasid ka õpetajad. 28.-30.dets. 1917.a. toimus Tallinnas üle-eestimaaline õpetajate kongress, mis avaldas toetust nõukogude võimule ja tervitas nõukogude valitsuse dekreete rahvahariduse alal.

Vaevalt saadi asuda koolide demokraatlikule ümberkorraldamisele, kui selle katkestas Eesti ajutine okupeerimine sakslaste poolt. Eesti kodanlus, olles üksinda võimetu nõukogude korda kukutama, asus koostööle sakslastega ja abistas neid Eesti alade okupeerimisel.

Saksa okupatsiooni kehtestamisega Eestis 1918.a. veebruaris hävitati nõukogude võim ja taastati kodanlik kord. Nii nagu teisedki nõukogude võimu poolt kehtestatud seadused, nii ka hariduselus teostatud ümberkorraldused kaotati. Kõik endised õpetajad paigutati ümber või vabandati. Eesti laste saksastamise eesmärgil seati koolides sisse saksakeelne õpetus.

Revolutsiooni puhkemine Saksamaal ja Saksamaa lüüasaamine 1918.a. novembris võimaldas Nõukogude valitsusel tühistada Bresti röövrahu ja alustada võitlust okupeeritud alade vabastamiseks. Eesti Tööraha Kommuuni väljakuulutamine Narvas oli signaaliks töörahva võitlusele nõukogude võimu eest üle kogu Eesti. Tartus taastati nõukogude võim kohalike väeosade 20.detsembri 1918.a. ülestõusu tagajärjel, enne, kui Punaarmee üksused siia jõudsid.

Vabastatud Eesti aladel taastati nõukogude võimu seadusandlus ja jätkati varem poolelijäänud ürituste elluviimist.

Koolides kehtestati uuesti emakeelne ja tasuta õpetus.

Mida konkreetselt Tartu koolielu nõukogulikus ümberkorraldamises ära jõuti teha, selle kohta puuduvad kahjuks vastavad arhiivdokumendid. Järgnevate võitluste ajal Tartu koolivalitsuse materjalid hävinesid, mida tunnistati ka linna hariduskogu koosolekul 13.apr.1919.a.¹⁾ Süü selles aga aeti muidugi bolševike peale.

Inglise ja ameerika imperialistide abiga võimuletunud eesti kodanlus kasutas kooliharidust selleks, "et kodanluse jaoks välja koolitada alandlikke ja usinaid teenreid, püüdes alt kuni üles isegi üldist koolikohustust viia selleni, et kodanluse jaoks välja koolitada... tema tahte täitjaid ja kapitali orje,"²⁾

Kuid teiselt poolt pidi eesti kodanlus arvestama ka Oktoobrirevolutsiooni saavutusi Nõukogude Venemaal ja töötava rahva klassivõitlust Eestis.

Selletõttu Eesti kodanliku Ajutise Valitsuse sammud haridusalal olid väga ettevaatlikud. Ta oli sunnitud alles jätma nõukogude võimu ajal kehtestatud emakeelse koo-

¹⁾ ENSV RAKA, f.2622,nim.11, sü. 16,1.34.

²⁾ V.I.Lenin ,Teosed, 28.kd, Tallinn, 1955, 1.379.

li, samuti tunnistama usuõpetuse vabatahtlikuks õppeaineks. Kooli struktuur jäi Ajutise Valitsuse poolt lahendamata, kuna see olenes ühtluskooli põhimõtete rakendamisest.

Ühtluskooli, usuõpetuse ja koolikohustuse küsimuste ümber toimuvad järgneval perioodil ägedad vaidlused mitmesuguste kodanlike parteide esindajate vahel, mis kajastabki kodanluse poliitilist nõrkust sel perioodil.

1919.a.töötati välja avalike algkoolide seaduseelnõu, mis nägi ette: ¹⁾

- 1) algkool moodustab üldharidusliku ühtluskooli esimese järgu,
- 2) algkool on emakeeline, maksuta ja sunduslik kõikidele kodanikele,
- 3) algkooli kursus kestab 7.a.

Koolikohustus pidi nimetatud seaduseelnõu järgi kestma 7.-16.eluaastani või algkooli lõpetamiseni. Algkoolis õpetatavate ainete hulgas puudus usuõpetus.

Kuid reaktsioonilised ringkonnad lükkasid seaduseelnõu tagasi, mitte soovides kehtestada üldist koolikohustust. Seaduse vastuvõtmine venis kuni 1920.a., mil ta muudetud kujul vastu võeti. Kuid revolutsioonilise liikumise tingimustes oli kodanlus siiski sunnitud 1919.a. kehtestama 4-klassilise koolikohustuse.

---

¹⁾ ENSV RAKA, f.1108, nim.3, sü.4, l.17-18.

Milline oli Tartu algkoolide olukord 1919. ja 1920.a., sellel peatun järgnevalt.

1919.a. esimesel poolel töötas Tartus 13 avalikku algkooli (selleaegse nimetusega rahvakool) 63 klassi-komplektiga, kokku 2881 õpilasega ¹⁾). Ainult 2 neist koolidest olid kõrgemaastmelised - 6-7.a.kursusega, kuna ülejäänud olid 3-4-aastase õppeajaga. Lisaks ülalnimetatud algkoolidele töötas Tartus ka 8 eraalgkooli (neist 1 saksa, 2 vene, 1 juudi algkool). Kesk- ja kutsekoolide arv oli 10.

I algkooli jäi okupatsiooniajast peale töötama tütarlastekoolina.

Loomulikult polnud nende koolide arv küllaldane, et võimaldada kõikide õpilaste kooliskäimist. Kooliuste taha jäi 1/4 õpilasi. Sellest annab tunnistust Tartu Koolivalitsuse kiri Haridusministeeriumile 1919.a. augustis: "... tehniliselt võimatu on tänavu nelja-aastast sunduslikku algkooli maksuma panna. Umbkaudselt arvates on ligi 25% lapsi 8-12.aasta vanaduses praegu väljaspool kooli. Koolisunduse maksmapanekul tuleks avada umbes 20 uut klassi... See nõuaks vähemalt 200 000 marka aastas, mida esialgu võimatu on katta." ²⁾

Kuid mitte ainult koolide ja klasside vähesus ei võimaldanud õpilastel koolis käia. Palju tõsisemaks raskuseks

---

¹⁾ ENSV RAKA , f. 2622, nim.11, sü.16, l.34.

²⁾ samas, sü.2, l 307.

oli elanikkonna vaesus. Viimaste aastate jooksul oli Eesti korduvalt olnud sõja tallermaaks. "Abi" eest võlgnes Eesti kodanlus imperialistlikele riikidele 7,5 miljardit marka, mis püüti samuti veeretada rahva õlgadele. Lisaks sellele jäi Eesti tööstus kiratsema pärast sidemete katkestamist Nõukogude Venemaaga. Kasvas tööpuudus, vähenesid palgad.

Sellises olukorras oli töölisel ka kõige parema tahtmise juures võimatu anda oma lastele haridust.

H.Kurmi andmetel Eestis 1918/1919.a. kooliealisest 177 477 lapsest käis koolis 96 101, s.o. ainult 54% ¹⁾, (Linnades oli see % kõrgem, mida iseloomustab ka minu poolt toodud näide Tartu kohta). 1921/22.õ.a. oli küll see arv vähenenud, kuid ikkagi moodustas 15% ²⁾. Ja endast oli koolist eemalejäämise põhjuseks elanikkonna vaesus.

1919/20.õ.a. andmetel oli puudustkannatavaid õpilasi Tartu algkoolides järgmiselt: ³⁾

Kool	Õppeaastate arv	Õpilaste arv	Puudustkannatajate arv	Koolikohustust mittetäitjate arv
I algkool	5 kl.	300	220	26
II "	4 "	430	290	98
III "	5 "	345	162	89
IV "	3 "	166	130	43
V "	4 "	148	76	19
VI "	4 "	165	115	30

¹⁾ H.Kurmi, Kodaliku Eesti algkooli majanduslik baas, lk.46 (käsikiri)

²⁾ samas.

³⁾ ENSV RAKA, f,2622, nim.11,sü.15, l.1-19.

VII algkool	4 kl.	155	84	23
VIII "	4 "	141	58	115
IX "	4 "	268	175	61
X "	4 "	160	150	7
XI "	7 "	262	177	14
XII "	3 "	109	106	56
XIII "	4 "	137	76	146
XIV "	4 "	154	116	19
XV "	7 "	402	89	17
Kokku		3342	2024	763

Tabeli kokkuvõte näitab, et kooliskäijatest õpilastest olid peaaegu 2/3 puudustkannatavad. Samal ajal oli 763 õpilast, kellel majanduslike raskuste tõttu polnud üldse võimalik koolis käia. Tõenäoliselt oli see arv veelgi suurem, kuna kogu kodanliku diktatuuri perioodil ei olnud koolidele kinnitatud kindlaid piirkondi.

Koolidest kõige paremas olukorras olid XV algkooli õpilased (sel ajal XV algk. nimetati kõrgemaks algkooliks). Siin 402-st õpilasest ainult 89, s.o. 22% kannatasid majanduslike raskuste all. Selline väike % võrreldes teiste algkoolidega oli tingitud siin õppivate laste sotsiaalsest päritolust. XV algkooli kursus oli 7-aastane ja selletõttu õppisid selles koolis ainult materiaalselt kindlustatud kodanike lapsed, kes ka keskkoolis kavatsesid õpinguid jätkata.

Raskeimas olukorras olid X algkooli õpilased, kus õppetöö oli seotud suurte raskustega, 94% -l õpilastest.

Varem kuulus I algkool jõukate kodanike lastele ~~xixix~~

~~94% õpilastest~~. Nüüd on pilt muutunud. Ligi 3/4 õpilastest tuli haridust omandada materiaalsele raskustega võideldes. 26 koolikohustuslikust lapsest ei teinud seda 14 töölkäimise ja 10 haiguse pärast ¹⁾). Puudustkannatavast 220 õpilasest said toetust küll 202, kuid ainult 70 000 marga väärtuses ²⁾), s.o. ligi 347 marka õpilase kohta. Toetust anti linna algkoolidele nendel aastatel peamiselt riietuse ja jalanõude näol Ameerika Punaseristi poolt. Koolijuhataja J. Kooritsa arvamuse järgi aga oli tarvis korraliku kooliskäimise võimaldamiseks 6000 marka õpilase kohta. Järelikult kool oleks pidanud saama toetust kõikide puudustkannatavate õpilaste peale 1.320 000 marka! Selle tõttu oli täiesti õige koolijuhataja vastus 1919/20.õ.a. aruande küsimusele - mis on takistuseks koolikohustuse mittetäitmisel - "vaesus, mille kõrvaldamiseks abinõud puuduvad." ³⁾)

Kodanliku korra tingimustes, mil toimus töölisklassi absoluutne ja suhteline vaesumine, ei leidunud tööpoolest vahendeid vaesuse kaotamiseks.

Majanduslike raskuste, teenistuse ja haiguste tõttu oli 1919/20.õ.a. I algkoolis puudumine suur.

1919/20.õ.a. I algkoolis puudusid õpilased 6780 päeva,

neist haiguse tõttu	4122
koduste olude "	584
teenistuse "	968
vaesuse "	1102
teadmata põhjustel	4 ⁴⁾

¹⁾ ENSV RAKA, f.2622, nim.11, sü. 15, l.1.

²⁾ samas

³⁾ samas

⁴⁾ samas, l.16.

Kõik need puudumispõhjused olid omavahel seotud ja nende ühiseks nimetajaks oli elanikkonna vaesus.

Mis puudub koolide finantseerimisse, siis sel ajal kattis riik 50% õpetajate palkadest, kuna ülejäänud osa jäi kohalike omavalitsuste kanda.

I algkooli tulud ja kulud 1920.a. olid järgmised:¹⁾

T u l u d	K u l u d
Riigilt 119 213.50 MK	Õpetajate palgad 226 933.18
Linnaval. 182 286.98	Teenistujate p. 21 200.-
Õppemaks 2665.-	Küte, valgustus 42 588.60
<u>304 165.48 MK</u>	Õppeabinõud 385.-
	Raamatukogu 2 676.53
	Remont 1 970.-
	Õpilaste toet. 2 500.-
	<u>Muud kulud 5 912.17</u>
	304 165.48 MK

Õppemaksu maksid maaõpilased, kes linnas koolis käisid. Kui suur õppemaks oli, selle kohta mul andmeid puuduvad, kuna sellel perioodil pidevalt õppemaksu tõsteti.

Kulutustest neelasid "lõviosa" palgad - kokku 248 133.18 marka. Koolis oli nimetatud aastal 7 õpetajat (Juhan Koorits, Jaan Tammemägi, Helene Steinberg, Helmi Koch, Gertrud Reichardt, Meeta Kärner, Anna Toom-Backström) ja 2 teenijat,

Õpevahendite muretsemiseks kulutati tühine summa -

)

¹⁾ ENSV RAKA, f.2622, nim.11, sü.15, l.18.

385 marka. Mis konkreetselt selle eest muretseti, selle kohta kahjuks andmeid ei leidunud. Õppevahendeid oli koolis mitmesuguste tabelite ja piitide näol järgmiselt:

keeltes 93

matemaatikas 8

loodusloos 81

koduloos ja maateaduses 91

ajaloos 32

muis aineis 3 ¹⁾.

Kui piirduda ainult arvuliste andemetega, siis õppevahendeid oli koolil küllaldaseit. Kuid tegelikult polnud see kaugeltki nii. Need õppevahendid olid muretsetud koolile tsaariajal, kuid nüüd õppeplaanide ja programmide muutumisega nad enamikus ei olnud kasutatavad.

Mõnevõrra suurenes raamatukogu. 1919.a. oli õpetajate raamatukogus eestik. 68

saksak. 13

venek. 130

1920.a. osteti 52 raamatut.

Õpilaste raamatukogus oli eestik. 140 raamatut

venek. 322 "

1920.a. osteti 100 ²⁾

Milliste raamatute arvel raamatukogu täienes 1920.a., selle kohta võib oletada, et põhiliselt juba eestikeelsete raamatute näol (vähemalt õpilaste raamatukogu), kuid siiski oli raamatukogu viletsas seisundis. Iga õpilase kohta

¹⁾ ENSV RAKA, f. 2622, nim.11, sü.15, l 17.

²⁾ sealsamas.

ei tulnud ühte emakeelset raamatutki. Venekeelsed raamatud kaotavad tähtsuse õpilaste lugemisvarana, kuna juba järgmistel aastatel lülitati vene keele õppimine õppeplaanidest välja. Vene keelt õpetati veel ainult nendele klassidele, kes seda eelmisel aastal olid õppinud.

Õppetöö 1919/1920.ä.a. toimus järgmise õppeplaani alusel ¹⁾

	I	II	III	IV	V	VI	VII
Kodulugu	4	4	4	-	-	-	-
Eesti keel(emak.6	6	6	6	5	4	4	4
Laulmine	2	2	2	2	2	2	2
Võimlemine	2	2	2	2	2	2	2
Joonist,							
Voolimine,ilukiri	2	2	3 ¹⁾	2	2	2	3 ²⁾
Matemaatika ³⁾	4	6	6	5	6	6	6
Loodust. ⁴⁾	-	-	-	2	4	6	6
Maateadus ⁵⁾	-	-	-	2	2	2	2
Ühiskonnatead. ⁶⁾	-	-	-	-	-	-	2
Esimene võõrk. ⁷⁾	-	-	-	4	4	4	3
Teine võõrk.							
Kõikmas võõrk.							
	22	24	25	26	30	32	34

1) sealhulgas 1 t. ilukirja

2) " 1 t. geomeetrilist ja tehn.joonist.

3) arvuteadus, geom. , algebra

4) bioloogia, füüsika,keemia, mineraloogia tutv.

5) geograafia, geoloogia,kosmograafia.

6) kodanike õigused ja kohust.,kodanikueetika,kas-

¹⁾ ENSV RAKA, f.2622, nim.11, sü.2, l.135.

7) esimeseks võõrkeeleks loeti vene keelt.

Nimetatud õppeplaan oli ettenähtud ülemineku õppeplaanina ja oli kohustuslik 1-4 kl., et siis järkjärgult teostada üleminekut 7-kl. algkoolile. Kuna aga 1920.a. võeti vastu avalike algkoolide seadus, siis vastavalt sellele töötati välja ka juba uus õppeplaan.

Kodanliku vabariigi algaastail olid õppeplaanid suhteliselt progressiivsemad võrreldes hilisemate kodanliku kooli õppeplaanidega: neis puudus usuõpetus, kuna *sum* tundide arv oli ette nähtud loodusteadustele ja õpilaste esteetilisele kasvatusel.¹⁾

Kodanluse suhteline progressiivsus oli tingitud tema ebakindlast seisundist. Sisepoliitilises elus jätkus töölisklassi võitlus ja ka välispoliitiline seisund oli ebastabiilne kuni Tartu rahu sõlmimiseni 1920.a. Kodanluse võimu kindlustumise järel algas varem tehtud järelandmiste tagasivõtmine.

---

¹⁾ H. Kurm, Kodanliku Eesti algkooli kujunemine, lk. 32 (käsikiri).

III TARTU LINNA XI 7-KLASSILINE KOOL
KODANLIKU DIKTATUURI TINGIMUSTES
1920.- 1940.a.

1920.a. võitlus hariduselus jätkus progressiivsete ja reaktsiooniliste jõudude vahel. Võitlus pidi otsustama, milliseks muutub hariduse sisu ja kellele peab kool olema kättesaadav.

Progressiivsete jõudude võitlust suunas EKP, kes oli peale Tartu rahu organiseerunud iseseisvaks parteiks. EKP taotles hariduse kättesaadavust laiadele rahvahulkadele, kusjuures haridus pidi ilmlik olema. Need seisukohad fikseeriti ka EKP I kongressi programmilistes põhilausetes 1920.a. novembris.

Eestis kuni 1934.a. kehtinud koolisüsteemile pandi alus Asutava Kogu poolt 7. mail 1920.a. vastuvõetud avalike algkoolide seadusega ja Riigikogu poolt ~~xxxxxxx~~ 7. dets. 1922.a. vastuvõetud ~~avalike~~ keskkoolide seadusega. Reaktsioonilised ringkonnad olid ajutise lüüasaamise osaliseks saanud, kuna Asutava Kogu poolt vastuvõetud seadus tunnistas rahvahariduse põhiprintsiibiks emakeelse ja ilmliku ühtluskooli. Kuid nii nagu kõigi kodanluse poolt deklareeritud demokraatlike õigustega, nii ka õigus haridusele polnud töörahvale millegagi kindlustatud.

Ühtluskooli esimese astme moodustas kohus-

tuslik maksuta 6-klassiline algkool. Koolikohustus kestis 7. - 16. eluaastani või algkooli kursuse lõpetamiseni. 6-klassilise kohustusliku alghariduse elluviimise tähtajaks oli 1. jaanuar 1930.a. Kuni 1929.a. kehtis 4-klassiline koolikohustus, mil laiendati koolikohustust 5-klassi peale.¹⁾ Seega jäi 6-klassiline kohustuslik algharidus kümneks aastaks paberile.

Ühtluskooli põhimõtte nägi ette võrdse õiguse hariduse omandamisel kõikidele kodanikele, kuid tegelikult annuleeris kodanlus selle demokraatliku põhimõtte kõrge õppemaksuga erakoolide asutamise teel.

7. mai 1920.a. avalike algkoolide sadusega määrati kindlaks ka algkooli kohustuslikud õppeained. Nendeks olid: emakeel, kodulugu, laulmine, võimlemine, käsitöö, joonistamine ja joonestamine, aritmeetika, algebra, geomeetria, loodusteadus ühes tervishoiuga, geograafia, ajalugu, kodanikuteadus ja 2 võõrkeelt. 1921/22.õ.a. jäi esimeseks võõrkeeleks inglise või vene keel, teiseks võõrkeeleks saksa keel.

Usuõpetust kohustuslike õppeainete hulgas ei olnud. Asutav Kogu oli sunnitud arvestama töörahva revolutsioonilist liikumist EKP juhtimisel. Kuid kogu kodanliku vabariigi vältel jäi tegelikult ilmlik kool teostamata.

Juba kohe, pärast avalike algkoolide seaduse vastuvõtmist alustasid reaktioonilised kodanluse ja kirikutegelased võitlust nimetatud seaduse muutmiseks. Kuigi

¹⁾ ENSV ORKA, f. 1108, nim. 3, s.ü. 58, l. 1

need ringkonnad ei julgenud nõuda töölisklassi võitluse tingimustes sundusliku usuõpetuse kehtestamist, saavutasid nad siiski 1923.a. rahvahääletuse teel usuõpetuse muutmise vabatahtlikuks õppeaineks. EKP poolt organiseeritud usuvastase selgitustöö tulemusena oli osavõtt rahvahääletusest loid, kuid teiselt poolt võimaldas suhteliselt vähene hääleõiguslike kodanike osavõtt ülekaalu klerikaalsetele ringkondadele. Usuõpetuse kulud võeti siitpeale riigi kanda. Sellega muutus usuõpetus koolidele kohustuslikuks ja õpilastele vabatahtlikuks õppeaineks.¹⁾

Sellest ilmneb, milliste vastuoluliste seadustega "garanteeriti" kodanlike vabadusi.

Pärast 1. detsembri relvastatud ülestõusu nurjumist 1924.a. tugevnes reaktsiooniliste ringkondade positsioon veelgi. Kuid siiski ei juletud usuõpetust muuta kohustuslikuks.

Avalike algkoolide seaduse vastuvõtmise järel asuti õppeprogrammide väljatöötamisele. Programmide koostamisel rakendati tollaegseid paremaid asjatundjaid, eesti keele alal J.V.Veski, koduloos ja geograafias J.Rummo, matemaatikas V.Nano, ajalooos Treuberg ja võimlemises Hintzer.²⁾ 1921.a. rakendati juba uued programmid kasutusele. Nendele prog-

---

1) H.Kurm, Võitlus kooli klerikaliseerimise vastu kodanlikus Eestis (käsikiri), lk. 27

2) H.Kurm, Kodanliku Eesti algkooli kujunemine (käsikiri), lk. 34

rammidele oli iseloomulik kodanlik suunutus, eesmärgiga kasvatada õpilastes kodanlikku ideoloogiat.

Mis puutub õppeplaanidesse, siis neid väga sageli kogu kodanliku diktatuuri vältel muudeti, kuid õiget teaduslikku põhjendust ei omanud ükski.

20.-ndate aastate algul kehtis järgmine õppeplaan:¹⁾

	I	II	III	IV	V	VI
Emakeel	6	6	6	5	4	4
Kodulugu	3	3	3	-	-	-
Matemaatika	5	5	5	5	5	5
Loodusõpetus-	-	-	-	4	4	5
Geograafia	-	-	-	2	2	2
Ajalugu	-	-	-	2	2	2
Kodaniku- teadus	-	-	-	-	-	1
I võõrkeel	-	-	4	4	3	3
II võõrkeel	-	-	-	-	3	3
Joonistamine	2	2	2	2	2	2
Käsitöö	2	2	2	2	2	2
Laulmine	2	2	2	2	2	2
Võimlemine	2	2	2	2	2	2
	22	22	26	30	31	33

Antud õppeplaan oli üks progressiivsemaid kogu vabariigi ajal kehtinud õppeplaanidest (kehtestati 1921/22.õ.a.). Siin puudus usuõpetus, küllaldane arv tunde oli ette nähtud joonistamisele, käsitööle, laulmisele, mis soodustasid õpilaste esteetilist kasvatust.

¹⁾ ENSV RAKA, f. 2622, nim. 11, s.ü. 2, l. 558

Esimese võõrkeelena nähti ette inglise keele või vene keele õpetamist. Tegelikult vene keele õpetamine toimus algkooli viimastes klassides esimese võõrkeelena, kuna nad olid seda juba varem õppinud. Kolmandast klassist peale aga hakati õpetama saksa keelt, sest koolides ei olnud vajaliku haridusega inglise keele õpetajaid. Selliselt kujunes esimeseks võõrkeeleks saksa keel.

Tartu tagurlikud koolitegelased näitasid üles eriti suurt agarust vene keele eemaldamiseks õppeplaanist, Nimelt taotles Tartu koolivalitsus juba 1921.a. vene keele õpetamise kaotamist linna algkoolidest, põhjendades saksa ja inglise keele vajadust keskkoolides edasiõppimisel. Haridusministeerium rahuldaski Tartu koolivalitsuse taotluse ja alates 1921/22.ö.a. vene keele õpetamine kõikides algkoolides lõpetati.¹⁾ See samm kujutas endast kodanlike ringkondade nõukogudevaenulikku akti.

Lastevanemad polnud kaugeltki sellise teguvii-
siga nõus. Kõikjal avaldati rahulolematust, kuid see jäi tagajärjetuks.

Eriti teravad sündmused keeleküsimumes leidsid Tartus aset 1930.a., mida "Päevalehe" poolt "keelemässuks" nimetati.²⁾ Linna algkoolide lastevanemad nõudsid vene keele õpetuse sisseviimist koolidesse. Algatajateks olid V algkooli lastevanemad. Selle kohta algkoolijuhatajate kogu koosoleku protokollis 25.sept. 1930.a. on märgitud: "V algkooli lastevanemad nõuavad vene keele

---

1) ENSV RAKA, f. 2622, nim. 11, s.ü. 2, l. 583
2) "Päevaleht" Nr. 270, 4.okt. 1930.a.

õpetamist algkoolis ja kavatsevad selleks luua kontakti teiste algkoolide lastevanematega.¹⁾ Nagu "Postimehe" ja "Päevalehe" andmetest selgub, see kontakt loodigi. Linna lastevanemate poolt esitati Tartu Linnavalitsusele mitu märgukirja vene keele õppekavva võtmise küsimuses. Vene keele õpetamise vajalikkust põhjendati väitega: "...Venemaa on meie naaber ja loomulik tagamaa. Kui ükskord piir lahti läheb, siis oleks võimalik laial Venemaal hejda inimestel teenistust."²⁾ See näitas rahvahulkades Nõukogude Liiduga majandusliku ja poliitilise ühtsuse idee püsimist.

Tartu koolinõunik J.Lang nimet as neid mõtteid "roosilisteks tulevikulootuste hellitamiseks" ja püüdis põhjendada vene keele õppimise mittevajalikkust. "Vene keel aga oleks meil surnud kapitaliks, millega pole midagi peale hakata."³⁾ J.Langi seisukoht näitab selleaegsete juhtivate haridustegelaste reaktioonilist poliitikat.

Mis puutub I algkooli osasse nn. "keelemässus", siis selle kohta mul andmed puuduvad. Kuid juba varem, pärast vene keele ärajätmist oli koolijuhataja J.Korits esitanud koolivalitsusele oma kooli lastevanemete taotluse vene keele õpetamiseks, mis muidugi jäi tagajärjetuks.

Võõrkeele küsimus jäi ka järgmistel aastatel Tartu koolides päevakorda. Eriti süvenes saksa keelevastane opositsioon fašismi võimuletulekuga Saksamaal. Seda kajastab ka koolinõunik J.Langi aruanne 1933/34.õa. tööst: "Saksa keele õpetamiseks polnud möödunud õppeaasta soodus,

1) ENSV RAKA, f. 2622, nim.11, s.ü. 461, 1.494

2) "Postimees" Nr. 275, 10. okt. 1930.a.

3) samas

sest poliitiliste sündmuste kajastusena tekkis õpilastes saksakeelevastane meeleolu, mis vähendas saksa keele õppimise huvi. Säärane meeleolu valitses nii alg- kui ka keskkoolis ning leidis õige teravat väljendust õppeaasta lõpul kõigis kooles korraldatud õppeainete meeldivuse ankeedis.¹⁾

1934.a. reaktsioonilise koolireformi järel võõrkeele õpetamine algkoolides kaotati ja selle asemel suuraandati V ja VI klassis usuõpetuse tunde 2- le nädalatunnule (1925/26. õ.a. alates oli nimetatud klassides 1 usuõpetuse tund nädalas. Võõrkeelt hakati õpetama vabatahtliku ainena lastevanemate kulul. Tartu koolides oli õppemaks võõrkeele õpetamise eest ~~oli~~ 4 kr. aastas.

Võõrkeel jäi vabatahtliku ainena püsima kuni kodanliku diktatuuri lõpuni.

Alljärgnevalt peatun I algkooli tegevusel kodanliku diktatuuri perioodil.

Pärast avalike algkoolide seaduse kehtestamist muutus I algkool 1920/21.ö.a. 6-klassiliseks kooliks (põhiline osa avalikest algkoolidest jäi töötama 4-klassiliste koolidena).

Et I algkooli hoone oli alles 1912.a. ehitatud ja kool selletõttu paremas seisundis kui linna teised algkoolid, siis töötas I algkool kodanliku vabariigi algaastatel suure koormusega. 4-klassilise koolikohustuse elluviimisega suurenes õpilaste arv kõigis linna algkoolides, nende hulgas ka I algkoolis, ulatudes vii-

---

1) ENSV RAKA, f.2622, nim. ll, s.ü. 555, l. 126

mases 1923/24.ö.a. maksimumina 432 õpilaseni. Selletõttu kool töötas kahes vahetuses. Lisaks oma kooli õpilastele kasutati I algkooli ruume ka töölisnoorte õhtukooli ja mitmesuguste kursuste poolt.

Kooliruumide ülekoormus oli mitmeid kordi õppenõukogu päevakorras, mille otsuste kohaselt paluti koolivalitsust vajalikke abinõusid tarvitusele võtta kooliruumide koormuse vähendamiseks. Ruumide ülekoormatus lahenes seoses V algkoolile uue koolihoone valmimisega. Kuigi V algkool valmis 1925.a., jäi ta esialgu tööle väikese õpilaste arvuga. I algkooli koormuse vähendamiseks viidi 1927.a. osa klasse üle V algkooli juurde ja 1927/28.ö.a. alates töötas I algkool ühes vahetuses.

Lisaks klassikomplektide rohkusele takistas õppetöö normaalset kulgemist ka suur õpilaste arv klassides - keskmiselt üle neljakümne, kuid mõnes klassis koguni üle viiekümne õpilase. Selles küsimuses ~~olukord~~ olukord jäi endiseks kogu kodanliku diktatuuri vältel. Õpilaste arvu vähendamine klassides sai toimuda ainult klassikomplektide suurendamise teel, mis omakorda oleks nõudnud kulutuste suurendamist haridusele. Kodanlik valitsus aga "liigsetest" kulutustest ei olnud huvitatud. Sellest tingituna ehitati Tartus kui ühes vanimas ~~ku~~ltuurikeskuses kodanliku diktatuuri ajal ainult üks ~~alg~~koolihoone.

Suur õpilaste arv ja klassikomplektide rohkus ~~kodanliku~~ vabariigi algaastatel põhjustas ka õpetajate koosseisu suurenemise. Maksimaalne õpetajate arv sel perioodil ulatus 13-ni. Pärast õpilaste arvu vähenemist töötas I algkoolis 8 - 9 õpetajat. Õpetajate põhikoosseis jäi muutmatuks kuni majandusliku kriisi aastateni, mil

nn. tööpuuduse vastu võitlemise otstarbel vallandati koolist rida õpetajaid (H.Steinberg, M.Aben, M.Parts, ja K.Kokla). Kauaaegseteks õpetajateks kogu kodanliku korra vältel olid Juhan Korits, Meeta Parts, Anton Parts, Helene Steinberg, Karl Aben, Marie Aben, Juhan Tammekivi, Veera Palumaa (Paulmann), Helene Toomaste (Treilmann) ja Kusta Mannermaa (Martinson). Kooli endise õpetaja K.Abeni hinnangu järgi koosnes õpetajate enamus demokraatlike vaadetega pedagoogidest. Tagurlikuks ja kirikumeelseks õpetajaks K.Abeni järgi võib pidada H.Steinbergi, kes pärines kadakasaksa perekonnast, ei armastanud ja õigesti ei osanudki rääkida eesti keelt.¹⁾ H.Steinbergi saksameelsed vaated tekitasid nurinat ka lastevanemates.

I algkooli tegevust juhtis kuni 1930.a. suurte kogemustega pedagoog J.Korits, kelle pensionileminek langes ühte kooli 125.a. juubeliga. J.Korits oli I algkoolis töötanud 30 aastat ja üldse kokku pedagoogilisel põllul 46 aastat. Tänu J.Koritsale I algkool kunagisest saksa koolist muutus eestlaste kooliks. J.Koritsa kaas-aegsed (K.Aben, E.Einasto) hindavad teda kui suure pedagoogilise taktiga kasvatajat, kellel oli ka lastevanemate²⁾ hulgas suur poolehoid. E.Einasto iseloomustuse järgi ei olnud J.Korits küll sotsialist, kuid oma demokraatlike vaadete tõttu esindas Tartu Eesti Õpetajate Seltsis ja linna haridusnõukogus õpetajate progressiivseid ringkondi. J.Koritsa endise õpilase dots. L.Loone hinnangu³⁾

¹⁾ Karl Aben, TRÜ õppejõud

²⁾ Elmar Einasto, õpetaja-pensionär

³⁾ L.Loone, TA teaduslik töötaja

võib J.Koritsat nimetada kodanliku perioodi rahvavalgustajaks.

I algkooli juhatajana tegi J.Korits ära suure töö kooli materiaalse baasi tugevdamisel. J.Koritsa algatusel ~~eraldati~~ kooli keldrikorrusel ruum käsitöö tundide läbiviimiseks. 1920.a. alates käisid ~~õpilased~~ ^{käsitöö tundides} linnalises käsitööklassis Narva (praegu Leningradi mnt.) tänaval, mis raskendas õppetöö korraldamist koolis. Käsitööklassi sisustamise viis lõpule kooli järgmine juhataja Juhan Tammekivi. Nii sai kool vajaliku sisustusega ruumi papptööde läbiviimiseks. Kooli 125.a. juubeli puhul kinkis linnavalitsus koolile õmblusmasina, mille tulemusena sai tütarlaste käsitööle suuremat rõhku panna.

Mõlemate koolijuhatajate ühiste jõupingutuste tulemusena jõuti 1931.a. sisse seada täielik elektrivalgustus. Kodanliku vabariigi algaastatest peale taotles J.Korits kooliruumide valgustuse küsimuse lahendamist, kuna gaasivalgustus oli liiga nõrk. Ka laskis vananenud torustik gaasi läbi, mistõttu toimus õppetöö tervistkahjustavates tingimustes. Seda konstateeriti korduvalt ka kooliarsti poolt, kuid linnavalitsus lükkas pidevalt elektrivalgustuse sisseseadmist edasi summade puudumise ettekäändel. 1928.a. koolijuhataja taotlus elektrivalgustuse sisseseadmiseks inventarisummadest rahuldati. Selliselt õnnestus lahendada vaid klassiruumide valgustuse küsimus, teistesse ruumidesse valgustuse sisseviimise eest kandis hoolt J.Tammekivi.

Suurt tähelepanu pöörditi ^{I algkoolis} ka õppevahendite muretsemisele. Siin oli suureks raskuseks enamike aastate jooksul summade puudus. Ainult kapitalismi ajutise stabi-

lisatsiooni-aastail toimus kulutuste suurenemine haridusele ja sellele vastavalt ka koolide õppe-materjaalse baasi kindlustumine. Majanduskriisi aastail vähenesid uuesti kulutused haridusele, jäädes madalale tasemele kuni kodanliku diktatuuri lõpuni. Sellest annavad tunnistust ka I algkooli kulutused. Kooli kulud osutusid kõige suuremateks 1927/28.a. (majandusaasta algas kodanliku diktatuuri ajal 1. aprillist), olles 26.954,29 kr.¹⁾ Kriisiaastail aga kulud langesid, moodustades 1931/32.a. 22.651,31 kr.²⁾ Siitpeale toimub I algkooli kulutuste pidev kahanemine, langedes 1938/39.a. koguni 12.585,31 kr.³⁾

Elarveliste summade vähenemisest oli tingitud ka õppevahendite ja raamatukogu täiendamiseks määratud vahendite ebapiisavus. Kõikumise selles osas näitab alljärgnev tabel:

Aastad	Õppevahendite muretsemiseks	Raamatukogu täiendamiseks
1925/26	179.09.kr.	248.35 kr.
1928/29	263.91 kr.	197.65 kr.
1929/30	186.85 kr.	232.62 kr.
1931/32	93.75 kr.	151.52 kr. 5)
1934/35	180.57 kr.	98.08 kr. 6)
1936/37	107.- kr.	119.80 kr. 7)
1938/39	127.- kr.	145.36 kr. 8)

Nagu tabelist nähtub, kulutati õppevahendite

1) ENSV RAKA, f. 2622, nim. ll, s.ü. 26/27, l. 8

2) samas, s.ü. 495, l. 7

3) samas, s.ü. 705, l. 14

4) samas, s.ü. 26/27, l. 4

5) samas, s.ü. 495, l. 7

6) samas, s.ü. 564, l. 108

7) samas, s.ü. 622, l. 22

8) samas, s.ü. 705, l. 14

muretsemiseks kõige enam 1928/29.a. ja raamatute muretsemiseks 1925/26.a. ja 1929/39.a. Pärast kriisi ületamist vastavad summad mõnevõrra kasvasid, kuid ei kün-
dinud enam kriisieelse tasemeni. Fašistliku diktatuuri lõpiks olid nimetatud summad täiesti kokku kuivanud.

Õppevahendite täiendamiseks määratud summad kulutati peamiselt kaartide, piltide ja mitmesuguste tabelite muretsemiseks. Kuna summad õppevahendite muretsemiseks olid ebapiisavad ja õppetöö huvides oli vaja suuremat näitlikkust, siis hakati kooli papptööklassis valmistama mitmesuguseid näitlikke vahendeid, nagu geomeetrilisi kujundeid, matemaatilisi tabeleid, vajalikke tabeleid ja skeeme keelte õpetamiseks. Eriti suurt initsiatiivi selles osas näitas koolijuhataja J. Tammekivi, kes ise oli tunnustatud matemaatika õpetaja. Ka eesti keele õpetaja K. Abeni tunde näitlikustati oma valmistatud õppevahenditega. Nimetatud õppevahendeid¹⁾ valmistati papptöö tundides.

Vajalike inventari muretsemisel osutas koolile abi ka hoolekogu, kelle summadest muretsuti suuremate vahenditena globoskoop valguspiltide näitamiseks, raadioaparaat ja keelpillid kooliorkestri jaoks. Valguspiltide näitamiseks kohandati õppeabinõude ruum.

Ülalnimetatud materiaalse baasi küsimustest olenes suurel määral ka õppetöö teostamine koolis.

Õppe-kasvatustöö koolis toimus haridusminis-
teeriumi poolt kinnitatud õppeplaanide ja -programmide alusel. Algkooli õppeprogrammid määrasid ära kasvatus-

---

1) K. Abeni suulised andmed

töö eesmärgi - kodanliku vabariigi ustavate liikmete kasvatamine. Kasvatustöös olulist osa etendasid kodanliku ideoloogia sisendamisel just ajalugu, kirjandus, kõlblus- ja kodanikuõpetus ning usuõpetus. Erilist osa kodanliku vabariigi "rahvusliikmete" kasvatamisel peab etendama nn. vabadussõda, mille käiku, "kangelasi" ja suurt ajaloolist tähtsust eesti "omariiklusele" kästletakse mitmete ainete programmides (ajalugu, kodulugu, kirjandus).

Kuivõrd kodanlikku kasvatustööd tehti I algkoolis, on selle sisulise külje kohta raske järeldusi teha. Koolinõunike märkmed on selleks liiga lühisõnalised ja lakoonilised. Tundide küllastamisel antakse peamiselt rahuldav hinnang ühe või teise õpetaja tööle, lähtudes aineõpetamise seisukohalt. Peab arvestama ka seda, et revolutsioonilise liikumise olukorras kodanliku vabariigi algaastatel kodanlus ei julgenud ~~surra~~ tugevdada survet ideoloogilisel rindel. Alles pärast 1. detsembri relvastatud ülestõusu mahasurumist ~~järeks~~, mil kodanluse positsioonid on tugevnenud, tugevnes reaktsioon ideoloogilisel rindel ja saavutas haripunkti fašitliku diktatuuri aastail.

20.-ndate aastate lõpul hakati suuremat tähelepanu pöörama ka meetodilistele küsimustele. Kuigi siin toimus rida liialdusi, nagu näiteks 30.-ndatel aastatel laialdaselt kasutusel olnud testide meetod, oli siiski oluline uute võtete katsetamine ja otsimine. Eriti propageeriti nn. õppekäike kõikides ainetes.

Ka I algkoolis katsetati mitmesuguseid

metoodilisi võtteid. Juba kodanliku diktatuuri alguse korraldati I algkoolis jalutuskäike linnast välja, et tutvuda linna ümbrusega, ~~ja~~ koguda andmeid taimestiku, pinnaehituse, ajalooliste mälestusmärkide kohta. Nimetatud õppekäikude tähelepanekud kasutati ära koduloo, ajaloo, geograafia ja looduslootundides. Samuti korraldati ühe- ja kahepäevaseid ekskursioone Vooremaale, Saadjärvele, Vapramäele, Elvasse, Taevaskotta ja isegi Petserisse. 30.-ndatel aastatel, mil õppekäigud eriti soovitatud olid, teostati neid üsna rohkesti. Nii näiteks 1934/35.õ.a. korraldati koolis 48 õppekäiku. Kahtlemata tuli see kasuks õpilaste teadmiste suurenemisele.

Lisaks testide meetodile kasutati veel iseisvat tööd geograafias, ajalooos jt. jutustavates ainetes; geograafias ka mälu järgi joonestamist. I algkooli õpetajate kaitseks peab ütleva, ~~et~~ seal uuendustega oldi ettevaatlik. "Järske uuenduskatseid ei ole õppetöös ette võetud", tunnistati koolijuhataja aruandes 1932/33.õ.a. kohta.

Mis puutub õpilaste koosseisu, siis kodanliku perioodi algaastatel kogutud andmete järgi õppisid I algkoolis enamuses käsitöölise ja tööliste lapsed. Nii näiteks 1923/24.õ.a. andmetel õppisid koolis järgmiste elukutsetega vanemate lapsed:

tööstusettevõtete omanikud		10	õpilast
kaubandusettevõtete	"	16	"
talukohtade	"	6	"

---

1) ENSV RAKA, f. 2622, nim. 11, s.ü. 551, l.7

2) samas, s.ü. 396, l. 121

põllutöölised		7 õpilast
käsitöölised	108	"
töölised	216	"
haritlased	v 19	"
riigi- ja oma-		
valitsuse ametnikud	38	"
muud	12	"
	<hr/>	
Kokku	432	õpilast ¹⁾

Selletõttu on arusaadavad need majanduslikud raskused, mis I algkooli õpilaste hulgas esinesid. Kui arvestada majanduslikult kindlustatud perekondade hulka taluomanikud, tööstus- ja kaubandusettevõtete omanikud ja riigi- ning omavalitsusametnikud, siis selliste vanemate lapsi oli koolis ainult 70. Ülejäänute kohta võib arvata, et nende elutingimused oli rahuldavad või isegi alla selle. Millest muust olid muidu tingitud igakevadised ja -sügisised puudumised harjaskäimise tagajärjel! Nii ei ilmunud 1922/23.õ.a. alguseks kooli 10 õpilast (neist 6 töölkäimise pärast) ja lahkus enne õppetöö lõppu 64 õpilast (neist 27 töölkäimise, 7 vaesuse pärast). ²⁾

Puudumiste puhul torkab silma ka haiguse pärast puudujate suur arv. Vaesus ja haigused on tavalised kaaslased. Halb toitumus ja riietus, viletsad korteriolud ning arstiabi kättesaamatus soodustasid haiguste levikut.

Loomulikult ei jätnud ülalnimetatud põhjused mõju avaldamata õppetöö tulemustele. Seoses suurte majanduslike raskustega 20.-date aastate algul, on ka

1) ENSV RAKA, f. 2622, nim. 11, s.ü. 200, l. 64

2) samas, s.ü. 160, l. 18

on ka õppeedukus nendel aastatel madal. Nii näiteks 1921/22. õ.a. ca 62%, 1922/23.õ.a. ca 66%, 1923/24.õ.a. ca 67%. Kapitalismi ajutise stabilisatsiooni aastail, mil tugevnes koolide majanduslik baas ja kindlustus ka lastevanemate majanduslik olukord, paranes samuti õppeedukus, ulatudes 1928/29.õ.a. ca 81% - ni. Õppeedukuse maksimaalne kõrgus saavutati 1931/32.õ.a. - 87,2%. Edaspidi jäi õppeedukus püsima 80 % ümber. (Nimetatud õppeedukuse % on arvestatud kevadiste tulemuste põhjal, kuna sügisese andmed kusagil ei kajastunud).

Elanikkonna materiaalse olukorra paranemistingimustes stabilisatsiooni-aastail siirdus enamik algkoolilõpetajaid keskkooli. See ei olnud meeltemööda kodanluse reaktsioonilistele ringkondadele, kes tõstsid hädakisa haritlaste üleproduktioonist ja asusid eeltöid tegema hariduse saamise piiramiseks.

Selles osas tegutses agaralt ka Tartu koolinõunik J.Lang, kes 1929/30.õ.a. aruandes väidab järgmist: "Keskkool on muutumas üldharidusliku algkooli kõrgemaks astmeks, kust läbi püüavad käia kõik (J.Langi sõrendus) kodanikud... Vaevalt läheb korda ilma keskkoolivõrgu koostamiseta (minu sõrendus, M.K.) tervendada seisukorda lähimas tulevikus."

Konkreetsed ettepanekuid koolivõrgu ümber-

1) ENSV RAKA, f. 2622, nim. 11, s.ü. 99, l. 58

2) samas, s.ü. 160, l. 19

3) samas, s.ü. 200, l. 64

4) samas, s.ü. 409, l. 40

5) samas, s.ü. 495, l. 10

6) samas, s.ü. 420, l. 90

korraldamiseks sisaldas J.Langi bfošuur "Andmeid ja sihtjooni kesk- ning kutsekoolide võrgu korraldamiseks Tartus." Oma seisukohti algkooli lõpetajate ellusuunamiseks kutsekoolide ja täienduskoolide kaudu põhjendas J.Lang väitega, et "... juhitavaid peab olema märksa rohkem kui juhte ... Arvamine, nagu tõstaks hariduslik tsensus tööviljakust igal alal ja tasuks kogusummas hariduse omandamiseks tehtud jõukulu, ei ole põhjendatud." ¹⁾

J.Langi andmetel läks 1926., 1927. ja 1928.a. üle 75% linna algkoolide lõpetajaist keskkoolidesse. "Normaalse olukorra" kehtestamiseks soovitas ta osa keskkooli ümber korraldada täiendus- ja kutsekoolideks.

Haridusminister Kuke poolt (1932.-1933.a.) võeti J.Langi kava koolireformi aluseks, kuid järjekordse valitsuskriisi tõttu jäi seekord koolireform teostamata.

1934.a. fašistliku riigipöörde tagajärjel algas kõigi ühiskonna elu külgede fašiseerimine. Ka koolielus saavutasid reaktsioonilised ringkonnad selle, mida nad kogu aeg taotlesid - ühtluskooli printsiibilikvideerimise. Riigivanema dekreediga 25. maist 1934.a. kehtestati uus, reaktsiooniline koolisüsteem. 25. mai 1934.a. dekreet nägi ette koolikohustuse alan- damise 16. eluaastalt 14. eluaastale. Kehtestati dualistlik haridussüsteem keskkooli I ja II ning algkooli V ja VI klassi paralleelse eksisteerimisega, kuid erinevate programmides alusel. Ühtlasi vähendati riigi osa õpetajate palkade maksmisel 80%-lt 70%-le, mis suuren-

¹⁾ ENSV RAKA, f. 2622, nim. 11, s.ü. 420, l. 51

das omavalitsuse kulusid ja viis tegelikult õppemaksude tõstmisele keskkoolides. 25. aprillil 1934.a. kehtestati ka uus õppejõudude teenistusseadus, millega suurendati haridusministeeriumi õigusi õpetajate paigutamisel ja vallandamisel.

Nimetatud reaktsioonilise koolireformi eesmärgiks oli kitsendada töörahva laiade halkade hariduse saamise võimalusi ja muuta kesk- ja kõrgem kool ainult kodanlusele kättesaadavaks.

Demokraatlik leer mõistis otsustavalt hukka 1934.a. reaktsioonilise koolireformi ja nõudis algkooli V ja VI ning keskkooli I ja II klassi õppeprogrammide ühtlustamist. Rahvahalkade surveel keskkoolide seadust 1937.a. muudeti, millega ühtluskooli printsiip osaliselt taastati. Üldharidusliku kooli astmed nüüd küll järgnesid üksteisele, kuid dualistlik koolisüsteem ja koolikohustuse vanusepiiri alandamine jäi püsima.

Reaktsioonilise koolireformi eesmärgiks oli ka ideoloogilise surve süvendamine õppivale noorsoole. Vastavalt sellele kehtestati uus õppeplaan, muudeti õppeprogramme ja koostati uusi õpikuid.

1934/35.õ.a. hakkas kehtima järgmine õppeplaan:

	I	II	III	IV	V	VI	Kokku
Emakeel	8	8	8	7	5	5	41
usuõpetus	2	2	2	2	2	2	12
Kodulugu	3	3	3				9
Matemaatika	5	5	6	5	5	5	31
Loodusõpetus ja tervishoid				4	4	3	11
Maateadus				2	2	2	6

	I	II	III	IV	V	VI	Kokku
Ajalugu ja kodanikuõpetus				2	2	3	7
Joonistamine	2	2	2	2	2	2	12
Tööõpetus	2	2	2	2	4	4	16
Laulmine	2	2	2	2	2	2	12
Võimlemine	2	2	2	2	2	2	12
	26	26	27	30	30	30	1)

Antud tunnuplaani põhiliseks erinevuseks eelmisega võrreldes (1931/32.õ.a. kehtestatud) oli võõrkeele väljajätmine õppeplaanist, mille asemel suurendati usuõpetuse tundide arvu V ja VI klassis 2 nädalatunnile. Samuti suurenes 1 tunni võrra V ja VI klassis matemaatika, võimlemine ja joonistamine, VI klassis ajalugu ja loodusõpetus. Loodusõpetuse ja matemaatika tundide arvu suurendamine oli tingitud õpetajate rahulolematusest 30.-ndate aastate alguses kehtinud õppeplaaniga, mille järgi õppeprogramm ei vastanud tundidele arvule. Et reaalinete osatähtsuse tõus ei viiks materialistliku maailma-vaate kujunemisele, siis vastukaaluks sellele oligi ette nähtud usuõpetuse ja ajaloo tundide arvu suurendamine, mille kaudu toimus kodanliku ideoloogia kasvatamine.

Reaktsioonilisi eesmärke omas ka õppeprogrammide muutmine.

Kuna ajalool oli oluline koht kodanliku

---

1) ENSV ORKA, f. 1108, nim. 3, s.ü. 71, l. 308

2)

ideoloogia juurutamisel, siis peatud algkooli ajaloo programmil.

Ajaloo ja kodaniku õpetuse eesmärgiks oli kasvatada noortes "rahvustunnet, isamaa-armastust ja riiklikku meelsust"; kirjutati ajaloo ja kodanikuõpetuse programmi seletuskirjas.¹⁾ "Eesti vabariigi rahvusliikmete" kasvatamine toimus eesti ajaloo tundmaõppimise põhjal. Punase niidina läbib ajaloo programmi eesti rahva nn. kangelaslikkuse teema. Rohket käsitamist leiab eestlaste vabadusvõitlus sakslaste vastu, kuid samal ajal minnakse vaikides mööda eestlaste ja venelaste sõbralikest suhetest ja vene rahva abist eestlastele mitmesugustel ajaloo perioodidel. Erilist kohta omab "vabadussõja" periood, mida kujutatakse eesti iseseisvuse hällina. Nõuti õpilaste kasvatamist "rahvajuhtide" Tõnissoni, Pätsi, Laidoneri jt. tegude eeskujul.

Loomulikult oli selline ajaloo programm kaugel teaduslikult põhjendatud seisukohtadest inimühiskonna arengus.

Fašistliku diktatuuri ajal pandi suurt rõhku ka kõikvõimalike "oma riikluse" tähtpäevade tähistamisele.

Selliste ümberkorralduste alusel töötas ka Tartu I algkool. Juba 1934/35.õ.a. aruandes konstateeriti, et "usuõpetuses on kavandatud teostatud täielikumalt kui varematel aastatel. Seda võimaldas üks juurdelisatud tund, millega võidetud aeg lubas teos-

¹⁾ Algkooli õppekavad, Tallinn, 1937.a.

põhjalikumalt ainesse süvenemist."1) Sama tunnistati ka ajaloo kohta. Samal ajal aga matemaatikas jäid teostamata välised tööd ja loodusõpetuses mõned nähtused igapäevase keemia osas. 1)

See lubab oletada, et kodanliku ideoloogia kasvatamine süvenes ka I algkoolis. Lisaks tundides tehtavale kasvatustööle aitasid kodanliku ideoloogia süvendamisele kaasa ka mitmesuguste tähtpäevade tähistamine. Kodanliku diktatuuri algperioodil oli peamiselt tähistatud aktuste näol kahte poliitilist sündmust - nn. Tartu vabastamist (14. jaan.) ja vabariigi aastapäeva (24. veebr.). Pärast 1. dets. 1924. a. sündmusi hakati koolides pidama ka nn. langenud kangelaste mälestamisaktusi. Suurem kampaania selles osas viidi läbi 1934. a., mil haridusministeeriumi ~~ix~~ juhendi kohaselt tähistati "vabariigi päästmise" 10. aastapäeva. 1935. a. tähistati Wanradt-Koelli katekismuse 400.-ndat juubelit. Samuti hakati kodanliku diktatuuri lõpul tähistama ka Läti ja Soome vabariigi aastapäevi.

Nimetatud tähtpäevad leidsid tähistamist ka I algkoolis. Tavaliselt algasid aktused kirikulauludega, millele järgnes peamiselt koolijuhataja J. Tamme-kivi kõne ja seejärel õpilaste esinemised.

Igal aastal 15. nov. tähistati kooli aastapäeva,

30.-ndatel aastatel hakati rõhku panema kodanlike noorteorganisatsioonide tööle. 1931/32. ö. a

1) ENSV RAKA, f. 2622, nim. 11, s. ü. 551, l. 5

esinevad esimesed andmed linna algkoolides tegutsevate skautlike organisatsioonide kohta, kelle liikmeks oli vaid 111 poeglast ja 86 tütarlast.¹⁾ I algkoolis loodi kodutütarde organisatsioon 1932/33.õ.a. ja selle liikmeks oli ainult 20 õpilast. Seoses ideoloogilise kasvatustöö tugevnemisega suurenes ka noorte osavõtt mitmesugustest organisatsioonidest. 1933/34.õ.a. linna algkoolide 4462 õpilasest kuulus mitmesuguste organisatsioonide ja ringide liikmeks 1099 õpilast²⁾ s.o. 25%. Tegelikult sellise protsendi au ei langenud skautlike organisatsioonide arvele, vaid siia on arvatud ka mitmesuguste õpilasingide liikmed. Puhtkodanlike organisatsioonide liikmeid oli 753, olles koondunud 19 üksikorganisatsiooni. Peale selle töötas nimetatud aastal koolides veel järgmisi ringe - 2 spordiringi, 1 hõimuring, 1 kirjandusring, 1 fotoring ja 1 lastekoor "Cantate Domino" (viimane I algkoolis). Eespool toodu põhjal paistab silma aineringides vähesus koolides.

I algkooli osa ülaltoodud andmetes oli küllaltki kõrge. Sel aastal saavutas nn.organiseeritud noorte arv maksimumi, moodustades 120 liiget (sellele lisaks veel 9 "Cantate "Domino'st" osavõtjat).³⁾ Kodutütarde organisatsiooni liikmeid oli 80, kristlikus noorte naisühingus 23 liiget ja gaide 17.⁴⁾ Seega moodustasid I algkooli õpilased ca 16 % ülelinnalisest kodanlike organisatsioonide liikmete arvust.

¹⁾ ENSV RAKA, f.2622, nim. 11, s.ü. 494, l. 27

²⁾ samas, s.ü. 555, l. 123

³⁾ samas, s.ü. 396, l. 225

Kodutütarde nn. koondistel viidi läbi jumala-teenistusi, korraldati ekskursioone, matku, jõulupuusid, õpetati käsitööd, keetmist jne. Nii püüti õpilasi igas mõttes "usinateks ja ustavateks" kodumaa tütardeks kasvatada. Kodutütarde organisatsiooni tegevust juhtis peamiselt õpetaja M. Aben (teised hooldajad olid õpetajakandidaatide hulgast).

Nagu eespool öeldud, saavutas kodutütarde ja gaidide liikmete arv maksimumi 1933/34.õ.a. Järgnevatel aastatel kõigub nimetatud organisatsioonide liikmestik 50 - 70 piirides. Seega moodustas kodanlik- natsionalistlike organisatsioonide liikmete arv suhteliselt väikese osa tänapäeva pioneerorganisatsiooni liikmete arvuga kõrvutades. Nii kuulub käesoleval s.o 1959/60.õ.a. Tartu XI 7-kl. Kooli pioneeriealistest õpilastest üle 80 % organisatsiooni ridadesse.

Seega I algkooli ajaloo põhjal kodanliku diktatuuri perioodil nägime, et kodanliku vabariigi algaastail, mil kodanluse võim ei olnud kindel, oli ta sunnitud arvestama revolutsioonilise liikumise tõusu EKP juhtimisel ja nõukogude võimu saavutusi Eestis Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni ajal ning samuti edusamme rahvahariduse alal Nõukogude Liidus. Sellest tingituna kehtestati demokraatlik koolisüsteem mis andis ka üksikutele koolidele suurema arenguvõimaluse.

Tartu I algkool muutus selle tulemusena 6-klassiliseks. Õpetajate jõupingutused olid suunatud 6-klassilise kohustusliku alghariduse elluviimisele, milleks

milleks püüti võimaluse piirides kaasa aidata majanduslikes raskustes olevate õpilaste abistamisele. Püüti parandada õppetöö metoodilist külge, katsetades mitmesguste metoodiliste võtetega. Kuigi paljud selle perioodi katsetused on tänapäeva pedagoogika ja psühholoogia poolt hukka mõistetud, aitasid mitmekesisistada metoodilist tööd.

Kooli õppevahendite ja vajalike seadeldiste muretsemiseks tegid suure töö ära mõlemad kodanliku aja koolijuhatajad J.Korits ja J.Tammekivi. Koolis töötas rida tublisid ja ülelinnaliselt tunnustatud õpetajaid, nagu J.Tammekivi ise osava matemaatika õpetajana, K.Aben koori- ja orkestrijuhina, Veera Palumaa algklasside ning inglise keele õpetajana. I algkool püsis parimate algkoolide hulgas heade õppetöö tulemuste järgi.

Kuid haridusellu saabunud reaktsiooni ajajärk fašistliku riigipöörde tagajärjel avaldas negatiivset mõju ka I algkooli tegevusele. Dualistliku koolisüsteemi kehtestamine vähendas õpilaste arvu algkooli viimastes klassides, eriti andekamate õpilaste lahkumise näol. Seda tunnistavad ka koolijuhataja J.Tammekivi sõnad: "Tuleb konstateerida, et keskkooli reform on algkooli V ja VI kl. õpilaste vaimsele tasemele pidurdavalt mõjunud, muutes need klassid (vähemalt I algkoolis) vaesemate ja vähem andekate laste kooliks."¹⁾

Fašistliku ideoloogia kasvatamiseks õppivas

---

1) ENSV RAKA, f. 2622, nim. ll, s.ü. 572, l.6

noorsoos kasutati ära kõiki võimalusi, eriti aga tugevdati kodanlike noorteorganisatsioonide tegevust koolides

Lõpu koolielu fašiseerimisele tegi nõukogude võimu taaskehrestamine 1940.a.

IV TARTU LINNA XI 7-KLASSILINE KOOL NÕUKOGUDE
KORRA TAASKEHTESTAMISE JA SUURE ISAMAA-
SÕJA AJAL 1940.-1945.A.

1. Tartu XI 7-kl.Kool nõukogude võimu esimesel
aastal.

Nõukogude võimu taaskehtestamisega juunipöörde ta-
gajärjel sai uue sisu ka rahvaharidus. Rahvahariduse üm-
berkorraldamine sotsialistliku ühiskonna vajadustest
lähtudes toimus järgmiste põhimõtete alusel:

- 1) ühtluskooli põhimõtte täielik elluviimine
- 2) õppemaksu kaotamine kesk- ja kutsekoolides
(välja arvatud jõukate vanemate lapsed)
- 3) usuõpetuse kõrvaldamine koolidest
- 4) koolikohustuse pikendamine 16.eluaastani
- 5) erakoolide likvideerimine.

Kehtestati uued õppeplaanid ja programmid ning teh-
ti muudatusi ka üldhariduslike koolide struktuuris. Kuna
XI kool kuulus algkoolide hulka, siis peatun muudatustel
just algkoolide seisukohast lähtudes.

Algkool jäi 1940/41.õ.a. 6-klassiliseks, kuid juba
järgmisest õppeaastast alates oli kavas koolivorgu üm-
berkorraldamine Vene NFSV üldharidusliku koolisüsteemi
eeskujul. Kõik algkoolid muudeti segakoolideks ja nei-
le kinnitati vastav piirkond. Tolleaegse I algkooli

piirkonda kuulusid Allika, Emajõe, Herne, Kartuli, Kloostri, Lepiku, Marja, Meloni, Oa, Piiri ja Tähtvere tänavad. Uue õppeaasta parema ettevalmistamise ja koolivõrgu ümberkorraldamise eesmärgil lükati õppetöö algus edasi 10. septembrile, mil alustasid tööd kõik vabariigi alg-, kesk- ja täienduskoolid.

Tartus alustas tööd 17 algkooli (neist 1 vene ja 1 juudi algkool), millele lisandusid veel õhtualgkool ja Kaagvere lastekodu algkool. Keskkooli moodustati 7 (neist 1 vene keskkool) ja kutsekooli 3¹⁾. Keskkoolide muutmine segakoolideks lükati järgmise aasta peale, kuna senikehtinud erinevate programmide tõttu oli seda ilma ettevalmistuseta võimatu teostada.

Seoses kitsenduste ja takistuste kaotamisega hariduse omandamisel kasvas tubliski õpilaste arv, ulatudes kõigis Tartu koolides 9350-ni.²⁾ See arv oli 1150 õpilase võrra suurem eelmisest aastast. Loomulikult pidi kasvama ka klassikomplektide arv. Klassikomplektide arv suureneski algkoolides 13, täiendus- ja keskkoolides 16 ja kutsekoolides 4 komplekti võrra³⁾. Seega tuli kogu linnas juurde 33 klassikomplekti.

Samuti kasvas õpetajate arv. Kui suureks õpetajate arv kujunes Tartus esimesel nõukogude aastal, polenud võimalik täpselt kindlaks määrata. Tartu haridusosakonna aruande järgi õpetajate arv suurenes I poolaasta

1) ENSV ORKA, f.R-1107, nim.1, sü.131, 1.2.

2) samas.

3) ENSV ORKA, f.R-1107, nim.1, sü.132, 1.2.

jooksul 360-lt 430-le ¹⁾).

Tublisti suurendati nii haridusosakonnas kui ka üksikutes koolides administratiiv-tehnilist personali. I algkooli adm.-tehniline personal kodanikul ajal koosnes 3 inimesest (juhataja ja 2 teenijat), 1941.a. aga 6 inimest.

Kõigest ülaltoodust nähtub, et pidid kasvama ja kasvasidki riigi kulutused rahvaharidusele. Kohe pärast võimu ülevõtmist töörahva poolt algas eelarve ümbertöötamine, kuna kodanliku riigi poolt koostatud eelarve ei rahuldanud töörahva vajadusi. Kui Tartu kodanliku haridusosakonna eelarve 1940/41.a. (eelarveaasta kestis 1.aprillist - 31.märtsini) kulutused olid kinnitatud 576 516 krooni, siis uue eelarve järgi ajavahe-
mikul 1.IV - 31.XII 1940 s.o. palju lühema aja peale nähti kulutusi ette 669 147 kr.²⁾ Sellest summast alg- ja täienduskoolidele nähti ette 207 075 kr., kusjuures eriti kasvasid summad inventari, raamatute ja õppevahendite muretsemiseks. Nii nähti ette : ³⁾

	Kodanlikus eelarves	Nõukogude eelarves
Inventari soetamiseks	5561.-kr.	9130.- kr.
Raamatukogule	3095.- "	4762.- "
Õppevahendite murets,	3225.- "	4886.- "

Vastavalt majandusministri ringkirjale 12.VIII 1940 suurenesid ka õpetajate ja teenistujate palgad,

¹⁾ ENSV ORKA, f. R-1107, nim.1, sü.131, l.2.

²⁾ ENSV ORKA, f. R-1106, nim.1, sü.304, l.21.

³⁾ samas, l. 23.

Kulutused sotsiaal-kultuurilisteks vajadusteks kogu Eestis kasvasid nõukogude võimu ajal 1939/40.a.eelarvega võrreldes 560% võrra.

Samaaegselt hakati eeltööd tegema 1941.a. eelarve koostamiseks. Vastavalt Hariduse Rahvakomissariaadi juhendile läksid üldhariduslike koolide kõik kuld kohalike rahvaharidusosakondade eelarvesse ja sellega kaotati ära vahetegemine riigi- ning linnasummade vahel. 1941.a. eelarve on võrreldes eelmise aastaga kasvanud 2 272 475 kr. võrra ¹⁾). Eelarve kasv oli tingitud uute koolide, klassikomplektide, lasteaedade jne. juurdetuleku arvel. I algkooli 1941.a. eelarve kujunes järgmiseks: ²⁾

Teenistustasu	22 318.-
Lisandid teenistustasule	1 260.-
Kantselei- ja majandusk.	10 760.-
Kom. ja ametisõidud	125.-
Õppekulud	530.-
Raamatukogu	780.-
Õppijate stip.(toetused)	2 600.-
Õppeabinõud	850.-
Sisseseeded, inventar	1675.-
Muud kulud	570.-
	<hr/>
	41 468.-kr.

¹⁾ ENSV ORKA f.R-1106, nim.1, sü.304, 1.2.

²⁾ samas, l. 10.

Sellist eelarvet I algkoolil pole veel oinud.

1940/41.a. kodanliku eelarve järgi moodustasid I algkooli kulutused vaid 9431 krooni. ¹⁾ Loomulikult tugendas see tunduvalt kooli materiaalsel baasi.

Et õpetajaid kommunistlikuks kasvatustööks ette valmistada, toimus juba 1940.a. suvel kogu Nõukogude Eestis arvukaid suvekursusi. Kõige ulatuslikumaks kujunes Eesti Õpetajate Liidu poolt korraldatud suvekursus Tartus, millest võttis osa umbes 700 algkooliõpetajat ²⁾. Nendel kursustel käsitleti marksismi-leninismi aluseid, NSV Liidu konstitutsiooni ja marksismi klassikute elu ning revolutsioonilist tegevust. Pioneeri juhtide ettevalmistamiseks organiseeriti Tallinnas esimene pioneerijuhtide seminar. Muidugi võtsid nendest kursustest osa ka Tartu õpetajad.

Kuid lühiajalised suvekursused ei saanud õpetajaid veel küllaldaselt varustada kõige vajalikuga ja sellepärast viidi õppetöö ajal pidevalt läbi seminare, referaatkoosolekuid ja loenguid.

Suurem osa õpetajaid tuli kindlalt nõukogude võimuga kaasa ja hakkas eilu viima meie riigi ees seisvaid ülesandeid. Kuid tuli kasutada ka sundabinõusid poliitiliselt mittevästavate õpetajate suhtes, neid ümber paigutades või isegi vallandades.

Ka I algkooli õpetajate koosseisus olid mõningad

---

¹⁾ ENSV RAKA, f. 2622, nim.11, sü. 705, l.221.

²⁾ L.Hallap, Rahvahariduse edusammudest Eestis nõukogude võimu ajal, "Nõukogude Kool", 1957, Nr.9, lk.525.

muudatused . Koolijuhatajaks jäi endiselt Tammekivi, mis näitab, et nõukogude võim usaldas teda. Vanadest õpetajatest jäid kohale veel V.Palumaa, K.Mannermaa, A.Parts, K.Aben ja H.Toomaste. Seega enamik õpetajaist jäi kohale. Oppeaasta jooksu aga toimus siiski rida muudatusi. Õpet. K.Aben siirdus peagi Riia ülikooli juurde eesti keele õppejõuks ja talle tuli leida asendaja. Uutest õpetajatest tuli kooli juurde L.Kütt, I. Riomar, ja V.Tamman. J.Tammekivi sai koolijuhataja postil töötada ainult pool aastat nõukogude korra tingimustes. Haigestunud juhataja suri veebruaris 1941.a. ja uue juhatajana asus tööle V.Kruus. Veel lahkus koolist võimlemisõpetaja Kütt, keda hakkas asendama üliõpilane E.Siiling.

Nende õpetajate juhtimisel toimuski õppetöö esimesel nõukogude võimu aastal. Õppetöö alguseks oli sept. 1940.a.I algkoolis 260 õpilast kuues klassikomplektis. Seega oli õpilaste arv klassis küllaltki suur. Nõukogude korra kehtestamisega oli muutunud õppetöö sisu ja kooli eesmärk. Kool ei olnud enam kodanlusele kuulekate teenrite kasvatamise vahendiks, vaid teenis töörahva huve. See kajastus ka 1940.a. kehtima pandud õppeplaanis, mis algkoolide osas oli järgmine: ¹⁾

---

¹⁾ TLRR, ,f. 20, nim.1,s.ü. 1, l. 24.

	I	II	III	IV	V	VI
Eesti keel	8	8	8	6	6	5
Vene keel	-	-	-	5	5	5
Võõrkeel	-	-	-	-	-	4
Ajalugu	-	-	-	2	3	2
Matemaatika	6	6	6	5	5	5
Maateadus	-	-	-	2	2	2
Loodusteadus	-	-	3	3	3	2
Ilukiri	2	2	1	-	-	-
Joonistamine	2	2	2	1	1	1
Käsitöö	2	2	2	2	2	2
Laulmine	2	2	2	2	1	alates VI kl. 1 t. kõrri laulu
Kehal. kasvatus	2	2	2	2	2	2
	24	24	26	30	30	30

Uues plaanis ei olnud kohta usuõpetusel ja kodanikuõpetusel, mis olid kodanliku ideoloogia kasvatamise vahendiks. Uue õppeainena toodi koolidesse sisse vene keel, mille õpetamist lastevanemad kodanliku korra ajal olid tagajärjetult taotlenud.

Loomulikult ei saanud kasutada enam kodanlikke õpikuid. Selle tõttu tehti suurt tööd ka uute õpikute koostamisel ja kirjastamisel. Vanadest õpikutest jäid kasutusele ainult keele- ja reaalinete õpikud. Juba teisest õppeveerandist alates olid koolid uute õpikutega varustatud, mis ilmusid vihikute kaupa.

Mis puutub uue õppeplaaniga järgi õpetamisse I algkoolis, siis mingeid erilisi raskusi selles osas aruanded ei maini. Ainukese õppeainena tekitab muret õpetajaile käsitöö õpetamine. Kuna I algkooli seni tegutses tütarlaste-

koolina, siis nüüd segakooli tingimustes poeglastele käsitöö õpetamiseks puudusid vastavad vahendid ja tööriistad. Selletõttu poeglaste käsitööõpetus piirdus peamiselt papitöödega, mille jaoks vajalikud vahendid olid koolil olemas.

Üleminek ühest klassist teise IV klassist alates toimus eksamite põhjal. Algkooli IV - VI kl oli 3 eksamit:

- 1) emakeeles, kirjalikult
- 2) matemaatikas "
- 3) vene keeles suuliselt

Muidugi oli see küllaltki pingutav õpilastele.

I algkoolis 1940/41.õ.a. lõpptulemused osutusid järgmisteks: ¹⁾

Klass	Klassijuhataja	Õpil.arv õ/a.alg.	Õp.arv õ/a. lõpul	Lõp- kür- suse	Jäi korda- ma	Järel- ksam.
I kl.	Palumaa	37	40	31	5	4
II "	Mannermaa	46	48	41	4	3
III "	Tamman	44	42	27	2	13
IV "	Toomaste	45	43	27	-	16
V "	Parts	45	42	30	-	12
VI "	Riomar	43	36	18	1	17
		260	251	174	12	65

Kui vaadelda nende andmete esimest osa, s.o. õpilaste koosseisu, siis õppeaasta jooksul toimus siin riida muudatusi. Esimestes klassides õpilaste arv kasvas, kolmandast klassist alates vähenes. Eriti tunduv õpilas-

¹⁾ TLRRR, f.20, nim.1, s.ü.1, l. 335-340.

te arvu kahanemine leidis aset VI klassis. Peamiselt on tingitud õpilaste lahkumine koolist vanemate elukohtade muutumisest, mistõttu lapsed läksid üle teistesse koolidesse. 5 last koos vanematega osutasid isegi "hilinenud" ümberasujateks Saksamaale. VI kl. lahkusid mõned õpilased ka seoses koolikohustuse alt vabane misega.

Mis puutub õppeedukusse, siis osutub see ebarahuldavaks, VI kl. osas aga lubamatult madalaks. Kui VI kl. tulemusi mitte arvestada, kus edasijõudmine oli 50%, siis I-V kl. keskmine edasijõudmine on üle 72%. Põhjused peituvad muidugi esimese aasta "kasvuraskustes". Segakoolide loomisega, milline samm iseenesest oli õige, lõhuti endised klassikollektiivid. Uued poindud aga veel välja kujunenud. Kui suure osa moodustasid teistest koolidest tulijad, ei olnud võimalik kindlaks teha, kuid mõningate klasside andmetel umbes pool või isegi rohkem. Nii näit. III kl. 42 õpilasest uusi oli 22 õpilast.¹⁾ Õpilaste juures esines teadmiste, harjumuste ning tõekspidamiste ebahühtlust. Ka oli klassides õpilaste arv küllaltki suur, mis raskendas õppetööd. Samuti oli takistuseks nakkushaiguste levimine.

Kuid ei saa mööda minna ka distsipliiniküsimusest - I algkoolil kui senisel tütarlastekoolil ei esinenud varem distsipliinirikumisi. Nüüd segakoolina töötades tõusis päevakorda distsipliin, eriti poeglaste osas.

¹⁾ TLRR, f. 20, nim.1, sü.1, l.207.

Süütute vallatuste kõrval esines rida tõsisemaid korrariikkumisi, nii koolis kui ka väljaspool kooli, mis lahendati alles haridusosakonna vahelesegamise tulemusena. Nimelt viidi õppeaasta jooksul 4 õpilast (2 III kl. ja 2 VI kl.) üle raskeltnkasvatatavate laste kooli (XI algkool). Samuti tuli real õpilastele alandada käitumist mitte ainult hindede "4", vaid isegi "3". Mõningaid korrariikkumisi õpilaste poolt võib pidada ka poliitilist iseloomu omavateks, nagu seda sel perioodil ka teistes koolides ilmnes. Sellise näitena võiks tuua juhtumi, kus pioneeride koonduse ajal õpilased lukutati saali koos pioneerijuhi ja õpetajaga VI kl.õpilase Madissoni ja IV kl. õpilasi Knolli poolt ¹). Miks juhtus see just pioneerikoonduse ajal? VI klassi õpilased olid poliitiliselt küllaltki teadlikud, mistõttu kodude nõukogudevastane meeleolu võis avaldada siin oma mõju.

Klassijuhatajate aruannete järgi suureks abiks võitluses parema distsipliini ja õppeedukuse eest oli sotsialistlik võistlus. Näiteks viidi läbi IV veerandi koolis sotsialistlik võistlus korra ja puhtuse alal. Igale õpilasele kinnitatud 50 punktist toimus mahaarvamine vastavalt eksimuse suurusele järgmiselt:

---

¹)TIRRA, f. 20, nim.1, sü. 1, l. 480.

1. Kooli mööbli või muu varanduse rikkumise korral	7	miinuspunkti
2. Korra rikkumise puhul tunni ajal	6	"
3. Hilinemise korral	5	"
4. Rüselemise puhul	3-4	"
5. Unustamise pärast	3	"
6. Korratu klassi pärast	1-3	"

Võitjaks loeti klass, kus kõige rohkem punkte jäi alles, ühe õpilase kohta.¹⁾

Võistlus oli üsna primitiivselt organiseeritud, mida põhjustas ürituse uudsus.

Rida õpilasi, võimalik et poliitilistel põhjustel, keeldus kaasa võistlemast. Nii kirjutas VI kl.õpilane L.Rätsep seletuskirjas oma süütegude kohta järgmist: "15.aprillil, see oli eile, ei võtnud ma arusaamatuse tõttu osa sotsialistlikust võistlusest. Kuid saades pärast selle kohta seletust, loobusin oma positsioonist"²⁾ Halvasti organiseeritud võistlus võimaldas selliste "positsioonide" tekkimist.

Milline klass antud juhul võitjaks tuli, selle kohta ma andmeid ei leidnud. Võimalik, et selleks osutus II kl., kus alles jäi iga õpilase kohta 47,3 punkti.³⁾

Kuid isegi I klassil jäi alles ainult 19,16 punkti õpilase kohta.

Teise võistlusüritusena koolis mainitakse veel õppimisvõistlust II veerandil. Selle organiseerimine ja läbi-

¹⁾ TLRR, f.20, mim.1, sü.1, l.274.

²⁾ samas, l. 468.

³⁾ samas, l.579.

viimise tingimuste kohta kahjuks ei õnnestunud andmeid saada. Tuuakse ära vaid järgmised tulemused; ¹⁾

I koht	II kl.
II "	I "
III "	V "
IV "	IV "
V "	III "
VI "	VI "

Ka siin VI klass kui lõpuklass näitas end väga halvast küljest ja nagu eespool märgitud, ei paranenud tulemused ka lõpetamisel.

Mis puutub õpetajate hinnangutesse sotsialistliku võistluse kohta, siis on need positiivsed. Puudustena nimetatakse vaid liiga lühikest aega (näit. korralane võistlus kestis 2 nädalat) võistluste organiseerimisel ja läbiviimisel ning õpilaste vanuse mitteametust.

Vaatamata ülaltoodud puudustele ei saa märkimata jätta ka 1940/41.õ.a. edusamme. Kõige tähtsamaks saavutuseks oli pioneeriorganisatsiooni loomine nii I algkoolis kui ka teistes Tartu koolides. Juba 1.sept. 1940.a. andis "Postimees" informatsiooni, kuidas moodustada pioneerisalku. Pioneeritöö organiseerimise küsimusi valgustasid ka teised ajalehed ja ajakirjad. Linna pioneeriorganisatsiooni juhtimiseks moodustati pioneeride büroo. Esimeste õppenädalate jooksul moodustatigi pioneerirühmad 1,4,6,10,13algkooli ja seminaari algkooli juurde. ²⁾

¹⁾ TLRRR, f. 20, nim.1, sü.1, l. 331.

²⁾ H.Kurm "Pioneerorganisatsiooni töö... lk.17(käsikiri). Tartu linna koolides viimasel aastatel,

Peale organisatsioonilise töö algas pioneerrühma-
des ettevalmistus Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolut-
siooni 23.aastapäeva tähistamiseks. Koolides, kus olid
pioneerorganisatsioonid, esinesid pioneerid aktustel
erinumbritega ja kõikjal said nad sooja vastuvõtu osa-
liseks. I algkooli aktusele oli kogunenud 310 inimest
õpetajate, õpilaste ja lastevanemate näol. kusjuures
viimaseid oli 50 ümber. ¹⁾ Koolijuhataja J.Tammekivi
väljenduse järgi ei olnud varem kunagi osavõtt nii ar-
vukas. Eriti meeldisid I algkooli perele pioneeride
numbrid - kõnekoor, rahvatants, võimlemisettekanded
ja laulumäng. Nimetatud päeva puhul avati koolis ka
punanurk ja ilmus seinalehe "Punane Päike" esimene
number 2).

Aktuste head kordaminekut mainiti ka teiste koolide
aruannetes . Paljudes koolides ei suutnud saaliruumid
kõiki soovijaid mahutada.

I poolaasta lõpul oli linnakoolides juba 1480
pioneerit, 145 komn. noort ja 22 oktoobrilast ³⁾. Ok-
toobrilaste arv on nende andmete järgi väga väike, kuid
nähtavasti oli peatähelepanu pööratud pioneeritöö orga-
niseerimisele. Kui suure osa ülalnimetatud arvust moo-
dustasid I algkooli pioneerid, selle kohta mul andmed
puuduvad. Klassijuhatajate aruannetes räägitakse küll
tööst pioneeride ja oktoobrilastega, kuid kui palju

¹⁾TLRRA, f. 20, nim.1, sü. 1, l. 497.

²⁾ samas.

³⁾ ENSV ORKA, f. R-1107, nim.1, sü. 131, l. 6.

neid oli ja missuguseid üritusi läbi viidi, see ei kajastu kusagil. Peab tunnistama, et õpetajatel olid veel üsna ebaselged ettekujutused pioneeritööst. Sellest annab tunnistust ka I algkooli 6 kl. juhataja Riomari aruandest võetud järgmine väljendus: "Olen viibinud koondustel korrapidajana... ¹⁾ Sellisest abist"pioneeridele küll kasu ei olnud.

Kuigi konkreetseid pioneerikoonduste teemasid säilinud ei ole, võib siiski arvata, et pioneerid lõid aktiivselt kaasa kõigile koolielu sündmustele ja tähtpäevadele. I algkoolis tähistati pidulikult järgmisi tähtpäevi ja sündmusi: konstitutsioonipäeva, Lenini surmapäeva, Verist pühapäeva, Vorošilovi 60-sünnipäeva, Punaarmee, Sõja- ning Merelaevastiku päeva, rahvusvahelist naistepäeva ning 1.maid. 27.II 1941.a. toimus koolis talispordi-päev, millest võttis osa 160 õpilast. Samuti võtsid I algkooli pioneerid osa ülelinnalistest üritustest, nagu ülelinnaline pioneeride sõjamäng, 1.mai rongkäik ja maipühade puhul "Vanemuises" korraldatud pioneeride kontsert.

Kuna suvevaheajaks pidi umbes looo noort linna jääma, siis organiseeriti neile 6 mänguväljakut. Suvi-se tegevuse üidjuhiks sai XIV algk.dix. E.Raidma. I algkooli õpilased koos XIV ja XVI algkooli noortega pidid koonduma 3.kk. mänguväljakule, mis tegutses õpetaja Kütt'i juhtimisel ²⁾. Kavas oli korraldada sõjamänge, isetegevusõhtuid, pioneeride lõkkeid, tutvuda

¹⁾TLRRA, f.20, nim.1, sü, 1, l.380.

²⁾ samas, l. 352.

Vorošilovi, Kirovi, Frunze, Krupskaja jt. nõuk. valit-
suse juhtivate tegelaste elu ning tööga. Palju kooi-
noori sõitis Vääna, Kubja, Taevaskoja, Kukulinna, Kaag-
vere jt. pioneerilaagritesse. Ilusa suvepuhkuse aga
katkestas fašistliku Saksamaa kallaletung NSV Liidu-
le 22.juunil 1941.a.

Seega nägime, et pärast nõukogude võimu kehtesta-
mist toimus murrang ka hariduselus. 1940/41./õ.a. saa-
vutati Tartu koolides märkimisväärset edu - kasvas
õpilaste ja õpetajate arv, loodi pioneeri- ja komso-
moliorganisatsioonid ning õppetöö toimus uute, nõukogu-
like õppeprogrammide alusel. Koolides esinenud dist-
sipliinirikumised ja õppeedukuse langus olid tingitud
üheltpoolt muudatustest koolielus, teiselt poolt klas-
sivõitluse teravnemisest poliitilisel rindel. Need olid
aga ajutised üleminekuaja nähtused, mis järgmiste
aastate jooksul oleks kadunud.

Ülaltoodu on kehtiv ka Tartu I algkooli kohta.
Nõukogude korra tingimustes avanesid I algkoolil ava-
rad võimalused laste kommunistlikuks kasvatamiseks.
Juba järgmisel aastal seoses Tartu koolivõrgu reorga-
niseerimisega pidi I algkool muutuma 7-klassiliseks
kooliks, kusjuures ruumide küsimus otsustati lahendada
juurdeehituse teel. Kasvasid kulutused õppevahendeile,
raamatukogule, suurenesid õpetajate palgad, õpilaste
aineline toetus jne.

Tartu linna koolivõrk 1941/42.a. pidi sisaldama ühe 4-klassilise algkooli (XVI algk.), kuna ülejäänud oli kavas muuta 7-klassilisteks. 3 algkooli (IV, V ja õhtualgkool) pidid isegi muutuma täielikeks keskkoolideks ¹). Üldse oleks Tartu koolivõrk sisaldanud 1941/42.õ.a. 24 üldhariduslikku kooli, neist 13 mitte-täielikku ja 10 täielikku keskkooli.

Nende plaanide elluviimise katkestas ajutiselt fašistlike Saksamaa kallaletung Nõukogude Liidule ja Eesti NSV okupeerimine.

---

¹) TLRRRA, f. 20, nim.1, sü.1, l.263.

2. Tartu XI 7:^{al.} kooli olukord fašistliku oku-
patsiooni tingimustes 1941.-1944.a.

Alanud Suur Isamaasõda tõi raskeid katsumusi meie kodumaale. Vaenlase jõud, omades suurt ülekaalu, tungisid kiiresti edasi. Peagi lähenesid fašistid Eesti piiridele ja 7.juulil 1941.a. tungisid esimesed saksa armee üksused Lõuna-Eestisse . 9.juulil langes Tartu vaenlase kätte. Augusti-septembrikuu jooksul vallutasid fašistlikud sõjaväed põhilise osa mandri-Eestist. Viimasena 6.detsembril langes sakslaste kätte Osmussaar.

Sellega oli Eesti okupeerimine lõpule viidud ja eesti rahvas langes kolmeks aastaks fašistlikku orjusse. Kogu võim Eestis anti kindralkomissari , preisi junkru Litzmanni kätte. Viimase poolt pandi ametisse ja talle allus "eesti omavalitsus", nn.direktoorium Mäega eesotsas.

Okupandid, koos eesti rahva reeturite - kohalike fašistidega, asusid ellu viima Hitleri juhendeid eesti rahva paremate poegade ja tütarde - nõukogude võimu pooldajate hävitamiseks. 1944.aastaks oli Eestis üle 20 koonduslaagri, kus vaevlesid tuhanded rahulikud elanikud, nende hulgas ka eesrindlikud õpetajad. Okupantide võimutsemise tulemusena hukati Eestis umbes 61 000 tsiviilelanikku ja 64 000 nõukogude sõjavangi.

Koolil kui kasvatusasutusele oli eestlaste orjastamisel täita oluline osa, ta pidi kujunema fašistide-tööriistaks "ustavate" kodanike kasvatamisel. Sellest tingituna ei hävitanudki fašistid koole, kuid õpetuse sisu muudeti täielikult. Kõik ümberkorraldused, mis olid tehtud pärast 21. juunit 1940. a., tühistati. Hakkasid kehtima direktoriumi- või kodanliku vabariigiaegsed seadused.

Ühtluskooli põhimõtte kaotati ja keskkool muudeti uuesti maksuliseks. Koolikohustuse osas kehtestati endine kodanlik korraldus 8.-14. a. laste kohta. Samaaegselt suleti arvukalt koole ja eesrindlikud õpetajad vallandati. Järeleksamid vene keeles, konstitutsioonis, NSV Liidu ajaloo ja geograafias tühistati.¹⁾ Nimetatud aineis järeleksameid omanud õpilased viidi üle järgmisse klassi.

Juhtivate fašistlike tegelaste läkitustes koolinoortele algava õppeaasta puhul avaldati kiitust võidukatele saksa vägedele meie rahva "päästmise" eest. Mida fašistid päästmise all mõtlesid, sellest annavad tunnistust ligi 13 000 inimese mõrvamine ainuüksi 1941. a. Tartus.

"Vaba kultuurelu" toimus hitlerliku ideoloogia vaimus, kusjuures eriti jämedalt võltsiti ajalugu. Fašistidele meelepäraseks ajaloo õpetamiseks töötati välja

¹⁾ ENSV ORKA, f. R-1107, nim. 1, sü. 131, l. 314.

järgmised juhtnöörid:

- 1) Eelajaloolises ja vana ajaloo osas peab tõstetama rass ajaloolise arengu faktoriks.
- 2) Tuleb rangeit hoiduda germaanivastastest tendentsidest. Vanade germaanlaste kohtlemine barbaritena peab kaduma.
- 3) Valgustusajastu ja prantsuse revolutsiooni ideede ülistamine on keelatud.
- 4) Natsionaal-sotsialismi hinnatagu väärikalt kui Euroopa päästjat vältimatust kaosest,
- 5) Kodumaa ajaloo käsitus toimugu „objektiivselt ja õiglaselt nii sakslaste kui ka eestlaste suhtes.
- 6) Pärissorjuse aja käsitlust, mis kergekäeliste üldistuste tõttu võib anda sellest ajast liiga sünye pildi, tuleb kärpida. ¹⁾

Kogu ajaloo õpetamine okupatsiooniaegses koolis nende "printsipiide" alusel keerati pea peale ja võlt-siti saksa fašistide vallutuste õigustamiseks.

Ülalloetletud "printsipiide" alusel koostatud algkooli ajalookursuse programm nägi näiteks V kl. eestlaste orjaaja käsitlemist järgmiselt: "Talupoja sõltuvus - nagu mujalgi. Eestlaste elu ja suhteline jõukus, vaatamata sõltuvusele... "²⁾". Seega eestlaste orjastamine sakslaste poolt samastati pärisorjusliku rõhumisega teistes maades, kusjuures eestlased olid isegi "eelistatumas" olukorras! Eesti alade Vene riigi

¹⁾ ENSV ORKA, f. 1107, nim.1, sü.127, l.136.

²⁾ ENSV RAKA, f. R-174, nim.1, sü. 40, l.5.

koosseisu langemise järel vaadeidi rüütelkonna privileege kui tähtsat vahendit "venestuse tõrjena", jne.

Samasuguses reaktsioonilises vaimus algas ka teiste ainete õpetamine.

Okupeeritud Eestis oli esialgu õppetöö algus planeeritud 1.oktoobriks 1941.a., kuid õpetajate "poliitilise usaldusväärse" kontrolli venis pikale, mistõttu õppetöö algas alles 1.nov.

Tartus said 1.nov. tööd alustada ainult algkoolid. Gümnaasiumid alustasid tööd alles 2.jaan.1942.a. Kuid sellistes tingimustes nagu nüüd, polnud Tartu koolid varem töötanud. Kuna õpetajate tööle lubamine viibis (Tartu ligi 500-liikmelist õpetajaskonda ei suudetud nii kiiresti poliitiliselt kontrollida), tuli paljudel koolidel töötada esialgu mittetäielike koosseisudega. Osa koolihooneid oli sõjamõllus hävinenud, kuid ka allesjäänutest jäeti kõigi Tartu koolide käsutusse ainult 15 koolimaja. Ülejäänud 11 (nendest 8 algkoolihoonet) võeti saksa sõjaväe käsutusse.¹⁾ Koole aga oli 34 (18 algkooli koos õhtu- ja seminarialgkooliga, 6 gümnaasiumi ja 10 kutsekooli)²⁾. Selletõttu pidid koolid töötama 2-3 vahetuses. Hiljem aga vahetuste arv veelgi suurenes, seoses uute koolimajade üleminekuuga sõjavägede käsutusse. Õpilaste äramahutamiseks olid klassid viimase võimaluseni täis. "On olnud aegu

¹⁾ ENSV ORKA, f. R-1107, nim.1, sü.131, l.481.

²⁾ samas, l. 469.

ja koole, kus õpilased pidid püsti seistes tundi jälgima,"¹⁾ märgiti ühes Tartu koolivalitsuse aruandes 1942.a.

Kulutusi sotsiaali-kultuurilisteks üritusteks kärbiti korduvalt. Kulutuste vähendamise eesmärgil jäeti Majandusdirektooriumi poolt Tartu koolivalitsuse eelarvest välja kunstikool "Pallas", taheti sulgeda nõukogude ajal avatud noorteraamatukogu, vähendati kõigjal koosseise, venitatati Muusikakooli avamisega jne.

Eelarved nägid ette kõige hädavajalikumaid kulutusi äärmiselt minimaalsel kujul, kuid neidki ei olnud võimalik realiseerida vajalike vahendite puuduse tõttu. Nii näiteks 1942.a. Tartu linna koolivalitsuse eelarve oli suur 838.529 RM²⁾, millest algkoolidele 245 885 RM. Viimasest summast õppevahendeile oli ette nähtud 4.735 RM, raamatukogule 6915 RM³⁾. Kuid ometi koolide õppevahendite ja õppeabinõude kogud okupatsiooni aastail ei täienenud, vaid vastupidi - kõik varem soetatud tagavarad kulutati ära. Põhjus oli selge - midagi ei olnud saada. Oli "... raskusi isegi sirklikastide ja sirkliite saamisega, rääkimata suurematest vahenditest."⁴⁾

Majanduslike raskuste tõttu olid paljud õpilased sunnitud õpingud katkestama ja minema maale kulakute juurde ülalpidamist teenima. Kulakute varustamine vaja-

---

¹⁾ ENSV ORKA, f. R-1107, nim.1, sü.131, l.502.

²⁾ samas, sü.244, l.17.

³⁾ samas, l.25.

⁴⁾ samas, sü.131, l.469.

liku tööjõuga kehtestati töösundus kõigile 15.a. saanud õpilastele viljakoristuse perioodiks. Ka noorematel õpilastel soovitati abi osutada talupidajaile jõukohastel töödel, nagu karjustena, lapsehoidjatena, aiatöödel jne. 1943.a., mil oli eriti suur tööjõu puudus maal, kohustati iga asutuse töötajaid 2 kuud aastas töötama põllutöödel. Tööde sooritamise kohta tuli esitada kooli või asutusse vastav tõend. Õpetajad, kes terviselikel põhjustel põllutöödest osa võtta ei saanud, rakendati tööle kaub.valitsusse, küttekontorisse ja mujale.

Õpilaste arvu vähendas ka koolide sulgemine. Eriti suur koolide sulgemine viidi Tartus läbi 1942.a., mil likvideeriti juudi algkool, keeltekool, tehnikakeskkool, vene gümnaasium (samuti vene lasteaed), VI gümnaasium, poeglaste ametikool ja tütarlaste majapidamiskool.¹⁾ Nähtavasti asutati juurde uusi kutsekooli, kuna nende arv jäi endiselt lo peale.

Millised muudatused toimusid õpilaste koosseisus aastail 1940-1943, iseloomustavad järgmised arvud:

	õpetajaid	õpilaste üldarv	Sellest aigk.
1940/41	ca 500	9350	4506
1941/42	371	7459	3748 ²⁾
1942/43	359	7746	3586 ³⁾
1943/44	340	7067	3410 ⁴⁾

Arvud räägivad siin juba iseenda eest okupantide

¹⁾ ENSV ORKA, f. R-1107, nim.1, sü.131, l.582-583.

²⁾ samas, f.R-1107, nim.1, sü.131, l.509.

³⁾ samas.

⁴⁾ samas, l. 582

"suurest hoolitsusest" kultuuri ja hariduse eest. Kui vaadelda õpilaste üldarvu, siis viimasel okupatsiooniaastal on õpilaste arv ligi 2300 võrra vähenenud võrreldes 1940/41.a.

Kuivõrd kajastus see langus I algkooli õpilaste arvus, seda mul ei olnud võimalik kindlaks teha andmete puudusel. Kuid on päris selge, et I algkool ei moodustanud siin mingit erandit. Juba 1941.a. asus kool tööle vähenenud õpilaste koosseisuga. Nimelt õppis 1941/42 õ.a. koolis 215 õpilast, kuna eelmisel aastal vastav arv oli 260. Selletõttu ka õpetajate arv oli vähenenud 7-le. Okupatsiooni ajal töötasid I algkoolis A.Lint, H. Toomaste, A.Käärrik, K.Mannermaa, S.Viinalass, V.Palumaa ja koolijuhataja V.Kruus. Adm.-tehn. personalist jäi koolile ainult 2 teenijat.

Kool muudeti uuesti tütarlastekooliks ja 1940/41. õ.a. õppinud poeglapsed saadeti endistesse koolidesse tagasi. Kahel esimesel okupatsiooniaastal töötas kool oma koolimajas koos XII algkooliga. Ruumide ülekoormatuse tagajärjel oli tundide pikkus alates 1942.a. jaanuarist 35 min., hiljem isegi 30 min. Selletõttu, nagu õpetaja Palumaa meenutab, ei saanud kunagi ainet tunnis läbi võtta.¹⁾ Sellest tingituna tekkisid juba esimesel okupatsiooniaastal suured lüngad õpilaste teadmistes, mis hiljem veelgi süvenesid. Korduvalt toodi koolijuhataja V.Kruusi aruannetes koolitööd takistavate põhjustena aja lühidust, ruumide ülekoor-

---

1) V.Palumaa suulised andmed

matust , õpikute puudust ja majanduslikke raskusi. Neid põhjusi märgiti ka teiste koolide aruannetes.

1941/42.õ.a. kehtestati järgmine õppeplan: ¹⁾

	I	II	III	IV	V	VI	Kokku
Emakeel,kodul	9	9	6	6	6	6	42
Saksa k.	-	-	4	4	4	4	16
Usuõpetus	2	2	2	2	2	2	12
Ajalugu	-	-	-	2	2	2	6
Matemaatika	6	6	5	5	5	5	32
Loodusõpet. tervish.	-	-	3	3	3	3	12
Maateadus	-	-	-	2	2	2	6
Joonistam.	2	2	2	2	2	2	12
Kirjateh.	1	1					
Tööõpetus	2	2	2	2	2	2	12
Võimlemine	2	2	2	2	2	2	12
Laulmine	2	2	2	2	2	2	12
<hr/>							
	26	26	28	32	32	32	

Nagu ülaltoodust nähtub , jäi olulises osas kehtima kodanliku diktatuuri lõppperioodi õppeplan. Tõusis saksa keele osatähtsus, mis toimus peamiselt nädalatundide suurenemise arvel.

Suuri raskusi oli õpikute ja kirjutustarvetega. Põhiliselt jäid kasutusele kodanliku perioodi õpikud. Uute õpikute trükk oli väga väike ja selbtõttu õpilased hankisid õpikuil vastavate klasside endistelt õpilastelt. Igasuguse kirjutusmaterjaliga tuli olla väga kokkuhoidlik. Käsitöö tundides õnnestus koolil raskustest üle saada endiste tagavarade arvel papi, läike-

¹⁾ ENSV ORKA, f. R-1107, nim.1, sü. 127, 1.51.

paberi ja muu vajaliku arvel. Riidet ja lõnga ei olnud koolil ega ka õpilastel.

Majanduslike raskuste all kannatasid nii koolid, õpetajaskond kui ka õpilased. Koolide tegevuse suureks takistuseks oli küttepuudus. Sageli tuli õpilastel istuda kütmata klassiruumides ja võibolla ka kodus. Küttevõest pidid nii õpetajad kui ka teenistujad osa võtma. Nii näiteks 1942.a. lubati koolidele puid Mehikoormast, kuid laadimistööd jäid koolide endi hooleks.

Õpetaja palk oli väike ja sellegi eest ei saanud midagi osta. Kogu linna õpetajate palgad ulatusid 105-180 Rk. ¹⁾ I algkoolis 105-115 RM ²⁾, kusjuures juhataja tasu oli 150 RM. Toiduainetega varustamine tšekisüsteemiga oli minimaalne. Turult - õpetaja Palumaa humoristliku väljenduse järgi - oli saada "ainult tilli ja lilli". Kõik muu omandasid mitmesuguse vahetuskauba eest sakslased.

Samasugused mured olid ka õpilastel, mistõttu koolist puudujate arv oli suur. Nii näit. 1942/43.õ.a, mil õppetöö kestvus üldse oli 163 päeva (12.X 1942 - 8.V 1943) puudusid I algkooli õpilased koolist 2772 päeva ³⁾. Põhjusteks olid riidetuse, jalanõude, toiduainete puudus ja haigused.

Fašitsliku organisatsiooni ERÜ (Eesti Rahva Ühisabi) kaudu jagati küll vähesei määrail sõja ajal kann-

¹⁾ ENSV ORKA, f. R-117, nim.1, sü. 139, l. 690

²⁾ samas, l. 694

³⁾ samas, sü. 134, l. 19.

tada saanud õpilastele toetuseks esemeid, kuid õpetaja
Palumaa andmeil need rääbaldunud ja odavast materjalist.

1943/44.õ.a. oli koolide käsutusse jäänud 6 kooli-
maja ¹⁾, koole aga oli 32. Selle tõttu ainult 18 koo-
li said tööd alustada 18.okt., ülejäänutei lükati õppe-
töö edasi. Nimetatud koolid said tööd alustada alles
30.oktoobril, mil kõik koolid hakkasid tööle ülepäe-
viti, välja arvatud koolide lõpuklassid. Algkoolide,
gümnaasiumide ja kutsekoolide viimaste klasside töö
toimus küll iga päev, kuid üle linna laiali mitmesu-
guste asutuste ja ettevõtete juures, nagu näiteks Viina-
tehase söögisaalis, Ülikooli auditooriumides, Tervis-
hoiu Muuseumis, Pauluse koguduse kantseleis jne. Teis-
te klasside töö kestvus oli keskmiselt 3 tundi vahetuses,
mil tuli ruumid loovutada jälle uuele koolile.

I algkool töötas I gümnaasiumi ruumides Peeter
Põllu tn. (praegu Pioneeri tn.) 12 igal teisipäeval,
neljapäeval ja laupäeval kell 7.00- 10.10. Samas majas
töötas kokku 15 kooli ²⁾.

Vaevalt olid koolid saanud tööd alustada, kui see
tuli juba lõpetada. 25.II 1944.a. lõpetasid kõik alg-
koolid õppetöö.

Eesti territooriumi vabastamine okupatsioonikeest
oli lähema aja küsimus. Edukate operatsioonide tulemu-
sena Leningradi ja Novgorodi all jõudsid nõukogude
võitlejad juba veebruaris Eesti pinnale. Kuigi hitler-

¹⁾ ENSV ORKA, f. R-1107, nim.1, sü. 131, l.582.

²⁾ samas, sü. 126, l. 496.

lased olid Narva-Peipsi joone tugevasti kindlustanud, ei suutnud see peatada vapraid nõukogude vägesid, kelle koosseisu kuulusid ka Eesti Laskurkorpuse sõjamehed.

25. augustil 1944 vabastati Tartu, mis oli fašistidepoolt pooleldi rusuhunnikuks muudetud.

Septembri lõpuks oli vaenlase vastupanu mandril murtud, algas saarte vabastamine. 24. novembril, mil Sõrve poolsaare lõunatippu kerkis punane lipp, oli Eesti NSV territoorium lõplikult vabastatud. Kuigi sõjategevus teistel rinnetel veel jätkus, algas Eestis kiire võjahaavade parandamine kõigil elualadel.

Fašistliku okupatsiooni tingimustes toimus koolielus suur tagasimineku. Nõukogude korra ajal tehtud ümberkorraldused kaotati ja õpetus toimus põhiliselt Eesti fašistliku diktatuuri ajal kehtestatud õppeplaanide alusel. Õppeprogrammid kooliaja lühiduse tõttu kärbiti. Suurt rõhku pandi saksa keelele ja fašistliku ideoloogia kasvatamisele, et soodustada eestiaste orjastamist.

I algkool muudeti uuesti tütarlastekooliks ja jäi esialgu töötama oma ruumidesse.

Eriti raskeks kõigile linna koolidele, nende hulgas ka I algkoolile, kujunes okupatsiooni viimane aasta. Koolid formaalselt töötasid, kuid tegelikult sellest kasu ei olnud. Koolide töötamistingimused viisid nullini õppetöö tulemused.

Olukorra päästis nõukogude armee saabumine ja Tartu vabastamine.

3. Tartu XI 7-kl. Kooli olukord pärast

Nõukogude Eesti vabastamist 1944.-1945.a.

Kohe pärast Tartu vabastamist algas ettevalmistustöö koolide avamiseks. Seda tuli teha väga rasketes tingimustes. Õpetajate kaader oli segi paisatud, palju õpetajaid veel alles võitles nõukogude armee ridades fašistlike okupantidega.

Kannatada olid saanud ka koolimajad. Täielikult oli purustatud 14 koolihoonet 29-st¹⁾, ülejäänud olid kas osaliselt kannatada saanud või teiste ~~asutuste~~ käsutuses.

Ka Tartu XI 7-kl. Kooli seisund oli halb - pool katust purustatud (300 - 400 m²), aknad katki, kooli inventar laiali tassitud ja ruumid narisid ja prahti täis. Ettevalmistused õppetööks algasid 25.sept. 1944.a. E.Looga juhtimisel. Peagi asendati E.Looga Hilda Viljusega, kes koos teenijate ja õpetajatega viis lõpule koristustööd koolis. Töö kooli juures toimus iga päev kella 8 - 18-ni, mille tulemusena 1.nov. jõuti kool avada õpilaspererele.

Esimestes päevadest peale tuli koolil võidelda majanduslike raskustega - ülemisel korrusel sadas läbi ja oli karta isegi krohvi allavarisemist, jõuti klaasida ainult välimised aknad, oli puudus küttepuidest jne. Kogu esimese sõjajärgse õppeaasta jooksul

---

1) TLRR, f.20, nim. 5, s.ü.10, l. 26

esines kooli kirjavahetuses haridusosakonnaga korduv küttepuude ja aknaklaasi nõudmine. Katastroofiline olukord oli kujunemas 1945.a. jaanuaris, mil küttepuude puuduse tõttu tekkis avarii keskküttesüsteemis ja kooli ähvardas sulgemisoht. Tolleaegne haridusosakonna juhataja J.Lang kirjutas aga lakooniliselt kooli küttenõudmise kohta: "Koolijuhataja on vastutav, et keskküte rikki ei läheks." ¹⁾ Märtsi keskpaiku oli koolil uus küttepuude kriis. Selleks ajaks oli kool kogu aasta küttestarvitudusest (400 m³) kätte saanud tsentraliseeritud korras ainult 40,5 m³ puid s.o. 16,6 %.²⁾ Tuli arvele võtta isegi kooli õuel asuvad puud.

Tänu H.Viljuse energilisele tegevusele suudeti lastevanemate, õpilaste ja õpetajate ühiste jõupingutuste tulemusena raskustest üle saada. Lastevanemate kaudu õnnestus transporti saada, õpilased ja õpetajad abistasid puude laadimistöodel ja saagimisel. Selle tulemusena võis H.Viljus haridusosakonnale raporteerida, et vaatamata raskustele toimub töö tunnipäani kohaselt.

Õppe-kasvatustööd juhtis koolis 10-liikmeline õpetajate kollektiiv. Esimesteks õpetajateks pärast sõda olid H.Viljus, L.Püttsepp, V.Palumaa, S.Viinalass, A.Käärrik, A.Sori, K.Melso, J.Tauts, G.Kaljuvee ja E.Ploom. Esialgu õpetajad A.Sori ja J.Tauts olid sõjakomissariaadi teenistuses, olles õppetööst kuni 1.dets. 1944.a. vabastatud. See oli suureks takistuseks õppe-

---

1) Tartu XI 7-kl. Kooli arhiiv, kaust nr. 16 (1944-1946),

2) samas, 1. 59

tegevusele, kuna antud õpetajate tunde sai asendada ainult võimaluse piirides oma kooli õpetajate poolt. Koolis ei olnud sel ajal ühtegi kõrgema haridusega õpetajat. 10-st õpetajast oli 5 õpetajate seminari, 1 pedagoogiumi ja 4 gümnaasiumi haridusega.¹⁾ Juba esimesel sõjajärgsel aastal asus 3 õpetajat oma teadmisi täiendama Marksismi - leninismi Õhtuülikoolis.

Noorsoo organisatsioonide moodustamiseks kinnitati ametisse ka pioneeri- ja komnoorte organisator. Pioneerorganisatsiooni töö aga esimesel sõjajärgsel aastal eriti viljakaks ei kujunenud. Seda põhjustas asjaolu, et pioneerijuht (J.Mark) ei omanud pedagoogilist ega isegi keskkooli haridust, samuti puudusid tal tööks noortega vajalikud kogemused. Lisaks sellele õppis ta ise V keskkoolis 9. klassis, olles samaaegselt pioneerijuht kahes koolis (antud koolile lisaks ka VI keskkoolis). Selletõttu oli täiesti õngustatud koolijuhataja nõudmine haridusosakonnale, et edaspidi osakond pioneeritöö soodustamiseks paigutaks pioneerijuhtideks pedagoogilise haridusega isikuid, kes töötaksid ainult ühes koolis. Esimestel sõjajärgsetel aastatel oli muidugi neid nõudmisi raske arvestada, kuna oli puudus vajalikust kaadrist.

Õppetöö suureks takistuseks oli õpikute puudus. Õpikutest oli olemas ainult Šestakovi ajaloo I vihik, 7.kl., eesti keele lugemik 5. ja 1. klassile, muud õpikud aga puudusid.²⁾

---

1) Tartu XI 7-kl. Kooli arhiiv, kaust nr. 16(1944-1946)
1. 103

2) samas, l. 23

Selletõttu lasus vastutusrikas töö õpetajatel, kes pidid tunnid hästi läbi viima, et kergendada aine omandamist. H.Viljuse andmetel panid kõik õpetajad suurt rõhku näitlikustamisele.¹⁾ Õpikute puudumise tõttu õpilased konspekteerisid tundides läbivõetud materjali. Selle tulemusena suudeti programmis ettenähtud kursus läbi töötada, välja arvatud matemaatika, mille kursust üheski klassis ei suudetud lõpetada. Põhjuseks oli maha jäämus, mis oli tekkinud okupatsiooni-aastatel puuduliku kooliskäimise tagajärjel. Õpetajatel tuli pöörata suurt tähelepanu lünkade likvideerimiseks, mistõttu tekkiski võlgnevus uue aine läbivõtmise osas. Õppeaasta kevadised²⁾ tulemused kujunesid järgmisteks:

Klass	Õpilaste arv õ/a. algul	Õpilaste arv õ/a. lõpul	N e i s t		
			lõpetas	jäi kordama	said järel- eksami
I	30	28	25	3	-
II	28	24	20	4	-
III	39	38	34	4	-
IV	49	44	31	4	9
V	32	31	20	7	4
VI	37	33	28	1	4
VII	27	24	22	1	1
	242	222	180	24	18

Seega oli õpilaste edasijõudmise % 81,08. Loomulikult

1) H.Viljuse suulised andmed

2) Tartu XI 7-kl. Kooli arhiiv, kaust nr.16 (1944 -1946),
l. 174

selline kõrge % ei kajasta veel õpilaste tegelikke teadmisi. Sel ajal puudusid ühtsed hindamise normid, mistõttu võis esineda liberaalsust.

Õppe-kasvatustöö suuremaks saavutuseks oli pioneerimaleva ja kommunistlike noorte algorganisatsiooni moodustamine. 1944/45. õ.a. lõpuks oli koolis 5 kommunistlikku noort, 16 pioneeri ja 24 oktoobrilast.¹⁾ Pioneerid ja kommunistlikud noored aitasid sisustada aktusi ja kultuurhommikuid, kaunistasid tähtpäevade puhul saali ja klassiruumi. Koondused langesid ühte tähtpäevade tähistamisega, mis alati ei ole õigustatud. 6. mail toimus pioneeride lõpkeõhtu.

Õpilased võtsid agaralt osa ka koolis töötavatest ringidest: spordiring, loodusloo-maateaduse ring, kirjanduse-ja näitering. Eriti arvukas oli Punase Risti organisatsiooni liikmestik, kuhu kuulus õppeaasta lõpuks 117 õpilast, 11 õpetajat ja 3 teenistajat, kokku 131 liiget. Punase Risti organisatsioon viis läbi OVSK ja VSK kursusi, mille kohta vastavad katsed sooritas 74 õpilast.²⁾

Esimesel sõjajärgsel aastal viidi läbi mitmesuguseid kultuurilisi ja poliitkasvatustikke üritusi - tähistati A.H.Tammaaare ja E.Vilde sünnipäevi, naistepäeva, 1. maid, Nõukogude vägede sissetungi Berliini, fašistliku Saksamaa purustamist jm. Nende tähtpäevade ja sündmuste tähistamine toimus aktuste ja kultuurhommikute raamides. Aruannetest ilmneb kultuurhommikute liigne sagedus - igal esmaspäeval ja laupäeval.

1) Tartu XI 7*kl. Kooli arhiiv, kaust nr. 16 (1944-1946)

l. 222

2) samas, l.224

Kuigi XI 7-kl. Koolil oli 1944/45.õ.a. suuri raskusi, kulges õppetöö rahuldavalt. Koolis alustasid tööd ringid, loodi pioneeri- ja komsomoliorganisatsioon. 1945.a. kevadel lõpetas kooli esimene lend 7-klassilise kooli lõpetajaid (22 õpilast). Samal ajal on kooli ees rida probleeme, mille lahendamisest olenes järgmiste õppeaastate töö. Nimelt täienes 7-kl. kooli õppeplaani uute õppeainetega keemia ja füüsika näol. Selletõttu oli koolil hädavajalik keemia ja füüsika kabineti olemasolu. Ka ei olnud bioloogia õpetamine mõeldav ilma õppe-katseaiata. Nende küsimuste lahendamisele ongi pööratud Tartu XI 7-kl. Kooli õpetajate tähelepanu järgmistel aastatel.

TARTU LINNA XI 7-KLASSILISE KOOLI ARENG
SOTSIALISMI ÜLESEHITAMISE PERIOODIL
1945 - 1959.a.

1. Tartu XI 7-kl.kooli tegevus aastatel 1945-1952.

Suure Isamaasõja edukas lõpetamine võimaldas nõukogu-
de rahval taas asuda rahulikule ülesehitustööle. 1946.a.
alanud IV viisaastak nägi ette sõjahaavade parandamise
ja rahvamajanduse kõigi harude tootmise tõstmise sõja-
eelsele tasemele.

Haridusalal nägi IV viisaastaku plaan Eesti NSV-s
ette 7-klassilise koolikohustuse elluviimist, koolivõrgu
suurendamist vastavalt vajadustele, 7-klassiliste kooli-
de lõpetajate edasiõppimist kesk- ja kutsekoolides vähe-
malt 50% ulatuses ja vajaliku kaadri ettevalmistamist
rahvamajandusele ning kultuurialadele.

Need nõudmised olid tegevusjuhendiks ka Tartu linna
koolidele, millel järgnevalt peatun XI 7-a.kooli seisus-
kohalt.

1944/45.õ.a. tähtsamaks tulemuseks oli see, et kool,
vaatamata raskustele, suutis ellu saata esimese lennu 7-
klassi lõpetajaid. Järgnevalt oli tarvis mobiliseerida
kõik jõud selleks, et edaspidi õppetöö toimuks juba nor-
maalsetes tingimustes. Kuid üksi kooli direktori H.Vilju-
se, õpetajate ja administratiiv-tehnilise personali pin-
gutustest ei piisanud - oli puudus materjalidest, oskus-

töölistest ja ka rahalistest vahenditest. See tingis sidemete tugevdamise vajaduse kooli šeffidega ja lastevanematega.

Kooli šeffideks olid juba 1944/45.õ.a. kinnitatud Tartu Kaubandusvalitsus (selleaegne "Segakaubastu") ja Tartumaa T/K ettevõtte "Koolivara". Hiljem lisandus neile ka Metallikombinaat.

Kuigi lastevanemate komiteed koolil 1944/45.õ.a. ei olnud, oli kujunenud tublidest lastevanematest aktiiv, kelle abile võis ka nüüd kool loota.

Šeffide, lastevanemate ja kooli ühiste jõupingutuste tulemusena saadigi esimestest raskustest üle. Koolile muretseti vajalikul määral kütet, "Segakaubastu" kaudu saadi aknaklaasi ja kitti ning isegi 4 töömeest abiks akende klaasimisel. Lastevanemad parandasid võimaluste piires kooli inventari ja mööblit. Niimoodi likvideeriti esimesed suuremad raskused. Kuid sidemed šeffide ja lastevanematega ei katkenud ka edaspidi.

"Segakaubastu" abiga saadi pidevalt kooli tööks vajalikke materjale - näitelavale eesriie, riidet pioneeride vormiriietuse muretsemiseks, lõnga ja muud tarvisminevat tütarlaste käsitöö tundide läbiviimiseks. Metallikombinaat ja "Koolivara" parandasid kooli mööblit, teostasid kooliruumide jooksvat remonti, abistasid kooli transpordiga jne.

1955/46.õ.a. alates hakkas õpetajate abilisena olu-

list osa etendama ka äsjamoodustatud lastevanemate komitee. Lastevanemate komitee liikmed kontrollisid laste käitumist tänaval, avalikes kohtades, abistasid õpetajaid võitlusel koolikohustuse täitmisel. Erilise tänu-tundega meenutab sm.Viljus lastevanemaid sm.Martinit, Naruskbergi, Vuksi jt. nende abi eest koolile. Lastevanemate teadlikkuse kasvatamisel oli oluline lastevanemate lektoriumi töö. Õpetajad esinesid lastevanemate ees loengutega pedagoogilistest probleemidest, aktuaalsetest päevasündmustest jm.

Kuigi riiklikud assingneeringud haridusele iga aastaga kasvasid ja koos sellega suurenesid ka XI kooli kulutused, kasvasid muidugi ka vajadused. Siin olidki lisaks riiklikele summadele suureks abiks lastevanemate komitee rahalised vahendid. Lastevanemate komitee korraldusel toimus igal aastal rida üritusi ja peoh-tuid, millest laekunud summasid kasutas lastevanemate komitee õpilaste toetamiseks tasuta toidu, jalanõude, riietuse, kino- ja teatripiletite jne. näol. Kooli lastevanemate komitee ja kaubandusvalitsuse abiga jõuti nii kaugele, et juba 11.okt. 1945.a. alates hakkasid lapsed saama koolis sooja toitu. ¹⁾

Samuti osutati lastevanemate komitee poolt rahalist abi õpilasingide ja pioneeriorganisatsiooni tööle.

Suurima toetusena oli lastevanematekomitee poolt koo-

¹⁾ Tartu XI 7-kl.kooli arhiiv, kaust nr.16 (1944-46.a.) , l. 265.

lile rahvariiete muretsemine. 1947. ja 1950.a. üldlaulupeo puhul **araldas** lastevanemate komitee vajalikud summad ka üldlaulupeofondi.

Sm. Viljuse andmetel kooli lastevanemate komitee ja Tartu Linna TSN TK poolt antavate toetuste tõttu ei esinenud raskusi koolikohustuse täitmisel kooli mikro-rajoonis.

Õppetöö soodustamiseks suurenesid kooli eelarvelised kulutused. Eriti suurenesid õppekulud ja kulutused inventari, raamatukogu ja muu soetamiseks, kuid kõike vajalikku ei saadud osta.

Nii taotles kool pikemat aega mikroskoobi, keelpillide, fotoaparaadi jt. vahendite muretsemist, kuid vastava inventari vähesuse tõttu ei saadud neid nõudmisi rahuldada.

Kooli õppetöö tulemused ei olene ainult majanduslikust baasist, vaid ka õpetajate kaadrist ja õppetöö organiseerimisest, millel peatungi järgnevalt.

Õpetajate kaader kuni 1949./50.õ.a. jäi enam vähem püsivaks võrreldes 1944/45.õ.a. 1945./46.a. täienes õpetajate kollektiiv õppealajuhataja näol, kelleks nimetatud aastal oli Luise Püttsepp, Juba järgmisel, s.o. 1946/47.õ.a. töötas õppealajuhatajana õpetaja Linda Otto, kes ka ei jää kauemaks püsima. Otto, Linda siirdumisega V 7 kl. kooli sai õppealajuhatajaks 1947/48.õ.a. Ene Poldoja, kes töötas nimetatud kohal kuni 1949/50.õ.a.

Ka kooli vanempioneerjuhid esimestel sõjajärgsetel

aastatel sageli vaheldusid, mis pioneeritöö organiseerimisele negatiivset mõju avaldas. 1947/48.õ.a. -1949/50.õ.a. töötas vanempioneerijuhina kooli endine kasvandik Agnes Kõrda, kes samaaegselt õppis Tartu Õpetajate Instituudis. H.Viljuse andmetel olid kooli ees seisvate ülesannete lahendamisel suureks abiks direktorile õppealajuhataja E.Põldoja ja pioneerijuht A.Kõrda.¹⁾

Esimestel sõjajärgsetel aastatel koolis ei olnud ühtki kõrgema haridusega õpetajat. Enamik õpetajaid oli keskpedagoogilise ettevalmistusega. Rida õpetajaid asus aga kohe edasiõppimisele ja enesetäiendamisele. Nii õppis 1946/47.õ.a. 11 õpetajast edasi 6 (nii kõrgemates õppeasutustes kui ka Marksismi-leninismi Õhtuülikoolis). Direktor H.Viljus asus koguni kahel alal end täiendama, õppides TRÜ ajaloo osakonnas ja Marksismi-leninismi Õhtuülikoolis.

Õpetajad, kes vene keelt ei osanud, asusid ka vene keelt õppima. 1947.a. õppis vene keelt 8 õpetajat ja K.Melso juhtimisel.

Kuna õpetajate kaader kuulus peamiselt vanemasse generatsiooni, siis ÜLKNÜ liikmeid nende keskel ei olnud. Ka puudus koolis parteiorganisatsioon.

Suured muudatused õpetajate koosseisus toimusid 1949/50.õ.a. „mil suurenes kooli õpilaste arv nii normaalkooli osas kui ka ülelinnaliste abiklasside avamise teel Tartu XI 7-a. kooli juurde. Koolis töötas sel aastal 12 klassikomplekti ja esmakordselt asus kool tööle kahes

---

1) H.Viljuse suulised andmed

vahetuses. (Siiani oli teise vahetuse moodustanud TÕI Harjutuskooli ja 8 MTK õpilased).

Õpetajate arv tõusis 20-ni. Paranes ka õpetajate hariduslik tase. Koolis oli 1 kõrgema haridusega, 1 lõpetamata kõrgema haridusega, 4 Õpet.Instituudi, 12 seminari või pedagoogiumi haridusega ja ainult 1 keskharidusega õpetaja. ¹⁾ Kõrgemates koolides õppis edasi 8 õpetajat. Marksismi-leninismi Õhtuülikoolis oli lõpetanud juba 5 õpetajat. ²⁾

Kuna õpetajate kollektiiv täienes rea tublide õpetajate näol (A.Raidaru, A.Vipper, H.Kolsar, S.Plaan jt.) võib pidada seda täienemist õpetajate kollektiivile kasuks.

1950/51.õ.a. lahkus kooli õppealajuhataja kohalt E.Põldoja, minnes üle V 7-kl.kooli ja tema asemele määrati Hilda Raup. Siit peale ei sobinud koostöö direktori ja õppealajuhataja vahel. Vastuolud direktsioonis viisid ka õpetajate kollektiivi lõhenemisele, mistõttu pedagoogilise kollektiivi töö toimus ebaterves õhkkonnas. Selle all kannatas kogu õppe-kasvatustöö koolis, avaldues õppeedukuse ja distsipliini languses.

Haridusosakonna poolt lahendati olukord nii sm. Viljuse kui ka sm.Raubi ümberpaigutamisega teistesse koolidesse. Uueks direktoriks 1951/52.õ.a. alates sai

¹⁾ Tartu XI 7-kl.kooli arhiiv, kaust nr.114.(19507, 1.29

²⁾ samas.

Raissa Simka ja õppealajuhatajaks Aleksandra Raidaru.

Endine direktor H.Viljus omas suuri organisatsioonilikke võimeid, oli energiline. Hinnatav oli H.Viljuse poolt laste isetegevuse arendamine (sm.Viljus juhtis ise näite- ja ajalooringi tööd koolis), kooli majandusliku baasi tugevdamine, mis oli eriti raske sõjajärgses olukorras.

Samal ajal esines H.Viljuse juhtimisstiilis rida puudusi - kooli ees seisvaid ülesandeid lahendati kampanialikult, tähtpäevade kaupa, suurenes bürokraatlikkus mitmesuguste plaanide koostamisel, samuti esines liialdusi koosolekute pidamises. Nii näiti 1950/51.õ.a. oli koolil õppekasvatustöö juhtimiseks 19 plaani ¹). Lisaks kooli üldisele õppe- ja kasvatustöö plaanile olid veel iseseisvad plaanid klassiväliste ürituste läbiviimiseks, temaatiline tööplaan nädalate viisi, tähtsamate riiklike tähtpäevade tähistamise plaan jne. Sisuliselt need plaanid olid kõik üldtööplaani koostisosas. Liialdustena koosolekute läbiviimisel võiks nimetada seda, et näit. toimus 24 õppenõukogu koosolekut 1950/51.õ.a., kus oli arutusel 71 päevakorrapunkti (! ²). Õppenõukogu arutas selliseid küsimusi, mis õppekasvatustööga seotud ei olnud, näit. elukindlustuse tähtsust, ergutusvõimlemise vajalikkust jne. Kui need vajalikud olid, siis oleks tulnud neiliseid küsimusi lahendada a/ü koosolekutel. Muidu-

¹) Tartu XI 7-kl.kooli arhiiv, kaust nr.138(1951),lk.19.

²) samas.

gi leidsid arutamist ka vajalikud õppe-kasvatustöö küsimused, nagu pioneeriorganisatsiooni töö, õppeedukus, õppe-kasvatustööga seotud küsimused, kuid nende osatähtsus jäi varju sellise küsimustehulga juures nagu eelpool mainitud.

Vaatamata töös esinenud puudustele suutis sm.Viljus väga palju ära teha kooli edaspidise töö kindlustamiseks. Kuna uus direktor R.Simka ei omanud vajalikke kogemusi, ei olnud küllaldaselt järjekindel ja nõudlik, siis direktsiooni vahetus sellisel kujul loodetavaid tulemusi ei annud.

Küll aga tugevnes õpetajate kollektiiv 1951/52.õ.a. noorte õpetajate arvel (L.Seiler, H.Sirge, E.Hansen), kes moodustasid kooli ELKNU algorganisatsiooni. Kooli direktori R.Simka kuulumine partei ridadesse ei viinud siiski parteiorganisatsiooni loomisele koolis.

Õppe-kasvatustöö Tartu XI 7 a.-koolis, nagu kõigis teisteski koolides toimus nõukogude pedagoogika põhiprintsipiide ja kommunistliku partei ning valitsuse poolt antud juhtnõõride kohaselt.

Õppe-kasvatustöö otseseks aluseks oli õppeplaanid, -programmid ja õpikud, mis vaatlusalusel perioodil (1945-1954) sisaldasid suuri puudusi. Õppeplaanides toimus ajavahemikul 1944-1950.a. tundide arvu suuremine, peamiselt eesti keele, matemaatika ja vene keele osas. Nii kasvas nimetatud ainetes I-VII klassini tundide arv järgmiselt:

1945/46.õ.a. ¹⁾		1950/51.õ.a. ²⁾	
Õppeained:	Nädalatundide arv	nädalatundide arv	
eesti keel 1 - 7 kl.	48	60	
matemaatika - " -	34	41,5	
vene keel - " -	22	35	

Üksikute klasside läbilõikes toimus tundide arvu suurenemine järgmiselt:

	I	II	III	IV	V	VI	VII	Kokku
1945/46.õ.a.	24	24	27	30	31	31	33	200
1950/51.õ.a.	24	26	28	30	33	34-35	35	210,5

Nädalatundide arv I-VII kl. oligi maksimaalne 1950/51.õ.a., ulatudes 210,5 tunnile. Järgnevatel aastatel, meil pöörati tähelepanu õpilaste koormuse vähendamisele, hakati vähendama ka tundide üldarvu.

Vene keele, matemaatika ja eesti keele tundide arvu kasv ei toimunud mitte ainult üldise tundide arvu suurenemise teel, vaid ka rea õppeainete arvel. Nii näiteks tööõpetus 1945/46.õ.a. oli I-VII kl. 2 tundi nädalas, 1949/50.õ.a. on tööõpetus jäänud õppeplaani vaid I-IV klassini ja sealgi 1 nädalatunniga. Samuti vähenes joonistamise, laulmise, ja võõrkeele tundide arv.

7-klassilise kooli ülesandeks oli õpilaste ettevalmistus keskkoolidesse astumiseks ja kuna ka keskkooli programmid kannatasid samade puuduste all, siis keskkooli lõpetaja eluks vajalikke praktilisi oskusi peaaegu ei omandanud.

Õppeplaanide alusel koostatud õppeprogrammid kannatasid samuti ülekoormatuse all. Esimestek seja-

1) "Nõukogude Õpetaja", 1945, Nrr 33, 22. aug.

2) samas, 1950, Nr. 32

sõjajärgsetel aastatel seletuskirjad programmidele üldse puudusid. Õppeprogrammid olid konkretiseerimata, ei olnud kindlaks määratud, kui palju tuleb aega kulutada ühe või teise lõigu jaoks. Programmide suureks puuduseks oli see, et nende vahel puudus korrelatsioon, programmidel oli liigselt teoreetiline ilme, võõrkeelte osas ei pandud rõhku praktilise kõnekeele arendamisele, samuti ei arvestatud alati õpilaste eakohasuse printsiipi ¹).

Samu vigu kajastasid ka õpikud. Esimestel sõjajärgsetel aastatel esinenud õpikutepuudusest jõuti peatselt üle saada. H.Kurmi andmetel trükiti õpikuid küllaldaselt, nii näit. ilmus 1953.a. õpikuid 117 nimetust üldtiraaziga 1.155.700 eksemplari ²). Õpikute kasutamist raskendas nende halb keeleline väljendus (enamasti tõlgitud õpikute puhul), koduloolise materjali puudumine ja liigsete faktidega ülekoormamine.

Nimetatud tegurid ei soodustanud ka XI 7-a.kooli õppetegevust. Õppematerjali arusaadavaks tegemine nõudis õpetajalt tundide hoolikat ettevalmistamist ja soodustas seega metoodilise töö elavnemist. H.Viljuse andmeil püüti teha kõik õppematerjali paremaks omandamiseks. ³) Kui esimesil sõjajärgsetel aastatel õpikud peaaegu puudusid, kasutati rohkesti tahvlit, hangiti

¹) H.Kurm, "Nõukogude Eesti üldhariduslik kool sõjajärgsetel aastatel". "Nõukogude Kool" 1955, nr.7, 1.396,397. ??

²) samas.

³) H.Viljuse suulised andmed

vastavat pildimaterjali jne. Kuna raskusi oli peamiselt matemaatika, vene keele ja eesti keelega, siis korraidati nendes ainetes konsultatsioone. Et samal ajal õpilaste koormus on veel suhteliselt väike, siis on ka õppetöö tulemused paremad. Nii konstateeriti õppenõukogu protokollis 21.juunist 1947.a., et lapsed oli eksameiks hästi ettevalmistunud ja kindlalt aine omandanud. Ajaloo ja konstitutsioonis oli keskmine eksamihinne isegi üle nelja.¹⁾ 1947/48.õ.a. kevadiste hinnete alusel oli õppeedukus koolia ca 86%²⁾, 1948/49.õ.a. isegi ca 90%³⁾. Need tulemused saavutati õpetajate kollektiivi tõhusa töö tagajärjel tundide parema näitlikustamisega, pidevate ainekonsultatsioonidega ja võitlusega põhjuse- ta puudumise vastu. Kuna õpilaste arv oli suhteliselt väike, siis oli neile võimalik suuremat tähelepanu pöörata. Õpilasi, kes halvasti edasi jõudsid, kutsuti isegi direktori või õppenõukogu ette ja tihendati kontakti kodudega. Klasse mobiliseeriti parematele tagajärgedele eesrindliku klassi nime taotlusega.

Saavutati edu ka kasvatustöös. Korduvalt mainiti direktori aruannetes õpilaste ditsiplineeritud käitumist koolis ja väljaspool kooli, viisakust, õpilaste puhtust ja korralikku välimust. Selles osas tegid suure töö ära klassijuhatajad. H.Viijuse suulistel andmetel ja samuti ka aruannete järgi olid tublimad klassijuha-

¹⁾ Tartu XI 7-kl.kooli arhiiv, kaust nr.38 (1947), l.136-137.

²⁾ samas, kaust nr.66 (1948), l.56.

³⁾ samas, kaust nr.79 (1949), l. 120.

tajad L.Püttsepp, J.Aia, A.Raidaru, V.Palumaa, K.Põidmaa, S.Plaan¹⁾). Nimetatud õpetajad paistsid silma ka hästi läbi mõeldud tundide läbiviimisel. Kahtlematult aitas siin kaasa õpetajate kvalifikatsiooni tõstmine edasiõppimise teel kõrgemates õppeasutustes ja osavõtt Marksismi-leninismi Ohtuülikooli tööst. Lisaks sellele töötasid õpetajad aktiivselt kaasa ka ülelinnalistes aineseksioonides. Kuigi koolis sel ajal veel ainekoomisjone ei olnud, töötasid õpetajad siiski mitmesuguste metoodiliste küsimuste kallal.

50-ndate aastate alguseks oli õpilaste koormus saavutanud kõrgpunkti. Kuna samal ajal esines suuri puudusi 7-kl. ja XI 7-kl.kooli direktsiooni töös, siis soodustas see õppetöö langemist, eriti vanemate klasside osas.

Halb õppeedukus oli 1950/51.õa. matemaatikas VI ja VII kl. ning eesti keeles V ja VI klassis (vastavaid aineid õpetasid A.Anijalg ja H.Kolsar). Direktori aruandes konstateeriti, et kui nooremates klassides umbes 50% lõpetas klassikursuse heade ja väga headega²⁾, siis IV-VII kl. oli äärmiselt suur mahajäämus, mida varem pole koolis esinenud³⁾. Sügiseste järeleksamite tulemusena olukord nimetatud klassides paranes ja IV-VII kl. edasijõudmine oli ca 86%⁴⁾. 1951/52.õ.a. sügisese õppekokkuvõtte alusel oli õppeedukuse % üle 90⁵⁾.

¹⁾ H.Viijuse suulised andmed.

²⁾ Tartu Linna XI 7-kl. Kool, kaust nr.138 (1951), l.19.

³⁾ samas, l. 24.

⁴⁾ TLRR, f. 594, nim.1, sü.94, l.1.

⁵⁾ samas, l.15.

Vaatlusalusel perioodil täienes kooli materiaalne baas ka õppe-katseala näol. 1949.a. eraldas linna täitevkomitee kooli naabruses asuva krundi arvel ca 1600 m² maad. Kooliala planeerimisel tegi suure töö ära bioloogia õpetaja K.Melso, kes kogu oma vaba aja pühendas katseala loomiseks. 1950.a. oli kooli õppe-katseaed jaotatud mitmeteks osakondadeks, nagu lillede-, ravitaime-de osakond, puukool, juurviljaaed, jm. Õppe-katseala oskuslikku kujundamist märgiti ära kooli inspekteerimisel 1952.a. inspektor A.Pärsi poolt ¹).

Kooli õppe-katseaed võimaldas õpilastel omandada mõningaid tööharjumusi ja vilumusi perioodil, mil tegelikku tööõpetust koolides ei teostatud.

Nõukogude koolis on õppe- ja kasvatustöö üksteisega tihedalt seotud. Kommunistlik kasvatustöö ei toimu ainult õppeprotsessis, vaid ka mitmesuguste noorteorganisatsioonide ja ringide tegevuse kaudu.

Peatungi kõigepealt pioneeriorganisatsiooni tegevusel XI-7-a. koolis.

Pioneeritöö juhtimiseks töötas koolis koosseisuline pioneerijuht. Kahjuks kolmel esimesel sõjajärgsel aastal pioneerijuhid vahetusid igal aastal. Kauemaks jäi pioneerijuhi kohale Agnes Kõrda, kelle tööga oli ka koolidirektor kõige enam rahul.

---

¹) Tartu XI 7-kl. kooli arhiiv, kaust nr.174 (1952), l. 38.

Vastavaat pioneeride arvule oli malevas moodustatud 3-8 rühma, mis omakorda jagunesid salkadeks. Maleva tööd juhtis pioneerimaleva nõukogu, kelle esimeestest tunnustavalt mainitakse Dagmar Lumetit (endine Aristo) ja Linda Naruskbergi (Dagmar Lumet töötab praegu Tallinna Prokuratuuris, Linda Naruskberg on Tartu XIII 7-a.k. vanempioneerijuht, oles ühtlasi ka TRÜ matem.-loodus-teadusk. diplomand).

Mis puutub pioneeritöö sisulisse külge, siis tuleb selle kohta otsustada liiga ühekülgsete materjalide põhjal. Nimelt on säilinud (ja needki puuduikult) pioneerorganisatsiooni dokumentatsioonist vaid tööplaanid. Puuduvad täiesti maleva- ja rühmapäevikud. See ei võimalda igakülgselt hinnata üritusi, kuna ei ole teada, kuidas nad läbi viidi.

Vaadeldaval ^{perioodil} ~~maleval~~ puudus maleva perspektiivplaan kogu õppeaasta peale. Perspektiivplaan maleva ulatuses koostati vaid kuu aja peale. 1951/52.ä.a. hakati maleva tööd planeerima kogu veerandi peale ette. Peale maleva tööplaanide esinesid veel rühma- ja salga-tööplaanid. Maleva koondused toimusid põhiliselt 2 x veerandis, rühmakoondused 1 x kuus, salgakoondused 2 x kuus. Tööplaanides tähtsat osa etendavad ka aktiiviõppused, mis näitab pioneeride aktiiviga läbiviidavat tööd ürituste paremaks läbiviimiseks. Rühmajuhtidena tegutsesid peamiselt TÕI üliõpilased, kelle tööga jäädi koolis rahule.

Liigitades läbiviidud üritusi, võib nimetada järgmist temaatikat: tutvumine Lenini nimelise pioneeriorga-

nisatsiooni ajaloo ja pioneeri sümbolika, pioneeritarkuste õppimine; tutvumine ÜLKNÜ ajaloo, partei ja valitsuse juhtide elu ning tegevusega, silmapaistvate kirjanike, kunstnike ja heliloojate tegevuse ja loomingu tutvumine, ajaleht "Sädeme" ühislugemised, ekskursioonid tehastesse, muuseumidesse, matkad; ühislaulude-mängude õppimine ja kino, teatri ühiskülastused. 50-ndate aastate algul rakendatakse ulatuslikult ainetemaatilisi koondusi.

Esile tuleb tõsta ka pioneeride isetegevust ja ühiskondlikult kasvatuslikku tööd. Nii on õpitud pioneerikoonduste rida näidendeid, nagu "Timur ja tema meeskond", "Külaskäik kangelase juurde" jt. Viimane sai 1948.a. ülelinnalisel isetegevuse olümpiaadil esikoha. Väärrib esiletõstmist ka pioneeride külaskäigud invaliidide kodusse, kuhu viidi kaasa ka külakosti õpitud isetegevusnumbrite näol.

Ühiskondlikult kasuliku töö osas on valmistatud kingituspakke langenud rindevõitlejate perekondadele (pakid sisaldasid peamiselt omavalmistatud küpsiseid), osutati abi raamatukogu ja õppevahendite ruumi korrastamisele, õppevahendite parandamisele ja valmistamisele. Kangelaskalmistule on viidud omavalmistatud pärgi. Rohkesti valmistati malevas mitmesuguseid albumeid riigijuhtidest, töökangelastest, liiduvabariikidest jt. 1949.a. III rühma 1.salga aprillikuu tööplaanis

oli isegi kooli pioneerorganisatsiooni ajaloo uurimine, kogudes kooli endiste pioneeride jutustusi ja mälestusi. Kahjuks pole andmeid nimetatud uurimuse tulemustest, kuid väga huvitav ja vajalik üritus.

Edusammude kõrval esines pioneeritöös ka rida olulisi puudusi. Ühe puudusena tuleb nimetada šabloonilisust; vähe otsiti uudseid ja huvitavaid teemasid koonduste läbiviimisel. Samuti esines pioneeride enesealgatuse mahasurumist - tihti koostati tööplaanid klassijuhatajate eneste poolt. Ka leidis aset õppetöö vormide kasutamine pioneerikoondustel - näit. esines juhtumeid, kus korraldati koondusi eksamipiletite õppimiseks või konsultatsioonideks.

Sellistele väärnähetele juhtiti tähelepanu ÜLKNÜ XI kongressi (1949.a.) ja ÜLKNÜ VII pleenumi poolt (1951.a.). Vastavalt sellele toimus ka XI 7-klassilises koolis pioneeritöö ümberkorraldamine. Töö paranemist näitab ka pioneerorganisatsiooni ridade kasv. Kuni 1948/49.õ.a. pioneerorganisatsiooni ridadesse kuulus alla saja õpilase. Kuid 1948/49.õ.a. alates toimus pioneeride ridade pidev kasv, ulatudes maksimaalse arvuna 1951/52.õ.a. 172 õpilaseni. Eesrindlikumad VII klassi õpilased astusid ÜLKNÜ liikmeiks. Kooli kommunistlikud noored abistasid pioneeritööd, tutvusid ÜLKNÜ kuulsusrikka ajaloo, olid valimispäevadei õpetajate-agitaatorite abilisteks või hoolitsesid lastetoas valijate

mudilaste eest.

Õpilaste isetegevuslike ja ainealaste huvide arendamisel etendasid olulist osa aineringid. 1945/46.õ.a.

töötasid koolis

poliitkasvatuse ring (K.Melso juhendamisel)

laulu-muusika " (A.Benderi ")

näitering (H.Viljuse ")

kirjandusring (G.Kaljuvee ")

loodus-maatead. ring (J.Tauts ja K.Melso)

spordiring (L.Zäuram)

Punase Risti algorganisatsioon (L.Püttseppa juhendamisel).

Eriti tõhus oli Punase Risti algorganisatsiooni tegevus. Kõik õpilased alates III klassist kuulusid nimetatud organisatsiooni koosseisu. 1947.a. ulatus organisatsiooni liikmete arv 185-le ja edaspidi õpilaste arvu kasvamisega suurenes liikmeskond veelgi. Õpilastele korraldati OVSK ja VSK kursusi, mis lõppesid vastavate katsetega. Selle tulemusena oli 1947.a. 100 VSK ja 46 OVSK märgikandjat². Punase Risti organisatsioon andis pidevalt välja seinalehte "Tervis".

Ringide arv jäi enam-vähem samaks, kuid ringide nimetus muutub, vastavalt õpilaste huvile. Nii näit. 1952.a. tegutsevad uutest ringidest kunstiring, vene keele ring ja naturalistide ring.

---

¹) Tartu XI 7-kl.Kooli arhiiv, kaust nr.16 (1944-1946), l. 287.

²) samas, kaust nr. 38 (1947) , l. 52.

Ringide töö raames on toimunud ka rea õppevahendite valmistamine, näit. 1949/50.õ.a. valmistati vastavates ringides 3 kalapreparaati, 1 mineraalide kogu, 1 mineraalide murehemise komplekt, 1 samblikute kogu, samuti mitmesuguseid ajaloo-aiaseid tabeleid, albumeid, skeeme. Võõrkeeles valmistati liikuv sõnastik ja harjutuste kartoteek.

Lisaks õppevahendite valmistamisele tehti suur töö ära mitmesugustel ühiskondlikult kasulikel tööaladel. Pidevalt võeti osa ravimtaimede kogumise aktsioonidest, saavutades häid tulemusi. Nii koguti 1947.a. ette nähtud 22 kilo asemel 47,760 kg. ravimtaimi¹⁾, 1948.a. ületati norm koguni 300 %-liselt²⁾.

Pidevalt võttis kool osa ka taastamistööst nii haridusosakonna poolt määratud objektidel kui ka kooli juures. Kooliaia rajamisel töötasid õpilased 1949.a. 7380 tundi³⁾, puhastades kooliaia territooriumi prahist, kividest, valmistati ette maapinda külviks, istutati puid ja põõsaid jne. 1950/51.a. täitsid kooli õpilased 6000 tundi lastepargi rajamisel, lisaks sellele veel tööd oma kooli ümbruses.

Abistati ka šefiusaluseid kolhoose ("Külvaja", "Ühisjõud") kartulipanekul ja võtmisel.

---

¹⁾ Tartu XI 7-kl. Kooli arhiiv, kaust nr. 38 (1947), l. 163.

²⁾ samas, kaust nr. 66 (1948), l. 64.

³⁾ samas, kaust nr. 79 (1949), l. 38.

Vaadeldaval perioodil (1945-1952.a.) saavutati rahvaharidusalal suurt edu. Üle kogu vabariigi loodi vajalik koolivõrk, viidi ellu 7-ki. koolikohustus ja enamik 7-ki. lõpetajaid siirdus edasi õppima keskkooli.

Kuid see ei olnud veel küllaldane. Meie 7-ki.koolide ja keskkoolide lõpetajad ei omanud tööks vajalikke praktilisi oskusi. 1951/52.õ.a. oli tööõpetus õppeplaanidest üldse välja jäetud.

Oli tarvis likvideerida kooli irdumine elust.

2. Tartu Linna XI 7-kl. Kooli hariduselu ümberkorraldamise perioodil 1952-1959. a.

1952. a. oli kool praktiliselt elust irdunud. Koolide õppeplaanidest oli välja lülitatud tööõpetus, ei pööratud küllaldaselt tähelepanu laboratoorsete tööde ning praktikumide teostamisele. Õpilasi varustati vaid teoreetiliste teadmistega, kuid nende teadmiste ellurakendamiseks ei andnud kool praktilisi oskusi.

Selietõttu osutaski NLKP XIX kongress tähelepanu õpetuse poliitiliseerimise küsimustele.

Vastavalt sellele hakati ümber töötama õppeplaanid ja -programme, kuid suure hilineumisega. Nii alles 1954/55. õ. a. lülitati tööõpetus uuesti õppeplaani ja esialgu ka väikese tundide arvuga.

Uute nõudmistega püstitamine poliitilise õpetuse osas tingis vajaduse koolide õppe-materiaalse baasi tugevdamiseks. Ei olnud ju mõeldav tööõpetuse teostamine ilma tööriistade ja materjalideta.

Poliitilise õpetuse tähtsust on XI 7-kl. koolis esimestest sõjajärgsetest aastatest alates õigesti mõistetud. Juba 1945. a. kevadel pöördus kooli direktor sm. Viljus abisaamiseks haridusosakonna poole, et sisustada bioloogia-geograafia ja keemia-füüsika klass-kabinetid. Samuti tõsteti üles koolikrundi laiendamise

küsimus õppe-katseaja soetamiseks. ¹⁾

Kõige suuremaks takistuseks kabinetide töölerakendamisel oli ruumipuudus ja inventari vähesus. Kabineti nimetus on jäänud XI 7-a.koolis kuni tänapäevani tinglikuks mõisteks, kuna mingit eraldi ruumi selleks ei ole. Raskusi poliitehnilise õpetuse teostamisel märgiti ära ka kooli inspekteerimise aktis 1952.a. :

"Koolil on ühine füüsika ja loodusloo kabinett, kus aga õpilaste tundi või praktilisi töid teostada ei saa, kuna seal puuduvad laudad ja toolid. Viimased on kabinettis väga vajalikud, eriti politehnilise õpetuse sisseviimisel kooli." ²⁾

Koolil ei olnud ei töökodasid ega ka tööriistu. Samal ajal kui koolis oli mitu tuhat mitmesugust õppevahendit (piidid, tabelid, kaardid jne.) ligikaudu 60 tuhande rub. väärtuses, siis 1952.a. tööõpetuse inventar seisnes vaid järgmises: 35 voolimislauda, 35 valtsimislaud, 4 rauast nurklauda, 4 rauast joonlauda, 1 liimipott, 3 papilõikamise nuga ja 1 õmbiusmasin ³⁾. Peale tööriistade puuduse raskendas tööõpetuse teostamist ka ruumipuudus. Kooli töötas kahes vahetuses, kõik klassiruumid olid niigi üle koormatud.

Oli hädavajalik asuda töökodade rajamisele. Oluorra kiiremaks lahendamiseks otsustati ära kasutada sõja ajal kooliõuele ehitatud garaažid. Nimetatud ga-

¹⁾ Tartu XI 7-kl.Kooli arhiiv, kaust nr.16 (1944-46), l.226.

²⁾ samas, kaust nr. 174 (1952), lk.38.

³⁾ samas, kaust nr. 177 (1952), l.35.

raažid osaliselt seisisid kasutult, osaliselt kasutas kooli šeff "Tartu Metall". Lastevanemate komitee liige E. Merilo koostas garaaži töökojaks ümberehitamise projekti. Kuna 1956. a. suvel oli koolis ette nähtud kapitaalremont 60 000 rbl. väärtuses, siis Tartu linna haridusosakonna juhataja sm. L. Pärli loaga otsustati sellest pool ära kasutada töökoja ehitamiseks.

Üheaegselt töökoja ehitustöödega hangiti vajalikke tööriistu, et töökoja valmimisel võiks tegelike töödega kohe alata. Koolile oli suureks abiks kooli šeff Tartu Kaubastu, kes eraldas tööriistade muretsemiseks 1000 rbl. Haridusministeeriumilt ja haridusosakonnalt eraldatud summadega muretseti töökojale 10 kahekohalist hõövelpink, rauatreipink ja tööriistu kokku 17,5 tuhande rubla väärtuses ¹⁾).

1956. a. sügisel valminud töökoja sisustamisel tegi suure töö ära samal aastal tööleasanud tööõpetuse õpetaja V. Muld ja nii viidi 1956/57. õ. a. tööõpetust alustada programmide kohaselt. Aja jooksul on töökoda täiendunud 3 treipingi, puurmasina, sepaääsi, 2 hõövelmasina ja muude väiksemate vaheditega.

Töökoja valmimine tähendas tööõpetuse küsimuse lahendamist põhiliselt poeglastele ja abikooli õpilastele, kuna 1957/58. õ. a. viidi tööõpetuse programmid poeg- ja tütarlaste osas erinevatele alustele.

---

¹⁾ A. Kilgi andmed.

Järgmiseks väga tähtsaks sammuks XI 7-a.kooli materiaalse baasi tugevdamisel oli endise IX 7-a.kooli käsutada olnud koolihoone (V.Kingissepa 31) üleandmine XI 7-a.kooli käsutusse 1957.a. augustis. Pärast läbiviidud remonti saadi siia paigutada abiklassid, millega XI kooli ruumide koormus vähenes. Ühtlasi võidi asuda tütarlaste käsitööklassi rajamisele.

Tütarlaste käsitööklassi põhilise inventari moodustavad õmblusmasinad, mille arv 1959.a. oli kasvanud 6-le.

Üldise mõlemate töökodade õppevahendite väärtus on 1955.a. võrreldes kasvanud ligikaudu 100-kordselt 1959.aastaks. Seda tõendavad inventeerimisaktide andmed, mis tööõpetuse osas 1955.a. moodustasid 296 rbl.¹⁾, aga 1959.a. 28038.42 rbl.²⁾

Sellega on tootmisõpetuse seisukohalt vajalik tugev materiaalne baas Tartu XI 7-a.k. olemas.

Lisaks eelpool nimetatud töökodade sisustusele on täienenud nimetatud perioodil õppevahendid ka teiste ainete õpetamiseks. Tunduvalt on suurenenud muusika-instrumentide kogu - 1 akordioni, 1 klaveri ja keelpilliorkestri komplekti näol. Suurt rõhku on pandud ka kehakultuuri arendamisele ja vastava baasi väljakujundamisele. Koolil on olemas korralik suusabaas (50-60 paari korras suuski), võimlemiskang, matid,

¹⁾ Tartu XI 7.-kl.kooli arhiiv, Inventeerimise aktid 1955

²⁾ - " - - " - " 1959

redel jne. Samuti on koolii olemas kitsasfilmiaparaat.

Üldse oli koolis 1959.a. õppevahendeid 142.449.90 rbl.väärtuses 2470 erinimetusega.

Materiaalse baasi tohutu suurenemine oli tingitud viimaste aastate eelarveliste summade suurenemisest.

XI 7.a.kooli 1959.a. eelarve nägi kulutusi ette 429 100 rbl. suuruses summas ²).

Koolide materiaalse baasi kindlustamine väljendab kujukalt partei XXI kongressi otsuste elluviimist kooli ja elu sidemete tugevdamise osas.

Ajavahemikul 1952.-1959.a. toimus terve rida muudatusi ka XI 7.a.k. õpetajate kaadris ja õpilaste koosseisudes, millel järgnevalt peatungi.

Lahusõpetuse kaotamisega 1954.a. sügisest peale muutus ka Tartu XI 7.a.kool segakooliks. Kuni 50 % tütarlapsi suunati naaberkoolidesse, kelle asemele tulid poisid. Paljud nendest lahkusid endistest koolidest vastumeelselt, mistõttu sagesid ditsipliinirikumised. Eriti vanemates klassides olid tooniandvateks "kaneglasteks" ditsiplinierimatud, õppeedukuses mahaäänud õpilased. Peaaegu igal õppenõukogul tuli arutada ka õpilaste käitumist. Sagedased olid õpetajate korralduste mittetäitmine, koolimööbli kuritahtlik rikkumine (isegi akende purustamine), mõnede õpetajate (vene keele õpetaja Tšikrizova ja joonistusõpetaja Simsoni) tundidest organiseeritud äraminek jne. Tuli

¹)Tartu XI 7.kl. kooli raamatupidamise andmed.

²) samas.

mitmeid kordi pöörduda isegi Miilitza Lastetoa poole.

Ei aidanud käitumishinnete alandamine, vanemate koolikutsumine ja nende töökohtade informeerimine jm. vahendid. Põhjuseks tõi direktor Simka enamike õpetajate kogemustepuudust tööks segakoolis, mis oli muidugi õige.

Halb distsipliin põhjustas ka õppeedukuse languse, mis 1954/55.õ.a. I v. järel oli madalam kogu linnas. See sundis õpetajate kollektiivis pöörama enam tähelepanu kasvatusküsimustele, tugevdama distipliini ja osutama abi nõrgalt edasijõudvatele õpilastele. Selle tulemusena õppeaasta lõpuks olukord pisut paranes - oli märgata distipliini paranemist ja õppeedukuse mõningat tõusu. Kuid kevadiste eksamitulemuste järel osutus õppeedukus siiski madalaks - kogu kooli õpilastest jõudis edasi vaid 72,5%. ¹⁾

Ebanormaalne olukord Tartu XI 7.a. koolis sundis haridusosakonda ja partei linnakomiteed tarvitusele võtma vajalikke abinõusid. Juba eelmistel aastatel oli ilmsiks tulnud rida puudusi direktsiooni töös. Sm. Simka ei ilmutanud küllaldast nõudlikkust õpetajate suhtes, pedagoogilistel nõupidamistel ei esitatud direktori poolt kordagi analüüsivat ettekannete õppekasvatustöö kohta. Ka õpetajate kollektiiv ei esitanud ühtseid nõudmisi. õpilastele. Koolis korraldati küll distsipliinialane võistlus klasside vahel, kuid vähese

---

¹⁾ A.Kilk, Sotsialistlikust võistlusest Tartu XI 7-kl. koolis, lk.8 (käsikiri).

nõudlikkuse ja liberaalse suhtumise tõttu õpetajate poolt antud üritus tulemusi ei andnud.

Haridusosakond pidas vajalikuks antud olukorras asendada direktsioon uute inimestega ja 5 õpetajat ümber paigutada või isegi vallandada (A.Sütt, A.Simson). Kooli direktoriks määrati 1955/56.õ.a. V kk. õpetaja Albert Kiik ja õppealajuhatajaks suurte kogemustega Tartu V 7.a. kooli õppealajuhataja Milda Krepka. Ümberpaigutuste tulemusena sai koolis võimalikuks EKP algorganisatsiooni moodustamine, mis kindlustas kooli parteilise juhtimise.

Kooli pedagoogiline kollektiiv seadis oma töö eesmärgiks tugevate ja teotaheliste klassikollektiivide moodustamise, mille loomine pidi toimuma hästi organiseeritud õppe-kasvatustöö protsessis. Õppe-kasvatustöö aktuaalsete küsimustega tegelevad koolis ainekomisjonid (eesti k., vene k., matem., algõpetuse, bioloogia-geograafia- ja ajaloo ühine ainekomisjon). Ainekomisjonide töökoosolekutel arutati 1955/56.õ.a. järgmisi küsimusi: õpilaste aktiveerimine uue aine esitamisel ja küsitlemisel, tundide näitlikkustamine, töö mahajääjatega, kodutööde vihikute kontroll, lahtiste tundide arutelu, materjali kordamine, õppe edukuse analüüs. ¹⁾ Kuna hiljem V-VII kl. paralleelklasse ei esinenud, siis moodustati vanema astme õpetajatest üldmetoodiline ring pedagoogiliste ja metoodiliste küsimuste lahendamiseks,

¹⁾ Tartu XI 7-kl. Kooli arhiiv, 1955/56.õ.a., Aruanne õppe-kasvatustööst, l. 3.

vastav ainealane täiendus toimus aga ülelinnaliste ainesektsioonide kaudu. Pedagoogiliste ja metoodiliste küsimuste arutamist on teostatud ka a/ü tootmisnõupidamistel ja õppenõukogudel. Õpetajate kollektiivil on olnud rida metoodilisi uurimusteemasid, mille kallal on ühel või teisel õppeaastal töötatud. Nii näit: 1957/58.õ.a. oli uurimisteemaks õpetajatel "kordamine", 1958/59.õ.a. "klasside vaheline võistlus" jne. Suurt tähelepanu on pööratud ka laste kommunistliku, esteetilise, töökasvatuse jt. küsimustele.

Pidevalt toimus õpetajate enesetäiendamine nii seminaride, loengute kui ka edasiõppimise teel kõrgemates õppeasutustes. 1955/56.õ.a. õppis kõrgemates õppeasutustes edasi 8 õpetajat (neist 4 TRÜ-s, 3- TPed.I, 1 - TÕI). 1958/59.õ.a. oli koolis 4 kõrgema, 4 lõpetamata kõrgema, 5 õpetajate inst., 11 keskpedagoogilise ja 2 keskharidusega õpetajat. Samal ajal edasi õppis kõrgemates õppeasutustes 3 ja Marksismi-leninismi Õhtuülikoolis 1 õpetaja ¹).

Iseseisvalt õppijate tööd suunab ja juhivad kooli 3 liikmeline parteiorganisatsioon (A.Kilk, V.Hussar ja H.Juhansoo), kes koos a/ü komitee ja õpetajate komso-moli algorganisatsiooniga töötas välja vastava temaatika. 1957/58.õ.a. töötati peamiselt läbi ÜLKNÜ KK pleenumite otsused pioneeriorganisatsioonist, NLKP KK otsus ametiühingute tööst, EKP Tartu Linnakomitee otsus õppe- ja

¹) Tartu XI 7-kl.Kooli arhiiv, Kooli inspekteerimise akt 22-28.apr. 1959.a., l.l.

kasvatustöö olukorrast Tartu linnas koolides jne.
1958/59.õ.a. II poolaastal tutvuti NLKP XXI kongressi
materjalidega.

Õpetajate sihikindel enesetäiendamine võimaldas
neil paremini organiseerida ka õppe-kasvatustööd koolis.
Suuremat edu on selles osas saavutatud tööõpetuses. Juba
1956.a. märgiti kooli inspekteerimise aktis järgmist:
"Tööõpetuse tundide jälgimisel paistis silma, et õpetaja
Muld ja Rosin juhendavad õpilaste tööd oskuslikult, tun-
nis valitseb hea kord ja distipliin. Õpetajad osutavad
palju tähelepanu kasvatuslikele küsimustele. Tööpinkide
ja tööriistade korrastamise suhtes ollakse õpilaste
vastu nõudlikud. Tööruumid on puhtad, korrapidamine on
organiseeritud eeskujulikult." ¹⁾

See tunnustus on jäänud püsima ka edaspidi ja sel-
le tõenduseks on kooli õpilaste edukad esinemised üle-
linnalistel omavalmistatud õppevahendite näitusel. Nii
saavutati selles osas 1957/58.õ.a. II koht, 1958/59.õ.a.
nii tütarlaste kui ka poeglaste tööõpetuse osas I koht.
Selles osas on XI 7.kl. koolis suur töö ära tehtud kooli
ja elu sidemete tugevdamise seaduse elluviimisel.

Hinnatud on ka XI 7.kl. kooli saavutused õpilaste
esteetilisel kasvatamisel. "Koolis valitseb hea kord
ja puhtus, nii õpilaste jalutusruumid kui ka klassi-
ruumid on meeldivalt kujundatud. Puhtuse, korra ja
ruumide esteetilise kujundamise alal on XI 7-aastane

¹⁾ Tartu XI 7-kl.Kool, Inspekteerimisakt 15.-25.dets.
1956, l.l.

Kooli eeskujuks kõigile teistele Tartu koolidele", kirjutas koolide inspektor U.Siiman kooli inspekteerimisel 1956.a. Sama konstateeriti ka inspektor Nurga poolt.

Neid edusamme saavutati järjekindla kasvatustöö tulemusena, milles Tartu XI 7.-a.koolis olulist osa etendas sotsialistlik võistlus. Klassides positiivse ühiskondliku arvamuse loomiseks otsustati kooli pedagoogilise kollektiivi poolt hakata kasutama võistlusmomenti. Võistluse väljatõrjumine koolides sõjajärgsetel aastatel tõi tegelikult kahju kasvatustöö teostamisele ja soodustas kooli irdumist elust. Lapsed lugesid ajalehtedest, kuulsid vanemateit sotsialistlikust võistlusest, kuid koolides neid tulevaseks võistluseks ette ei valmistatud.

Võistlus XI 7.a.Koolis kerkis õpetajate ette paratamatu vajadusena, et saada üle õppe-kasvatustöö alastest raskustest, mis olid tekkinud segakoolide loomise tagajärjel ja tõmmata õpilasi kaasa ühiskondlikult kasulikule tööle. Võistlust klassikollektiivide vahel hakati rakendama 1955/56.õ.a. episoodiliselt, vastavalt vajadustele. Võistlust juhtis kooli õpilaskomitee, kes hoolitses kokkuvõtete tegemise eest, kontrollis võistluse käiku. Hiljem õpilaskomitee kaotamisega jäid võistluse juhtimise ülesanded pioneerimaleva nõukogule. Olles saanud esimesi kogemusi võistluse organiseerimisel, otsustas pedagoogiline nõukogu seda

jätkata ka 1956/57.õ.a. Lisaks ühiskondlikult kasuliku-
le tööle õpilased võistlesid veel spordis, isetegevuses,
vanaraua- ja makulatuuri kogumisel. Aasta jooksul täiendati võistluse alasid veelgi. Nii näit. esines koolist veel sageli põhjuseta puudumisi ja hilinemisi. Lastevanemate abiga selgitati välja puudumise tõelised põhjused ja puudujate kohta avaldati eriiises tabelis andmed. Selle tulemusena põhjuseta puudumine kadus, ka hilinemine esines väga harva, mistõttu 2-3 nädala pärast võidi antud võistlus lõpetada. Tunnidistsipliini parandamiseks toimus korravõistlus, mis samuti andis positiivseid tulemusi. Kevadei tehti võistluse lõppkokkuvõte (iga antud ala järel oli kokkuvõtete tegemine juba varem toimunud), mille tulemusena võistluse võitis VI klass (klassijuhataja Matvijenko). Tegelikult osutus VI klass õppeedukuseit teistest halvemaks ja sellise klassi premeerimine tasuta ekskursioniga viis õpetajaid mõttele järgmisel aastal võtta arvesse ka õppeedukus.

Kuna nimetatud perioodil vähenes tunduvalt õpilaste koormus (eksamite ärajätmine kuni VI klassini, VII kl. eksamite arvu vähendamine, õppeprogrammide kärpimine, tundide vähenemine seoses võõrkeelega ja konstitutsiooni õpetamise eemaldamisega õppeplaanidest ja tugevnes kvalifitseeritud õpetajate kaader koolis, siis saavutati ka õppeedukuse tõus. 1957/58.õ.a. jõudis õpilastest edukalt edasi 91%. 1958/59.õ.a. toimus õppe-

edukuses jälle teatud tagasiminekuks, olles tingitud töö-
näoliselt mahajäämisest õppeprogrammide kiirendatud lä-
bivõtmisel, kuna õppeaasta lastehalvatuse tõttu algas
peaaegu 3-nädalase hilinemisega.

Hästi oli XI 7-a. Koolis organiseeritud ka ühis-
kondlikult kasulik töö, mille tulemusena rajati kooli
juurde spordiväljak, ja hoiti korras kooliaed, geograa-
fiaväljak). Ehitamisel on veel vabaõhuklass ja kasvu-
hoone. Väljapaistvate saavutuste eest spordiväljakute
rajamisel autasustas Tartu Linna TSN TK Spordikomitee
kooli 1959.a. preemiaga ja rändvimpliga "Parimale spor-
dibaaside rajajale". Ehituste jaoks kivide saamiseks
töötasid õpilased "Vanemuise" varemete juures. On abis-
tatud "Kungla" kolhoosi.

Suur osa õpilaste kommunistlikul kasvatustööl on
olnud kooli pioneeriorganisatsioonil, mis viimastel aastel
on muutunud tõeliseks õpetajate abiüksuseks koolis.

Kuni 1956.a. kannatas pioneiritöö üksluisuse all.
Pioneeriorganisatsiooni tegevus ei ulatunud väljaspoole
kooli seinu. Pioneeride arv ja juurdekasv oli väike.
Nii võeti 1955/56.õ.a. koolis vastu ainult 20 pioneeri
(van.pion.juht A.Truu). Tunduvalt paranes pioneiritöö
uue pioneerijuhi A.Toomepärgi ajal 1956/57.õ.a., kes
oli ühtlasi ka Pioneeride Maja metoodik. Sm.Toomepärg
pöörast suurt tähelepanu pioneiritöö sisukamaks muut-
misele. Pioneerid omandasid mitmesuguseid pioneeritar-
kusi, mida kasutasid edukalt kevadistel ülelinnalistel

pioneerimalevate vahelisel võistlusel, saavutades III koha. Uudse üritusena hakati malevas ette valmistama ka pioneeriinstruktoreid, keda 1956/57./õ.a. oli 10 (trummarid, fanfaristid, lauljad, näitlejad jt.).

1956/57.õ.a. suvel korraldati pioneeridele esimene laager Otepääl, mis leidis järgmimist ka teistes koolides. Eriti elavnes pioneeritöö praeguse vanem pioneerijuhi Hilja Juhansoo ajal. Ka pioneerimalevas toimusid rühmade vahelised võistlused parema rühma nimele, kes sai preemiaks tasuta pioneerilaagri Valgjärvel. Võitjaks osutus V kl. rühm. Pioneerirühmade vahelises võistluses töid plusspunkte timurlaste töö, instruktorite väljaõpe, uute pioneeride ja komnoorte ettevalmistus, rühmapäevikute korrashoid jne. Miinuspunkte aga andsid rühmale laitused üksikutele pioneeridele, puuduikud tunnistused, pioneerirättide, eraldusmärkide mittekandmine jt. Pioneerid astusid kirjavahetusse Tšehhoslovakkia, Saksa DV, Jaroslavli IX Keskkooli, Vändra ja Tootsi koolide pioneeridega. Eriti südameik vahekord loodi Vändra Keskkooli pioneeridega, kellega see on jäänud ka püsima. Suurt elevust tekitasid Vändra ja XI 7-^{kl.}ale kooli pioneeride vastastikused külaskäigud. Malevakoondustest õnnestusid hästi kõik 5 malevakoondust (aruandius-valimiskoondus, "Sellest on möödunud 40 aastat", "Aitäh kõige eest!" "Meie armee" ja Lenini nimelise pioneeriorganisatsiooni 36.sünnipäevale pühendatud koondus). Huvitav pioneeritöö viis ka pioneeride arvu kahekordistumisele

50-lt 102-le. Kolmele tublile pioneerile anti ka soovitud ÜLKNÜ-sse astumiseks. Ülelinnalistel võistlustel saavutas pioneerimalev II koha.

Vastavalt ÜLKNÜ XIII kongressi otsustele toimus 1958/59.õ.a. pioneeritöö pioneeristmete järgi: I aste - II ja IV kl. pioneeridele, II aste - V ja VI kl. pioneeridele ja III aste VII-VIII kl. pioneeridele. Iga aste sisaldab vastavate pioneeriteadmiste ja oskuste loetelu, mida ühe või teise astme pioneer peab teadma. Alates käesolevast aastast on igal pioneeril isikiik raamat pioneeristmete sooritamise kohta.

Vastavalt pioneeristmetele organiseeriti ka 1958/59õ.a. võistlust parima rühma nimele. Lisaks aruandus-valimiskoondusele viidi malevas läbi veel järgmised malevakoondused: "Käime sinu jälgedes leninlik komsomol", partei XXI kongressile pühendatud koondus, samuti Nõukogude armee aastapäevale pühendatud koondus. Peale nende ürituste viidi malevas läbi luuremänge, suusatamisvõistlused "Pionerskaja Pravda" auhinnale jt. Viidi läbi vanapaberi- ja vanametalli kogumine. Vanapaberi kogumise osas tuli kool ülelinnaliselt I, vanametalli kogumises II kohale. Sidemed kaugete kirjasõpradega jäid püsima ja isegi täienesid. Pioneerimaleva liikmete arv täienes 35 pioneeri võrra, kusjuures õppeaasta lõpuks oli koolis 117 pioneeri.

Rühmades huvitavamateks koondusteks olid "Vanade

eestlaste näärid", "Vanade eestlaste vastiad", "Matk Tartusse 500 a.tagasi jt. Uuteks sõpradeks kujunesid Kukulinna pioneerid ja Tartu II KK. pioneerid, kellega korraldati ka ühiseid üritusi, näit. mailõke koos Kukulinna pioneeridega. Kooli ja elu sidemete tugevdamisele on kaasa aidanud ka pioneerimalev, korraldades ekskursioone tehastesse, trükikäitistesse, kolhoosi ja mujale. Katsed pioneeritarkuste sooritamiseks on viinud selleni, et praegu on malevas üle 50 pioneerinstruktori. Eriti huvitavaks kujunes instruktoriks õppimine luuraja nimele, mille puhul tuli "tutvust teha" ka miilitsaosakonna jälituskoeraga.

Suurt abi osutasid pioneeriüritustele šefid-sõjaväelased, kes organiseerisid 1958/59./õ.a. koolis kinnoõhtuid ja esinesid armee aastapäevale pühendatud malevakoondusel. Timurlaste liikumise hoogu näitab 5 timurlaste salga moodustamine ("Leelo", "Tasuja", "Patrisan", "Pioneer" ja "Kajakas").

Traditsiooniks on saanud õppeaasta viimasel malevakoondusel VII kl. pioneeride n.õ. pidulik ellusaatmine.

Pioneerijuht H.Juhansoo on väga suurt rõhku pannud pioneeridokumentatsiooni korrashoiule ja eriti päevikute pidamisele. Kõik päevikud on nägusalt kujundatud. Päevikukaas on valmistatud peamiselt vineerist, millele on põletatud ja joonistatud sündmusi pioneeride elust. Päevikud sisaldavad rikkalikult fotomaterjali, jooniseid, väljalõikeid ja muud huvitavat,

Peale pioneeritöö on toimunud õpilaste initsiatiivi

ja teadmiste arendamine ning kommunistliku kasvatustöö teostamine ka mitmesuguste ringide kaudu. Seoses poliütehnilise õpetusega on rõhku pandud eriti tehnika ja käsitöö ringi tööle. Peale nende ringide töötavad kooli juures veel kirjanduse, kunsti-, rahvatantsu- ja karaktertantsuring. Eriti arvukad on Punase Risti ja spordi kallektiivi read. Soprdiringi eduka töö tulemusena on XI 7-kl. Kooli õpilased koolide vahelistes spordivõistlustes edukalt esinenud.

Käesoleval aastal lõpetab kooli viimane lend 7-kl. kooli lõpetajaid. Tartu XI 7-kl. Kool on nõukogude korra ajal ellu saatnud 496 noort, millele lisanduvad ka 1960.a. lõpetajad.

Edusammud hariduselus, mida peegeldavad ka XI 7-klassilise Kooli näitajad, võimaldasid partei XXI kongressil püstitada ülesande 8-klassilise koolikohustuse teostamiseks. XI 7.-kl. Koolil on selleks olemas kõik eeldused - koolis on tugev pedagoogiline kollektiiv. 20 normaal-kooli õpetajast (koolis on kokku abikooli õpetajatega 29 õpetajat) omab 5 kõrgemat haridust, 5 lõpetamata kõrgemat ja ülejäänud 10 keskpedagoogilist haridust. Samuti on koolil olemas tugev materjaalne baas 8-klassilise kooli lõpetajate vajalikuks ettevalmistamiseks.

Arvulisi andmeid Tartu Linna XI 7-kl.

Koolia kohta

Õppeaastad	Õpilaste arv	Lõpetajate arv	Pioneere	Kommu- nistl. noori
1944/45	242	22	16	5
1945/46	261	43	90	5
1946/47	244	25	58	2
1947/48	245	37	75	4
1948/49	294	28	115	3
1949/50	322	30	104	2
1950/51	311	31	169	2
1951/52	328	28	172	8
1953/54	350	23	109	3
1954/55	347	47	101	3
1955/56	315	38	93	3
1956/57	326	49	88	4
1957/58	305	25	102	3
1958/59	338	23	117	1

Lõppsõna

Eespooltoodud käsitluse põhjal selgub, et Tartu Linna XI 7-kl. Kool on oma 155.-aastase ajaloo jooksul läbi käinud pika ja raske arengutee.

Kooli tegevuse algperioodil Tartu 3 - 4 . tuhandest elanikust moodustasid enamiku sakslased, kasutada olid kõik linnas asuvad koolid, sealhulgas ka üheklassiline I algkool. Tartu linna eesti rahvusest alamatele kihtidele ja poolfeodaalses sõltuvuses olevatele talupoegadele jäi tolleaegne I algkool kättesaamatuks. Eestisoost elanike vaesuse tõttu ei olnud koolides sel ajal erilist vajadust barjääride järgi eesti lastele tee tõkestamiseks hariduse juurde.

XIX saj. 2.poolest, alates Tartu elanikkond suurenes laostunud talupoegade arvel. Alanud eesti rahvulik liikumine soodustas eestlaste tungi hariduse järele. Et hoida haridust sakslaste eesõigusena, hakati nüüd takistusi tegema ka I algkooli pääsemisel. 1864.a. väljatöötatud I saksa poeglaste linnakooli põhimääruse järgi nõuti kooliastujatelt saksa keele tundmist. Kuid olulisemaks takistuseks lihtrahvale sai I algkooli kõrge õppemaks. Selliselt muutsid sakslased ja saksastunud eesti kodanlased I poeglaste algkooli valitseva klassi kooliks.

Valitseva klassi liikmed olid huvitatud oma lastele parema hariduse andmise eest, mille tulemusena kasvas I algkooli kursuse ulatus. Lühikest aega tegutses kool isegi 6-klassilisena. 1881.a. seoses kreiskooli avamisega Tartus, muudeti I algkool 3-klassiliseks, millise kursusega ta jäi töötama ka venestusajal.

Tsaarivalitsuse venestuspoliitika oli küll hoobiks sakslaste valitsevale seisundile, kuid esialgu püsis sakslaste ülekaal linna valitsusorganeis ja samuti koolikollegiumis. Saksameelne koolikolleegium hoidis kindlalt kuni XX saj. alguseni I algkooli oma võimuses. 1902.a. K.Lauge lahkumise järel sai I algkooli juhatajaks eestlane J.Korits, kes püüdis tugevdada eestlaste osa I algkoolis. 1905.-1907.a. alates tegutses I algkool põhiliselt eesti rahvusest õpilaste koolina.

Kodanluse hariduspoliitikas oli algkool määratud ainukeseks hariduse saamise vahendiks töörahva lastele. Seda eesmärki taotles ka 1934.a. reaktsooniline koolireform, mis avaldas negatiivset mõju ka I algkooli tegevusele.

Nõukogude korra taaskehtestamine andis kõigile noortele õiguse haridusele.

Nõukogude korra tingimustes sai I algkool suured arenguvõimalused. Tugevdati kooli materiaalsel baasi, et soodustada üleminekut 7-kl. haridusele.

Fašistliku Saksamaa kallaletung Nõukogude Liidule ja Eesti NSV ajutine okupeerimine takistas nende plaanide

elluviimist.

Meie kodulinna vabastamisega 1944.a. algas uuesti nõukogulik elu koolides. Tartu XI 7-kl. Kool suutis õpetajate kollektiivi, šeffide ja lastevanemate aktiivse koostöö tulemusena kiiresti ületada sõjajärgsed raskused.

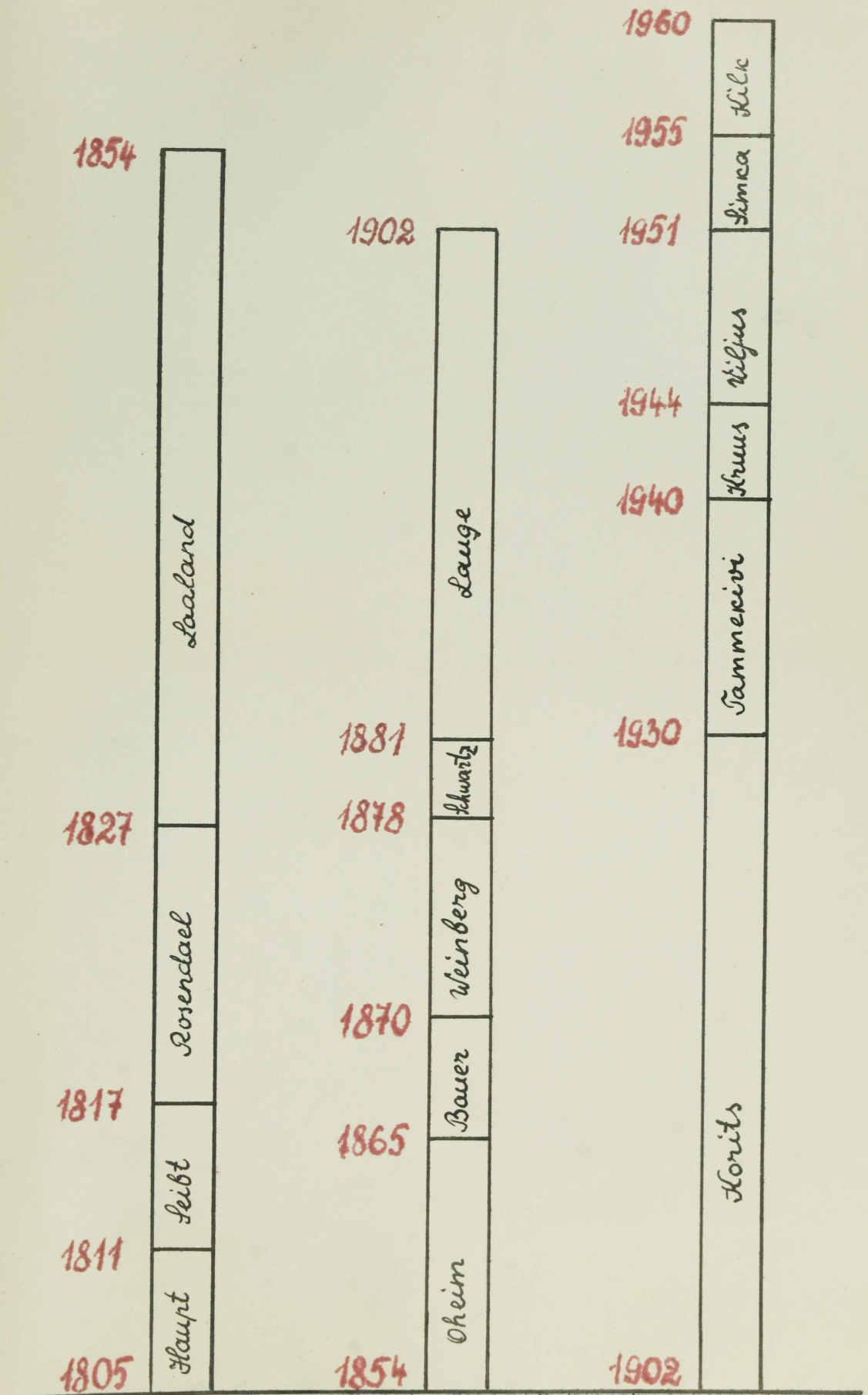
Partei ja valitsuse hoolitsuse tulemusena noortele polütehnilise hariduse andmise eest paranes kooli materiaalne baas viiendast viisaastakust alates.

1960.a. lõpetab kooli viimane lend 7- klassi lõpetajaid ja algab kooli ümberkujundamine 8-klassiliseks. Selleks on koolil olemas vajalikud eeldused kvalifitseeritud kaadri ja nõuetekohaste õppetöökodade näol, mis soodustab õpilaste ettevalmistamist õpinguteks tootmisõpetusega töökeskkoolis.

Edukat õppetöö teostamist 8-klassilises koolis raskendab esialgu ruumide puudus. Kiiresti on tarvis lahendada XI 7-kl. koolile juurdeehituse küsimus, mis võimaldaks sisustada vajaliku arvu klassiruume ja õppekabinette ning teostada õppetööd ühes vahetuses.

Kooli pedagoogiline kollektiiv, juhindudes NLKP XXI kongressi otsustest ja seadusest kooli ning elu sidemete tugevdamise kohta, võitleb energiliselt ka nende raskuste ületamise eest.

Gardu Linna XI 7-kl. Kooli juhatajad 1805-1960.

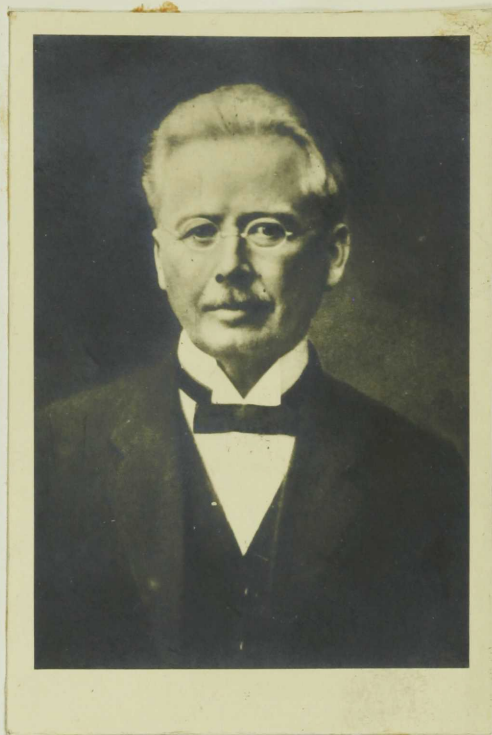

Tartu Linna XI 7-kl. Kooli juhatajad

1881 - 1944

Karl Lauge
1881 - 1902

Juhan Korits
1902 - 1930

Juhan Tammekivi
1930 - 1941

Villem Kruus
1941 - 1944

Tartu Linna XI 7-kl. Kooli direktorid

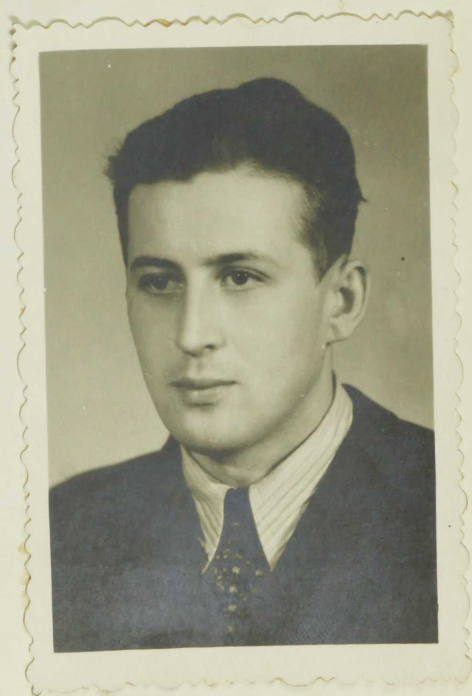
1944 - 1960

Hilda Viljus
1944 - 1951

Raissa Simka
1951 - 1955

Albert Kilk
1955 - 1960

Tartu linna 1. algk. 1 kl. kevadel 1935.

Kauaaegne Tartu XI 7-kl. Kooli õpetaja V.Palumaa
I kl. tunnis 1935.a.

Tartu 1. Algkooli lõpuklass 1938. a. kevad.
Foto E.

Kooli 1938.a. lõpetajad. Teises reas keskel
koolijuhataja J.Tammekivi

Pioneerid malevakoondusel 1959

Noored leninlased totust andmas
1959

Pioneerid matkaradadel 1959

Kooli pioneerilaager Saadjärve ääres
1959

Tartu XI 7-kl. Kooli õpilased
suusavõistlustel 1959

Kasvuhoone ehitamine
1959

Tartu Linna XI 7-klassilise Kooli
väljapanekud ülelinnalisel
näitusel 1960

poeglaste osas

tütarlaste osas

7-kl. lõpetajad 1958

Tartu Linna XI 7-kl. Kooli õpetajad

1960

K a s u t a t u d k i r j a n d u s :

V.I. Lenini teosed

- Lenin, V.I., Ettekanne Rahvakomissaride tegevusest,
Teosed, 26.kd., lk.419 - 435
- Lenin, V.I., Kõne II Ülevenemaalisel Õpetajate inter-
natsionalistide kongressil, Teosed, 28.kd.,
lk. 378 - 381
- Lenin, V.I., Noorsooühingute ülesanded, Teosed, 31.kd.,
lk. 252 - 268

Dokumendid ja materjalid

ENSV Oktoobrirevolutsiooni ja Sotsialistliku
ülesehituse Riiklik Keskarhiiv (ORKA)

- Fond 1108 - Haridusministeeriumi kooliosakond
- Fond R-1106 Tartu Linna TSN Täitevkomitee
- Fond R-1107 Tartu Linnavalitsus

ENSV Riiklik Ajaloo Keskarhiiv (RAKA)

- Fond 384 - Riia õppekonna kuraator
- Fond 386 - Tartu koolide direktoraat
- Fond 3735 - Tartu linna koolikolleegium
- Fond R-174 Tartu Linna Koolivalitsus
- Fond 2622 - Tartu Linnavalitsus
- Fond 403 - Tartu ülikooli koolikomisjon
- Tartu Linna ja Rajooni Riiklik Arhiiv (TLRRA)
- Fond 20 - Haridusosakond
- Fond 594 - Tartu XI 7-kl. Kool

Tartu Linna XI 7-kl. Kooli arhiiv

Trükitud allikad

1. Algkooli õppekavad, Tallinn, 1937
2. Anders, K., Die Schule, keine Zwangsanstalt, Dorpat, 1812
3. Anders, K., Noch einige Gesichtspunkte zu Würdigung des Werths öffentlicher Schul-Anstalten als Fortsetzung des vorigjährigen, Dorpat, 1811
4. Anders, K., Rückblick in das verflossene Schul-Jahr, Dorpat, 1813
5. Anders, K., Ueber den bisherigen Elementar-Unterricht in den beiden teutschen Volksschulen zu Dorpat, 1806
6. Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis, Tallinn, 1957

Periodika

1. "Das Inland", 1854
2. "Nõukogude Õpetaja", 1945 - 1959
3. "Postimees", 1930
4. "Päevaleht", 1930

Suulised mälestused

1. Aben, K.
2. Einasto, E.
3. Loone, L.
4. Palumaa, V.
5. Viljus, H.

- 170 -

Kirjandus

1. Elango, Õ., Koolireformist kodanlikus Eestis, "Nõukogude Kool", 1959, Nr. 9, 10, 11
2. Hallop, L., Rahvahariduse edusammudest Eestis nõukogude võimu ajal, "Nõukogude Kool", 1957, Nr. 9, 10, 12
1958, Nr. 7
3. Kilk, A., Sotsialistlikust võistlusest Tartu XI 7-kl. Koolis (käsikiri)
4. Kruus, H., Tartu XIX aastasajal ja XX-da alul, koguteos "Tartu", Tartu, 1927
5. Kurm, H., Kodanliku Eesti algkooli kujunemine (käsikiri)
6. Kurm, H., Kodanliku Eesti algkooli majanduslik baas (käsikiri)
7. Kurm, H., Nõukogude Eesti üldhariduslik kool sõjajärgseil aastail, "Nõukogude Kool", 1955, Nr. 7
8. Kurm, H., Pioneeriorganisatsiooni töö Tartu linna koolides viimastel aastatel (käsikiri)
9. Kurm, H., Võitlus kooli klerikaliseerimise vastu kodanlikus Eestis (käsikiri)
10. Liim, A., Rahvahariduse arengust Eestis Oktoobri-revolutsiooni-eelsel perioodil, "Nõukogude Kool", 1960, Nr.2
11. Põld, P., Eesti kooli ajalugu, Tartu, 1933
12. Eesti NSV ajalugu, toimet. G.Naan, Tallinn, 1952
13. Eesti NSV ajalugu, toimet. K.Siilivask, Tallinn, 1959
14. Tartu Õpetajate Seminar 1828 - 1928, Tartu, 1929
15. Korits, J., I algkooli kroonika (käsikiri)

S i s u k o r d

	Lk.
Sissejuhatus	3
I Tartu Linna XI 7-klassiline Kool XIX ja XX sajandil kuni Suure Sotsialistliku Oktoobri-revolutsioonini 1805.-1917.a.	9
1. Tartu XI 7-kl. Kool saksakeelsena 1805.-1887.a.	9
2. Tartu XI 7-kl. Kool venekeelsena 1887.-1917.a.	33
II Tartu Linna XI 7-klassiline Kool Oktoobri-revolutsiooni ja kodusõja aastatel 1917.- 1920.a.	50
III Tartu Linna XI 7-klassiline Kool kodanliku diktatuuri tingimustes 1920.-1940.a.	62
IV Tartu Linna XI 7-klassiline Kool nõukogude korra taaskehtestamise ja Suure Isamaasõja ajal 1940.-1945.a.	87
1. Tartu XI 7-kl. Kool nõukogude võimu esimesel aastal	87
2. Tartu XI 7-kl. Kooli olukord fašistliku okupatsiooni tingimustes 1941.-1944.a.	103
3. Tartu XI 7-kl. Kooli olukord pärast Nõukogude Eesti vabastamist 1944.-1945.a.	114
V Tartu Linna XI 7-klassilise Kooli areng sotsialismi ülesehitamise perioodil 1945.-1959.a.	120
1. Tartu XI 7-kl. Kooli tegevus aastatel 1945.-1952.a.	120

	Lk.
2. Tartu Linna XI 7-kl. Kool hariduselu ümbekorraldamise perioodil 1952.- 1959.a.	139
Lõppsõna	156
Lisad	159
Kasutatud kirjandus	168